

MASTEROPPGAVE

Emnekode:

Navn på kandidat:

S0330S

Jorulf Haugen

- En klamp om foten. Den praktiske Kvindeskolen/husmorskolen ved landbruksskolen i Bodø landsogn
- A Stumbling Block. The practical Women's School/The School of Domestic Science at Bodø agricultural College

---

Dato: 07052018

105 sider

En klamp om foten

Den praktiske Kvindeskolen/husmorskolen ved landbruksskolen i Bodø landsogn

Innhold

Forord.....	3
1. Innledning.....	5
1.1. Tema.....	5
1.2. Moderniseringa av landbruket og behovet for utdanning.....	5
1.3. Praktiske kvinneskoler på Tjøtta, Dønna og ellers i landet	8
1.4. Problemstillinger	10
1.5. Teoretiske overveielser.....	11
1.6. Kilder	13
1.7. Litteratur og tidligere forskning.....	14
2. Begrunnelser for oppretting av kvinnetilbudet	18
2.1. Folkeopplysningsprosjektet	18
2.2. «væsentlig af Hensynet til ... Besparelser»	20
3. Strengt regime for unge kvinner fra landsbygda	24
3.1. Elever fra hele Nordland.....	24
3.2. Strengt skolereglement	26
3.3. Midlertidige lokaler	27
3.4. Adgang for byjenter?	27
4. Opplæring, vurderinger og resultater.....	28
4.1. Læreplaner og organisering av opplæringa	28
4.2. Evalueringer av husmorskolens elever og deres opplæring.....	34
4.2.1. Elevvurderinger	35
4.2.2. Et forfeila prosjekt?	38
5. Den kombinerte skolen	41
5.1. Moralske bekymringer.....	41
5.2. Den kombinerte skolens positive skolemiljø	46
6. Administrative endringer.....	51
6.1. Fra underordning til fristilling	51
6.2. Utvikling av den faglige kvalitet, men hva så?	55
7. Klampen om foten	56
7.1. Innledning.....	56

7.2.	Det blir likevel trangt om plassen	57
7.3.	Faglige utredninger 1913 – 1916: Vollen/Øvre Rønvik, Vågøy, Dønnes eller Søvik?	60
7.4.	Målet er tre husmorskoler.....	71
7.5.	Forsøksstasjon prioriteres	73
7.6.	Intern prioritering av husmorskolen på landbruksskolen	75
7.7.	«- herværende husmorskole indstilles».....	76
7.8.	Et fylke på økonomisk gyngende grunn	80
7.9.	Fra sjukehus til husmorskole på Søvik i Alstahaug	85
8.	Nordland fylkes husmorskole reetableres på Søvik i Alstahaug.....	91
9.	Behov for husmorskole i Salten?	92
10.	Årsakene til at skolen ble foreslått nedlagt og vedtatt flytta	93
11.	Oppsummering og konklusjoner.....	95
12.	Kilder og litteratur	100
12.1.	Kilder.....	100
12.2.	Litteratur.....	104

Forord

I 2014 ble jeg engasjert av Nordland fylkeskommune til å dokumentere historia til det som i dag heter Nordland kultursenter. Seinhøsten 2015 kom boka ut under tittelen *Landbruksskolen. Fra prestegård til kultursenter*.¹ Jeg skrev sjøl størsteparten av boka, men del to av boka består i hovedsak av bidrag av tyske og polske malerikonservatorer som hadde vært engasjert i konservering og restaurering av veggmaleriene fra 1700-tallet i det såkalte Ludvig Filip-rommet. Jeg «fornorska», språkvaska og redigerte disse bidragene.

Etter at boka kom ut, fikk jeg spørsmål om opplysninger om en elev ved det som ble kalt Den praktiske Kvindeskolen ved landbruksskolen. Dette opplæringstilbudet hadde jeg avsatt bare tre – fire sider til i et bokverk på over 200 sider. Gjennom søk etter opplysninger i saksdokumenter for amts-/fylkesting hos Arkiv i Nordland så jeg raskt at her lå det mye interessant stoff. I de tre framstillingene av Nordland labdbruksskoles historie som foreligger, er kvinneskolen/husmorskolen ganske stemoderlig behandla.² I bestyrer Samuel Myklebosts 25-årsberetning om landbruksskolen er eneste henvisning til kvinneskolen at den «har været under tak med landbruksskolen» sia 1901, og at den var delvis skyld i den «trykkende husnød».³ Husholdningsskolene har ellers ikke fått noen plass i generelle, historiske framstillinger; i standardverket om «Å byggje ein stat og skape ein nasjon» av Jan Eivind Myhre skjuler de seg formodentlig i begrepet «andre» i en bildetekst: «utdanningsinstitusjonar som blei svært viktige for landet: landbruksskular, amtsskular, folkehøgskular, ingeniørskular, sjukepleiarskular, handelsskular, kvinnelege industriskular og andre.»⁴

Arkiv i Nordland har vært en utmerket samarbeidspart gjennom flere år i arbeidet med stoff om opplæringstilbuda ved den opprinnelige prestegården i Bodø landsogn/Bodin herred. Min praksisperiode under arbeidet med masteremnet *Historikeren i samfunnet* utdypa innsikten min i arkivenes betydning. Det er grunn til å anerkjenne arkivenes serviceinnstilling. Jeg antyda overfor medarbeidere ved Arkiv i Nordland at jeg kunne ha nytte av et uordna skolearkiv som Arkiv i Nordland hadde fått overlevert. Dermed ble arbeidet med å organisere og katalogisere dette arkivet prioritert, og jeg fikk tilgang til noen viktige arkivstykker som jeg har hatt stor nytte av i mitt arbeid med denne oppgaven.

---

¹ Haugen 2015

² Myklebost 1918, Moe 1974, Haugen 2015

³ Myklebost 1918, s. 29 - 30

⁴ Myhre 2012, s. 278

Sommeren 2016 hadde jeg en diskusjon i *Avisa Nordland* med forfatteren av *Nordlands historie: Det moderne Nordland* (2015), der professor Harald Rinde beskrev Nordland som en slags føderasjon av mindre regioner der det politiske fellesskapet på fylkesnivå og nordlandsidentiteten lenge var svakt utvikla.⁵ Det var først og fremst studier av politikkområdene samferdsel, kraftforsyning og helsevesen som hadde fått Rinde til å konkludere om manglende nordlandsk samhold. Jeg hevda at fylkespolitikernes omsorg for blant annet fylkets landbruk, der de to utdanningstilbuda ved landbruksskolen spilte en viktig rolle, tilsa at professoren i noen grad burde moderere sine konklusjoner. Denne oppgaven kan i denne sammenheng oppfattes som min sluttreplikk. I høytidelige stunder kunne fylkespolitikerne iallfall legge vekt på at det var Nordlands ve og vel de arbeidet for. Ved markeringa av at William Martinussen, Bø i Vesterålen, tok avskjed med fylkestinget i 1938 etter 44 år som medlem av tinget, formann og medlem av fylkesutvalget, sa han bl.a. følgende:

Når jeg nu forlater fylkestinget for siste gang, vil jeg uttale ønsket om at bygdene vil fortsette å velge bygdens beste menn til ordførere og medlemmer av fylkestinget. Jeg ønsker at dere må ha hell med dere i arbeidet med å føre fylket – vårt kjære Nordland – frem til lysere kår.⁶

Professor Steinar Aas har vært veileder og gitt mange gode råd om avgrensninger og disponering av stoffet, litteratur jeg ikke hadde oversikt over, idéer til problemstillinger og historiefaglige sammenhenger som mitt tema hører heime i. Mange takk til ham.

Hunstadmoen i mai 2018

Jorulf Haugen

---

⁵ AN, 30.07. 2016 (JH), 05.08.2016 (HR), 10.08.2016 (JH), 13.08.2016 (HR), 17.08.2016 (JH)

⁶ Fylkestinget 1938, s. 575

1. Innledning

1.1. Tema

I denne masteroppgaven vil jeg fortelle historia om det opplæringstilbudet for unge kvinner fra landsbygda i Nordland som ble etablert ved landbruksskolen i Bodø landsogn i 1901 og flytta til Søvik i Alstahaug ved årsskiftet 1934/35. Det som opprinnelig ble kalt Den praktiske Kvindeskolen, ble lokalisert til Tromsø Stifts Landbrugsskole som hadde blitt etablert ved den tidligere Bodø prestegård⁷ i 1893 etter at Nordlands Amt hadde overtatt bygningene og en vesentlig del av jord- og skogeiendommene som tilhørte prestegården. Den skolen som ble flytta til Sør-Helgeland, het da Nordland fylkes husmorskole.

1.2. Moderniseringa av landbruket og behovet for utdanning

Husholdningsskolenes historie i den første fasen hører sammen med utviklinga innen landbruket. I *Husstellskolenes historie i Norge* tar cand.philol. Gerd Fuglerud utgangspunkt i reformene i jordbruket i perioden 1820 – 1880.⁸ Med referanse til Inge Krokanns begrep «hamskifte» i essayet fra 1942⁹ har mange historikere drøfta egenarten til og forandringene i det norske jordbruket; det har vært faglige diskusjoner om endringer i driftsmåter, integreringa i markedsøkonomien og de sosiale og kulturelle forandringene som fulgte. Jørn Sandnes har karakterisert prosessen slik:

Det store hamskiftet er en samlebetegnelse for de sosiale, økonomiske og kulturelle endringsprosessene i norske bygdesamfunn fra det tidspunkt av da endringene går over fra å være sporadiske og langsomme, - for hver mannsalder nesten umerkelige – til å bli raske og gjennomgripende, med sterkt økende tilpasning til markedsøkonomi og pengehushold.¹⁰

Andre forfattere og forskere avviser begrepet hamskifte, men skriver om den store omlegginga¹¹. Det gjør blant andre Brynjulv Gjerdåker som avslutter sitt bind av *Norges landbrukshistorie* med en gjennomgang av den fagdebatten statsviteren Øivind Østerud starta i 1975 med sitt nye perspektiv på «det store hamskifte».¹² Østerud hadde merka seg de motstridende synspunkta på det førindustrielle, norske samfunnet, der historikeren Sverre Steen i 1957 hadde beskrevet et dualistisk samfunn med det norske folk kløvd i to atskilte verdener: Bondesamfunnet eller sjølforsyningssamfunnet og bysamfunnet eller pengesamfunnet. Hamskiftet betydde derfor at bondesamfunnet ble integrert i pengesamfunnet. Historikeren Stein Tveites antitese var at bondesamfunnet alltid hadde vært en del av pengesamfunnet. Hamskiftet blir dermed en fiksjon,

---

⁷ Bodø prestegård lå i Bodø landsogn/Bodin herred

⁸ Fuglerud 1980

⁹ Krokann 1942

¹⁰ Sandnes i *Heimen* 1977, s. 286

¹¹ Rovde 1995, s. 26 - 50

¹² Gjerdåker 2002, s. 282 - 297

ifølge Østerud.¹³ I Bondelagshistoria fra 1995 hevder Olav Rovde at det dreide seg om «ei langdryg omskaping som utvikla seg med ulik tyngd og fart i dei ulike delane av landet.» Han mener at det var i 1880- og 1890-åra at den store omlegginga i landbruket for alvor begynte å prege bygdene landet over.¹⁴

Mens myndighetene og andre autoriteter fram til omkring 1850 hadde oppmuntra til større nasjonal sjølberging basert på korn, ga reduksjon i korntollen fra 1851 uttrykk for en liberalistisk handelspolitikk som også signaliserte en endra landbrukspolitikk. Den friere konkurransen og billigere importert korn var den sterkeste drivkrafta i overgangen fra åkerbruk og dyrking av korn til satsing på kunsteng og fedrift, krøtterhold og mjølkeprodukter.¹⁵ Bønder som før hadde dyrka korn for salg, hadde etter hvert gått over til husdyrhold som kasta mer kontanter av seg. Mjølkeprodukt og kjøtt kunne ikke så lett importeres fordi dette var lite holdbare produkter. Bøndene kunne også starte med dyrking av grønnsaker, frukt og bær.¹⁶ Denne overgangen hadde også sammenheng med befolkningsvekst, urbanisering og bedring av kommunikasjonene. Det var jernbaneutbygginga i Sør-Norge og dampbåtrutene på vestlandskysten og i Nord-Norge. Og utviklinga av meieribruket. Nord-Norge fikk sitt første meieri i 1885, men etter 1895 skjedde det en eksplosjon i meieribruket i nord. Da hadde seperatoren og slåmaskina også kommet til Nordland, men ifølge Rovde satte mekaniseringa inn i Nord-Norge først etter 1900.¹⁷

Landbruksdirektør Jonas Smitts¹⁸ ideal var «det rationelle Jordbrug, et paa videnskabelig Tænkning grundet Jordbrug.» Dit var det langt igjen, skreiv han i 1883:

Der staar dog meget tilbage at gjøre, der er fremdeles store Strækninger af Landet, hvor selv de enkleste Grundsætninger for et rationelt Brug endnu kun er lidet kjendte, hvor et ufuldkommet Arbeide paa Agerjorden, knap Fodring af Husdyrene i Vintertiden og Mangel paa Omhu i Valg af Avlsdyr, i Forening med Ukyndighed i Tillavning af Meieriprodukter, fremdeles er almindelig raadende.¹⁹

Ut fra den vanlige arbeidsdelinga i landbruket var både menn og kvinner på gårdene ansvarlige for denne sørgelige tilstanden i modernæringa som sammen med fiskeri brødfødde flertallet av landets befolkning iallfall helt fram til 1870-åra. Og verst var det formodentlig i Nord-Norge, skal

---

¹³ Østerud 1975, Steen 1957, Tveite 1959. Synspunktene på omstillingene i landbruket blir nyansert gjennom bidrag fra Haarstad, Østerud, Tranberg, Dørum med flere.

¹⁴ Rovde 1995, s. 26 – 27.

¹⁵ Gjerdåker 2002, s. 176 – 180, 251 - 253

¹⁶ Myhre 2012, s. 208

¹⁷ Rovde 1995, s. 26 - 50

¹⁸ Gjerdåker i Norsk biografisk leksikon

¹⁹ Smitt 1883, s. 297

vi tru embetsmenn, «oppdagelsesreisende» og forretningsmenn i samtida. Fyrdiriks – fyrdirektør og tegner Carl Frederik Diriks²⁰ - var en av dem som var rysta over tilstanden:

Saalænge Nordlændingen kun vil bruge Aaren og aldrig Spade; saalænge Gaardmanden forlader sit Jordbrug et par Maaneder i den bedste Sommertid for at ligge paa Sommerfiske – det vil da sige for at ligge og duppe i en Baad, og at sove, - saalænge bliver det ikke bedre. (...) Og medens Mænderne ligge ude paa Øerne for at sove, gaae Fruentimmerne hjemme sølende og suklende i Snaus og Svineri, Kaffekjedelen paa Spisen, Ungerne i Stabburet og Koen i Ageren.²¹

Slik kunne den nordnorske fiskerbondefamilien beskrives av en observatør utenfra. Men jordbruket var like livsnødvendig for folk på landsbygda i Nord-Norge som fisket. Men ei intensivering av jordbruket var vanskelig å få til så lenge som «kvinnebonden» også hadde ansvar for unger, gamle og syke de månedene mannen var på Lofotfiske og på Finnmarka for eksempel.²²

Arbeidsdelinga mellom kvinner og menn i husholdsøkonomien på landet i Norge – inklusive Nord-Norge – var klar. Gårdbrukerkvinnenes arbeid og bidrag til økonomien har imidlertid angivelig blitt underestimert. Arbeidsoppgavene i bondesamfunnet var svært kjønnsdelte. Arbeid med dyr og krøtter var kvinnefolkarbeid, mens fiske og pløying var mannfolkarbeid. Men kvinnebonden i nord måtte i lange perioder i mannens fravær også drive jorda i tillegg til å passe dyr, mjølke og yste. I tillegg kom omsorg for husstandsmedlemmer med behov for det.²³

Landbrukshistorikeren Brynjulv Gjerdåker framhever *arbeidet* som hovedelementet i kontinuitetstrekka gjennom hundre års landbruksutvikling; det daglige strevet var både en integrert og integrerende del av heile livssituasjonen på gården. Husholdet var den sentrale dannelses-, utdannings- og produksjonscella i bondenæringa. Sett i et kjønnsperspektiv ble fordelinga av driftsansvaret i det integrerte husholdsfellesskapet lite endra gjennom 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet. Men med den større vekta på krøtterholdet og fjøset fra slutten av 1800-tallet fikk bondekvinnene alt i alt et tyngre driftsansvar enn før.²⁴

Omlegginga i landbruket krevde kunnskapsutvikling og kunnskapsspredning. Det skjedde gjennom den veiledningstjenesta som foregikk i regi av Det Kongelige Selskapet for Norges Vel²⁵ i nært samarbeid med det offentlige – Staten og amtskommunenene. Oppbygging av landbruksskoler for

---

²⁰ Hysing i Norsk biografisk leksikon

²¹ (Diriks, C.F.): Fyrdiriks tegner og forteller, Uddrag af Dagbog holden om bord i «Falken» 1869, s. 190

²² Elstad og Hutchinson 2015, s.387 - 392

²³ Larsen i Danielsen et al i Norsk Likestillingshistorie 2013, s. 89-90

²⁴ Gjerdåker 2002, s. 291 - 292

²⁵ Det Kgl. Selskab for Norges Vel ble stifta i 1809. I 1829 ble selskapet omorganisert til en sentralorganisasjon for landhusholdningsselskapene. (Store norske leksikon, snl.no)

bondesønnene og landhusholdningsskoler for landsbygdas jenter var viktige tiltak for spredning av kunnskap om kravene til moderne landbruksdrift. Disse fagskolene i landbruket ble altså oppretta som tiltak i moderniseringa av landbruket som var et ledd i statlig politikk. I 1875 utforma landbruksdepartementet en normalplan for landbruksskolene. Elevene skulle få en grundig praktisk og teoretisk agronomutdanning over to år med hovedfaga jordbrukslære, husdyrlære, skogbrukslære og hagebrukslære. Allmennfaga skulle understøtte den faglige opplæringa.²⁶ Tilsvarende forhold mellom praksis og teori gjaldt for opplæringstilbudene for kvinner.

Landmandsforbundet, det seinere Bondelaget, mente opplæring og opplysning ikke bare skulle spre kunnskap om de nyeste driftsmetodene, «men også tene til å kitte bondesamfunnet saman rundt eit felles verdigrunnlag og å styrkje landbruket og bygdene i det norske samfunnet». Derfor var det viktig at opplysningsarbeidet omfatta alle gruppene i landbruket. Landmandsforbundets program i 1897 stilte derfor krav om «[f]orbedret og almindeligere gjennomført Undervisning i det, som angaar Mændenes og Kvindenes Livsgjærning paa Landet».²⁷

1.3. Praktiske kvinneskoler på Tjøtta, Dønna og ellers i landet

Det som opprinnelig het Tromsø Stifts Landbrugsskole var et reint guttetilbud. Den første kvinnelige agronomeleven ved skolen tilhørte kullet 1949-1951.²⁸ Før igangsetting av landbruksopplæringa ved den tidlige prestegården i Bodø Landsogn hadde det vært landbruksskoler i Nordland i perioder mellom 1854 til 1870 – først i Alstahaug, så ved Bodøgård og til slutt i Melbu i Vesterålen.²⁹ Etter at landbruksskolen i Vesterålen var nedlagt, prioriterte amtstinget faktisk kvinnene; i 1876 nedsatte tinget en komité bestående av amtmannen, en ordfører, en sokneprest og en lensmann «til overveielse av en praktisk Kvindeskoles opprettelse.» Året etter beslutta amtstinget å opprette en skole med formål å utdanne praktiske og opplyste husmødre «ved at gi kvinden adgang til at erverve en videregaaende almendannelse og en større praktisk dygtighed i hvad der hører med til hendes gjærning».³⁰

Skolen kom i gang i 1879 med proprietær Brodtkorp på Tjøtta som skoleholder og bestyrer. Skolen var på Tjøtta i fem år med i gjennomsnitt 11 elever på hvert kurs. Skolens tilsynsmenn understreka at det viktigste var det praktiske arbeidet i fjøset, meieriet og kjøkkenet og ikke «skræddersømmen og den teoretiske undervisning.»³¹ I 1884 overtok proprietær H. Coldevin,

---

²⁶ Bjørndal 2005, s. 81

²⁷ Sitert etter Rovde 1995, s. 126

²⁸ Haugen 2015, s. 111 (bildetekst)

²⁹ Ibid., s. 46-47

³⁰ Sitert etter Nøkleby 1914, s. 46

³¹ Ibid., s. 48

Dønnes, drifta av skolen og drev den på Dønna i fem år til 1888. I denne tida deltok til sammen 52 elever. Skolen ble nedlagt av økonomiske årsaker da amtstinget reduserte både kostpenger og bestyrerens og bestyrerinnas lønn, samt husleia. Statskonsulent S.M Nøkleby hadde inntrykk av at «smaalighet fra magtens mænd» var årsak til skolens fall.³²

Likevel må det registreres at Nordland var tidlig ute med husstellundervisning for sine kvinner. Da Nordlands Amtsting i 1876 nedsatte sin komité for å utrede kvinneskolespørsmålet, var det sannsynligvis en oppfølging av at Stortinget for første gang ga bevilgning til husstelloplæring. Men allerede i 1865 hadde Norges første egentlige husmorskole kommet i gang på Abildsø i Aker, nå Oslo. Skolen hadde vært landbruksskole for Akershus Amt. Skolen var i drift til 1881. Skolen ga praktisk og teoretisk opplæring for unge jenter fra landdistriktene, der de skulle bli kjent med nye arbeidsmetoder i husholdnings- og husdyrstell. Det var meninga at elevene skulle rekrutteres fra bondestanden og fra alle deler av landet. Utgiftene til reise og skolepenger gjorde at bare de velstilte bondefamiliene hadde råd til dette. Etter hvert kunne en del jenter som hadde en svakere økonomisk bakgrunn, bli elever med støtte fra landhusholdningsselskapene eller direkte fra Det Kgl. Selskab for Norges Vel.³³

I 1877 – altså bare to år før skolen på Tjøtta kom i gang – ble Norges første offentlige husmorskole åpna. Det var Nordre Bergenhus Amts praktiske jenteskole som var lokalisert til gården Holmedal i Sunnfjord. Avgjørende for etableringa var at Staten dekte tre firedeler av kostnadene, dvs. samme tilskottsordning som for amtsskolene.³⁴ Denne tilskottsordninga ble lagt til grunn også for seinere skoleetableringer.³⁵

Det er interessant å merke seg at de første opplæringstiltaka innen det nordlandske landbruket i stor grad ble knytta til noen av proprietærbruka i Nordland, som Tjøtta, Dønnes, Bodøgård og Melbu, som var hovedgårder for godssamlinger. Dette var også i samsvar med det landbrukspolitiske syn Jonas Smitt representerte. Smitt ble tilsatt som landbrukskyndig konsulent i Indredepartementet i 1874, ei stilling som ble omgjort til landbruksdirektør tre år seinere. Han

---

³² Ibid., s. 49

³³ Fuglerud 1980, s. 15-20.

³⁴ Amtsskolene ble oppretta ved kgl. resolusjon av 5. mai 1875 og ble bestyrt av skoledirektøren samt representanter for Amtsformandskabet. Skoleplanen lå i praksis tett opp til det pedagogiske grunnsynet innen folkehøgskolen. (Wikipedia)

³⁵ Fuglerud 1980, s. 23

mente at erfaringer viste «at det er de større Eiendomsbesiddere, som gaa i Spidsen med Reformen og Forbedringer.»³⁶

Det skulle gå over 10 år etter at husholdningsskolen tilknyttet storgårdene på Helgeland ble avvikla før det ble tatt et nytt initiativ til å opprette et opplæringstilbud for vordende bondekoner i Tromsø stift. I mellomtida hadde det kommet i gang en rekke slike skoler i Sør- og Midt-Norge. Noen av disse skolene ble drevet av Selskapet for Norges Vel og de landhusholdningsselskapene som var tilknyttet selskapet; andre ble drevet av det offentlige ved amta som fikk mye av utgiftene dekt av Staten. Nordlands Amtsting ga i 1900 landbruksskolebestyrer Lorens Petter Nilssen ved Tromsø Stifts Landbruksskole en bevilgning på inntil kr. 100,- for å foreta en studiereise til praktiske kvinneskoler.³⁷ Da hadde L. P. Nilssen allerede i en utredning til amtstinget foreslått at det ved skoleanlegget burde opprettes en «Husmoder- Kvægrøgter-Skole».

1.4. Problemstillinger

Initiativet til oppretting av kvinnetilbudet ved landbruksskolen i Bodin kom altså fra skolen sjøl. Da bestyrer Lorens Petter Nilssen foreslo overfor amtstinget at det burde opprettes et kvinnetilbud ved skoleanlegget, begrunna han det i ei utredning til amtstinget i 1899 med at en families økonomi gjerne berodde mer på konas enn på mannens dyktighet.³⁸ Derfor var det viktig at kona fikk nødvendig opplæring. Imidlertid framgår det av saksdokumentene til det påfølgende amtsting, i 1900, at når overbestyrelsen, dvs. amtmanden og to ordførere, var enige med bestyreren om at opplæringstilbudet skulle organiseres som en del av landbruksskolen, var det fortrinnsvis av økonomiske grunner: «væsentlig af Hensyn til de Besparelser, som derved vil indvindes.»³⁹ Tilbudet ville kunne gjennomføres nærmest uten kostnad for skoleeier, amtskommunen, mens landbruksskolens elever og ansatte ville kunne se fram til en forpleining av bedre kvalitet enn tidligere. Det var ikke forutsatt at det nye opplæringstilbudet skulle utløse bygningsmessige behov. Samtidig var bestyreren i utgangspunktet skeptisk til å slippe kvinnelige elever inn på skoleområdet. Han var redd for at dette ville gjøre det vanskelig å opprettholde det han omtalte som den nødvendige orden ved skolen.

Landbruksskolebestyrerens og overbestyrelsens/skoleeiers holdning til oppretting av en praktisk kvinneskole i kombinasjon med landbruksskolen var altså noe tvetydig, og etableringa virker å være gjort omtrent utelukkende på gutteskolens premisser. Den seinere «dyrtida» under første

---

³⁶ Moe 1976, s. 113

³⁷ Amtsting 1900, s. 84, 86 (Forhandlingene)

³⁸ Amtsting 1899, s. 321

³⁹ Amtsting 1900, s. 182-183

verdenskrig og påfølgende inflasjon og parikrise ga store økonomiske vansker også for fylkeskommunen i Nordland. Et viktig spørsmål blir derfor hvordan den generelle økonomiske situasjonen for skoleeier kom til å prege utviklinga av Nordland fylkes husmorskole.

Fiskerbondetilpassinga var grunnleggende for nærings- og familielivet på landsbygda i Nord-Norge. Dette innebar at kvinnene ofte fikk eneansvar for gårdsdrifta i flere måneder mens mennene deltok i Lofotfisket og eventuelt andre fiskerier. Det skulle derfor være grunn til å anta at den kombinerte landbruks- og landhusholdningsskolen ville reflektere den tradisjonelle fiskerbondeøkonomien i Nordland. Det vil bli undersøkt om dette faktum fikk noen betydning for opplæringstilbudene ved landbruksskolen i Bodin, eller om hensikten med skolen heller var å motvirke fiskerbondetilpassinga og profesjonalisere drifta av nordnorske gårdsbruk i retning av heilårs familiebruk.

Den praktiske kvinneskolen/husmorskolen var et rent yrkesfaglig opplæringstilbud retta mot rolla som husmor på gårdsbruk, men noen av elevene fikk andre yrkeskarrierer, noe som ble problematisert av flere av amts-/fylkestingets representanter. Hvilke andre utdanninger og yrker var åpne for kvinneskolens elever? Kanskje var problematiseringa av at noen tidligere elever valgte andre utdannings- og yrkesveier bare et påskudd for å få nedlagt eller flytta husmorskolen slik at gutteskolen kunne få nødvendige arealer og utviklingsmuligheter.

1.4.1. Overordna problemstilling

Det var angivelig et stort behov for kvinnetilbudet ved Nordland fylkes landbruksskole av hensyn til økonomien til gårdbrukerfamiliene, utviklinga av landhusholdninga og landbruket generelt i Nordland. Samtidig ble etableringa av tilbudet beskrevet som økonomisk og faglig gunstig. Den overordna problemstillinga er derfor hvorfor det likevel like etter igangsettinga kom antydninger, signaler og forslag om å flytte, og seinere til og med forslag om å nedlegge dette opplæringstilbudet, og hvorfor ble flytteforslag støtta også av forkjempere for husmorskolen?

1.5. Teoretiske overveielser

Det er nærliggende å postulere at bakgrunnen for forslaga om å flytte eller nedlegge kvinnetilbudet ved landbruksskolen i Bodin var tradisjonell kjønnsrolletenkning. De første tre tiåra av 1900-tallet var lenge før utdanning ut over obligatorisk folkeskole var ansett som viktig i alle kretser i samfunnet og spesielt ikke når det gjaldt kvinner i «landbobefolkningen». Skjebnen til husmorskolen i Bodin kan dermed tilskrives gjengs mentalitet blant folk flest, og opplevd trangboddhet kunne løses ved at kvinnetilbudet ble fjerna.

På en annen side representerte landbruksskolen brudd på tradisjonell tenkning med hensyn til arbeidsdelinga mellom kvinner og menn i landbruket. I punkt 1.2. ovenfor er den kjønnsbestemte arbeidsdelinga omtalt. Historikeren Åsa Elstad hevder i en artikkel⁴⁰ at arbeidsfordelinga på gårdsbrukene var nærmest tabubelagt. Hva som var mannfolk- og kvinnfolkarbeid, var ikke gjenstand for diskusjon. Det skulle for eksempel være skambelagt for en mann å måtte ivareta fjøsarbeidet. Det var først og fremst mekaniseringa av fjøs- og mjølkearbeidet – innføring av separatore og mjølkemaskiner – som angivelig etter hvert skal ha gjort dette til et interessant arbeidsfelt for menn. Nordland Stifts Landbrugsskole representerte imidlertid lenge før mekaniseringa av fjøs- og mjølkearbeidet brudd med atferd og tradisjonell tenking – mentaliteten blant bygdefolk i nord - ved at de mannlige landbruksskoleelevene måtte delta i fjøset. Målet var rimeligvis at landbruksskolen skulle bidra til å utvikle og fremme landsdelens jordbruk og kvegavl som hovednæringsvei. Det forutsatte mannens tilstedeværelse på gården heile tida.

Modernisering av landbruket innebar derfor at man måtte utvikle seg bort fra fiskerbondetilpasninga, og da måtte den mannlige bonden også kunne håndtere alt som hadde med fjøsstellet å gjøre.

Landbruksskolens første bestyrer, Lorens Petter Nilssen, hadde iallfall én stor bekymring med å kombinere landbruksskolen med kvinneskolen – nemlig moralen. Han bekjente at han i utgangspunktet ikke var tiltalt av tanken på å kombinere gutteskolen med en skole for jenter. Han var redd for at «det vilde blive mere end vanskeligt at opretholde den nødvendige Orden ved en Skole, hvor Gutter og Piger var sammen.»⁴¹ Det vil bli dokumentert i denne oppgaven at kvinneskolen/husmorskolen hadde positiv effekt på skolemiljøet ved landbruksskoleanlegget. Likevel ble påståtte moralske utfordringer anført mot kombinasjonen mellom landbruksskolen og husmorskolen helt fram til 1930-tallet.

Tidlig i kvinneskolen/husmorskolens historie, iallfall fra 1910-tallet ble det utreda en rekke forslag om omlokalisering av dette skoletilbudet. En rekke lokaliteter i amtet ble vurdert. Dette synes ikke å ha blitt oppfatta som noe kontroversielt verken blant tilsatte eller politikere. Det tyder derfor på at det var faglige forhold som prega folks oppfatning av de ulike lokalitetene. En hypotese er derfor at tiltak som en (eller flere) husholdningsskoler ble sett på som regionale, fylkesdekkende tilbud. Vurderingene av hvor slike opplæringstiltak burde lokaliseres, var derfor

---

⁴⁰ Historisk tidsskrift 4/1991

⁴¹ Amtstthing 1899, s. 321 (Bilag)

basert på økonomiske, faglige og kommunikasjonsmessige forhold, i stor eller noen grad heva over lokalpolitiske hensyn. Sentral eller desentral lokalisering var et tema.

1.6. Kilder

Viktige kilder til historia om den praktiske kvinneskolen/husmorskolen ved landbruksskolen i Bodø landsogn/Bodin herred er saksdokumentene til Nordlands Amtsting/Nordland fylkesting hos Arkiv i Nordland (AiN). Amtstinget og fylkestinget (fra 1919) var øverste myndighet hos skoleeier, amtskommunen/fylkeskommunen. Fram til 1964 var dette det overordna forvaltningsnivået for landkommunene/herredene i fylket. Herredene var representert i amtsting/fylkesting ved sine ordførere. Antallet herreder økte i perioden 1900 til 1935 fra 41 til 62. I perioden møttes amtstinget/fylkestinget vanligvis til ei 12 dagers samling på sommeren – i 1900 fra 1. til 12. mai og i 1935 fra 17. – 29. juni, men det kunne også innkalles til ekstraordinær samling om høsten. Det skjedde bl.a. i 1920 da en av sakene som var til behandling på det ekstraordinære møtet, hadde betydning for husmorskolens situasjon. Amts-/fylkeskommunens administrative leder var amtmannen/fylkesmannen som også var leder av amts-/fylkesutvalget som besto av fire politikere i tillegg til den statlige embetsmannen. Fylkesutvalget møttes flere ganger i året. Ved konstituering av hvert amts-/fylkesting ble det valgt en oppmann eller formann som leda forhandlingene i tingsamlinga.

De aktuelle saksdokumentene til amts-/fylkesting foreligger i innbundne årbøker hos AiN og inneholder saksutredninger fra amtmann/fylkesmann, samt innstillinger fra tingets komitéer, forhandlingsprotokoller og eventuelle utredninger fra utvalg eller andre instanser som for eksempel bestyrer eller ansatte ved landbruksskolen. Fram til 1922 var det landbruksskolens bestyrer som også skreiv årsberetninga for kvinneskolen/husmorskolen, som også var blant saksdokumentene. Etter omorganiseringer ble bl.a. slike beretninger skrevet av bestyrerinna. Av dokumentene framgår avstemningsresultatene i sakene, og i noen tilfeller foreligger det referater av de enkelte representantenes innlegg i debatter i tingsamlingene. Til sammen gir disse kildene innsikt i hvordan offentlig forvaltning forholdt seg til ulike saksforhold de første tiåra av det 20. århundre.

AiN har nylig ordna og katalogisert et mottatt, meget uordna arkiv fra Alstahaug videregående skole, som var en videreføring av Den praktiske kvinneskolen/Nordland husmorskole. Dette arkivet inneholder også noe materiale fra tida før 1935 da skolen var lokalisert ved landbruksskolen i Bodin. *Avisa Nordlandsposten* er benytta i begrensa omfang.

For å komme i kontakt med etterkommere etter elever ved kvinneskolen/husmorskolen har jeg holdt foredrag om landbruksskolen, inklusive kvinneskolen ved Bodø pensjonistuniversitet 22. november 2016 og for Slekt og Data Salten i Bodø bibliotek 7. september 2017 og for ei landbruksfunksjonærforening 8. februar 2018. Dessuten har jeg fått oppretta ei offentlig gruppe på Facebook kalt Den praktiske kvindeskolen/Nordland husmorskole 1901 – 1934. Der har jeg lagt ut navnelister på elever, samt noen tekster, og medlemmer i gruppa har lagt ut bilder og opplysninger om elever. I en artikkel som ble sendt aviser i Nordland i juli 2017, inviterte jeg de som hadde opplysninger, om eventuelt å bruke den nevnte facebook-sida. Jeg har intervjuet noen av elevenes etterkommere; noen har jeg kommunisert med per brev/e-post. Dette materialet er i liten grad benyttet i denne oppgaven, men vil bli presentert i annen sammenheng.

1.7. Litteratur og tidligere forskning

I boka *Husstellskolenes historie i Norge* forteller Gerd Fuglerud disse skolenes historie fram til overgangen til videregående skoler på 1970-tallet.⁴² Formålsbestemmelsen og undervisningsplanen for den første egentlige husmorskolen i Norge som åpna på Abildsø i Aker (Oslo) 15. mars 1865,⁴³ er gjenkjennelig med hensyn til formål og ideologi, fagplaner og arbeidsmetoder ved de seinere husholdningsskolene, deriblant den praktiske kvinneskolen/husmorskolen ved landbruksskolen i Bodin.

Åsa Elstad har i andre bind av *Nordlands historie. 1600 – 1900. I amtmandens dager*, gitt en grundig beskrivelse av den nordlandske fiskerbonden, mens Harald Rindes gjennomgang av landbrukets historie i *Nordlands historie 3 Etter 1900* gir det mest oppdaterte bildet av Nordland som «et utpræget smaabrukerdistrikt».⁴⁴ Her framgår det at jordbruket ved århundreskiftet betydde mer i Nordland enn fiskeriene «i den forstand at et uår på land rammet befolkningen i amtet hardere enn et uår på sjøen.»⁴⁵ Blant den reformorienterte eliten «ser det ut til å ha vært en utbredt oppfatning (...) at et framtidsrettet jordbruk forutsatte heltidsbønder. Kombinasjonen av jordbruk og fiske førte til at «den ene Næringsvei hemmet den andens Fremgang».» Ambisjonene om utvikling av salgsjordbruket viste seg imidlertid å være et langsiktig prosjekt. Hamskiftet fra sjølforsyning og naturalhusholdet var en langtekkelig prosess.⁴⁶ Som antyda under problemstillingene ovenfor, avsnitt 1.4., kan det se ut til at Tromsø Stifts Landbrugsskole ble etablert som et tiltak nettopp for å fremme utviklinga av heiltidsbønder. Men det var ikke før

---

⁴² Fuglerud 1980

⁴³ Se omtale under punkt 1.2. ovenfor

⁴⁴ Rinde 2015, s. 42 - 45, Elstad og Hutchinson 2015, s. 387 – 392, jf Elstad 2002

⁴⁵ Rinde 2015, s. 42

⁴⁶ Ibid.: s. 43 - 53

etter andre verdenskrigen at «fiskarbonden i hovudsak forsvann, både som livbergingsform og som livsform.»⁴⁷

Med referanse til Håvard Dahl Bratrein viser historikeren Gro Hagemann til at kvinnearbeid gjennomgående ble vurdert lågere enn mannsarbeid i nordnorske kystsamfunn. Ifølge Bratrein kunne dette samfunnet knapt beskrives som noe bondesamfunn, «men snarere som et veide-samfunn. Fiske og fangst var det positive, jordbruket noe negativt. All mannsprestisje var knytt til fisket – prestisje og velstand var i første rekke målt i båt og børnskap, ikke gård og grunn.»⁴⁸ Det var forestillinger om at «menn skulle holde seg unna kvinnfolkarbeid; å lukte av fjøs eller å like fjøsarbeid var skamfullt for en mann».⁴⁹ På den andre sida hadde kvinnene en sterk stilling i det gamle jordbrukssamfunnets agrarkultur, der deres arbeidsinnsats ikke bare var nødvendig og sjølsagt; «på sine områder arbeidet de selvstendig og hadde kunnskap som var eksklusiv. Store deler av gårdens produksjon ville stanse opp uten kvinners arbeidskraft.»⁵⁰ Fiskerbonden var altså ikke mann, men «ungane og kvinnene sin rolle i det økonomiske bildet har vært underkommunisert i debatten om nordnorsk hushaldsøkonomi, trass i at arbeidet deira har vore en føresetnad for å oppretthalde denne økonomien», påviser Åsa Eldstad i avhandlinga om «Arbeidsliv i fiskarbondeshushald».⁵¹

Historikeren Kari Melby viser til at omkring 1900

bodde fortsatt seks av ti nordmenn på bygdene, de fleste var sysselsatt i primærnæringene, i håndverk eller en kombinasjon av de to. Kvinner var i enda større grad enn menn konsentrert om jordbruket. Mens mannen var på sjøen, på fiske, i skogen, på jordet eller på veiarbeid, hadde kvinnene ansvaret for husarbeid, stell av barn, syke, gamle, buskap og jord. I løpet av første halvdel av 1900-tallet ble jordbruk, skogbruk og fiske modernisert. Kombinasjonsnæringene forsvant mer og mer. Prosessen med omlegging til salgsjordbruk og spesialisert produksjon hadde startet på 1800-tallet og ble brakt videre på 1900-tallet.⁵²

Melby refererer til kjønns historisk forskning som viser hvor sentralt husholdet var i bondekulturen. To funn har vært viktige for å revidere teorien om det store hamskiftet i jordbrukssamfunnet. Det ene funnet er at sjølbergingshusholdet rådet helt fram til andre verdenskrig « – i årene før 1940 ble 60 – 70 prosent av matvarene i husholdet produsert og foredlet på gården». For det andre var fjøsstellet ikke modernisert ved inngangen til 1900-tallet:

---

⁴⁷ Stugu 2012, s. 189

⁴⁸ Bratrein 1976, s. 24

⁴⁹ Hagemann 2005/2014, s. 190 - 191

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Eldstad 2002, s. 468

⁵² Melby 2005/2014, s. 317 - 318

Det gir grunn til å spørre hvor radikalt hamskiftet på 1800-tallet egentlig var for kvinnene. Tvert imot kan det hevdes at bondekonas arbeidsbyrde økte, og at lettelsene først kom med teknifisering av innarbeidet og avvikling av det allsidige husdyrholdet fra 1960-tallet». ⁵³

Bondekonas arbeid fortsatte på den tradisjonelle måten til etter andre verdenskrig. Mannens arbeid med jorda ble lettere ved tekniske nyvinninger; arbeidet i fjøset og i husholdet var fortsatt tungt. Bare hvert annet fjøs hadde innlagt vatn i mellomkrigsåra. Det betydde mye vassbæring når ei ku skulle ha 30 liter i døgnet. I 1939 hadde bare hvert tredje kjøkken innlagt vatn. Fjøsvaske og mjølking var fysisk tungt arbeid. Mjølkemaskin ble ikke vanlig før etter 1945. Og dessuten: «Kvinnearbeidet var nøye regulert – av fjøstider og spisetider og årets syklus.»⁵⁴

Som vi skal se i denne oppgaven, representerte opplæringa på Nordland landbruksskole et brudd med noen av de forestillingene om kvinner og menns roller i landbruket slik disse er referert fra verket *Med kjønnsperspektiv på norsk historie*; blant annet fins det skriftlige kilder og fotodokumentasjon på at menn tok del i det daglige fjøsstellet og krøttertvaske. ⁵⁵Melby skriver at forskerne har vært opptatt av kvinnenenes stilling i bondesamfunnet: «Når patriarkatsbegrepet har vært anvendt i norsk kvinnehistorisk forskning, har det særlig vært knyttet til diskusjonen om endringer i bondekvinnenenes posisjon». Spørsmålet er om de skarpe kjønnsskillene ga kvinner større makt og en sterkere stilling i familie og lokalsamfunn. Når det gjelder perioden 1900 – 1950, er det hevda at bondekona var likeverdig partner med mannen. Gårdkona utførte nødvendig arbeid og var vareprodusent i likhet med mannen. Hun hadde eneansvar for den delen av produksjonen som ga inntekt, nemlig mjølkeprodukta. «Likevel hadde hun ikke, som heller ikke gifte kvinner for øvrig, noen formell rett til å disponere over det økonomiske overskuddet fra denne produksjonen.»⁵⁶

Denne oppgaven vil vise at den likeverdigheten som antydes ovenfor, hadde meget trange kår i den perioden det fantes et opplæringstilbud for landsbygdas unge kvinner ved Nordland landbruksskole i Bodin. At utdanning for gårdbrukersønnene var det viktigste, synes både skoleledere og de aller fleste amts- og fylkespolitikere å være skjønt enige om.

Det sentrale i kvinnekulturen var respektabilitet, eller i vid forstand ordentlighet, skriver historikeren Astri Andersen i en artikkel i *Heimen* 1/2000 om de siste tiårene av 1800-tallet til

---

⁵³ Ibid., s. 318

⁵⁴ Ibid., s. 318 - 319

⁵⁵ Haugen 2015, s.79 – 90, 107

⁵⁶ Melby 2005/2014, s. 319

1930-åra.⁵⁷ Respektabilitet omfatta for eksempel lydighet, sedelighet, orden og renslighet. Respektabilitetsbegrepet er viktig fordi det så klart peker henimot kjønnsrelasjoner i familien, formulert slik av Ellen Ross: «Women embodied respectability, or the lack of it». En strevsom husmor som holdt heimen sin rein og ryddig, kunne veie opp for en voldelig og alkoholisert ektemann, var konklusjonen til sosialetaten i Bergen: ««Manden drak, det gjorde han, og var ofte fuld hjemme». Dette var imidlertid ikke nødvendigvis et tegn på at familien ikke var respektabel nok». Kvinnens innsats med å skaffe mat og klær og ha oppsyn med små barn, med andre ord direkte og konkret omsorg, kunne veie opp for mye elendighet representert ved mannen i huset.⁵⁸ Vi kan i denne oppgaven se hvordan slike holdninger til kvinnerollen kom til uttrykk i opptakskravene til kvinneskolen, læreplanens faglige emner, evalueringsordninger og -begreper, reglementene ved skolen og ikke minst i uttalelser fra ordførere på fylkestingets talerstol.

Moralspørsmål er i historia om Nordland husmorskole et viktig tema, men begrensa til hvordan representanter for de to kjønn forholder seg til hverandre. Av hensyn til skoleinstitusjonens gode navn og rykte ute i nordlandsbygdene var det vurdert som viktig at elevene som både var unge menn og unge kvinner ikke ble frista til noe som kunne føre til seksuelle forbindelser. Skolens reglement og lokalisering av jenter og gutter ved skoleanlegget, samt gjennomføring av lærerinspeksjoner skulle vanskeliggjøre muligheten for slike uønskede forbindelser. De kvinnelige søkerne måtte også forelegge attester for sedelighet.

Den franske historikeren Michel Foucault hevder i *Seksualitetens historie* at det dreier seg om et viktoriansk regime som representerte en innesperring av seksualiteten som det heller ikke finnes et ord for. Den moderne puritanismen har «påtvunget sitt tredobbelte påbud: forbud, ikke-eksistens og taushet.»⁵⁹ Det utvikles et språk om kjønn og seksualitet «som man bestreber seg på å rensse slik at det ikke lenger benevnes direkte», skriver Foucault.⁶⁰

Rindes framstilling av det politiske Nordland med amts- og fylkestingspolitikeres strev med å bygge ut fylkesdekkende kommunikasjoner og tjenestetilbud i heile det lange og oppsplitta fylket er et bakteppe for oppgaven. Spesielt gjelder dette beskrivelsen av en region som økonomisk var på «gyngende grunn». ⁶¹

---

⁵⁷ Andersen, Astri, 2000, s. 41

⁵⁸ Ibid., s. 44 - 47

⁵⁹ Foucault 1 1995, s. 13 - 15

⁶⁰ Ibid., s.28

⁶¹ Rinde 2015, s. 125 - 126

2. Begrunnelser for oppretting av kvinnetilbudet

2.1. Folkeopplysningsprosjektet

Bestyreren ved Tromsø Stifts Landbrugsskole, verdalingen Lorents Petter Nilssen, anså det «[I]igeoverfor det ærede Amtsthing» overflødig å begrunne berettigelsen av å opprette en «Husmoder-Kvægrøgter-Skole». I en «Skrivelse» av 25. april 1899 påpekte han at det måtte være innlysende for alle

at en Families økonomiske Velvære avhenger i fuldt saa stor Grad af Kvindens (Hustruens) som af Mandens Dyktighed. Ja, i de «Tusind Hjem», vil vistnok de fleste være enige i, at Økonomien er mere afhængig af Kvinden end af Manden.

Mandens Virksomhed og Levevis fører bl.a. derhen, at han færdes meget ude blant Folk. Herved lærer han mere, og han lærer at kræve mere i sit Hjem. Kvinden derimod er mere henvist til Hjemmet, og faar kun sjelden Anledning til at lære mere end Hjemmets Erfaringer. Disse er selvfølgelig langt fra at forkaste; men de er desværre ofte altfor mangelfulde for Tidens Krav.⁶²

Bestyrer L. P. Nilsen var slik helt på linje med en av dem som allerede midt på 1850-tallet gikk i bresjen for å bedre opplæringa i husstell på landsbygda i Norge, ordfører i Halså i Romsdals amt, Peder Knudsen Vogland. Han hevda blant annet at «[e]n Families Velstand, Lykke og Tilfredshed beroer ligesaa meget, ja jeg tør sige endnu mer paa Husmoderens end paa Huusfaderens Dygtighed og Indsigt.» En annen ordfører, Hans Galtung fra Jondalen i Hardanger, hevda i 1864 på den annen side at «Kvindens Ukyndighed tilintetgjør Frugterne af Mandens Stræben og høiere Indsigt, medens hans Energi og Virkelyst lammes.»⁶³

I 1850-åra ble det i Norge etablert lokale sunnhetskommisjoner som vurderte sammenhengen mellom sykdom og leveforhold. Ny medisinsk viten førte til at de kvinnelige virksomhetene matstell og reingjøring ble oppvurdert. Behovet for å øke husmødrenes kunnskaper om hus- og matstell ble derfor en viktig del av et større folkeopplysningsprosjekt.⁶⁴

Utbygginga av husstellskolene foregikk nokså parallelt med utbygginga av landbruksskolene, og med samme målsetting. Også kvinnene skulle ha mer kunnskap om sin egen virksomhet, slik at den kunne forbedres.⁶⁵ Formålet med landbruksskolene var å lære opp unge menn fra landsbygda til å ta i bruk vitenskapelige metoder i det praktiske jordbruket. Opplæringa veksla mellom

---

⁶² Amtsthing 1899, s. 321-322

⁶³ Sitert etter Bjørndal 2005, s. 83 - 85

⁶⁴ Hagemann 2005/2014, s. 187- 188, jf Gjengedal 1995, Larsen 2010, s. 11 - 49

⁶⁵ Hagemann 2005/2014, 2005, s. 188

praktisk veiledning og teoretisk undervisning – gjerne med hovedvekt på det praktiske arbeidet. Den kompetansen ungguttene skaffa seg på landbruksskolene, skulle overføres til egen virksomhet. Alle elevene var gårdbrukersønner, mange av dem odelsgutter. Reformene i jordbruket kunne imidlertid bli vanskeliggjort på grunn av motstand fra kvinnene: «I gårdsarbeidet hadde kvinner ledelsen av en del sentrale arbeidsområder slik som hus- og matstell, fjøs- og melkestell. Og de var slett ikke så villige til å finne seg i innblanding fra menn.»⁶⁶ Amtssagronom i Nordland, Olav Soldal, for øvrig midlertidig landbruksskolebestyrer før bestyrer Nilssen var på plass, erkjente de samme problemene med modernisering av landbruket. Han påpekte i et foredrag i 1890 at utdanning ved landbruksskolene og mye av den landbruksfaglige veiledningsvirksomheten ellers var retta inn mot menn. Kvinnene som utførte arbeidet i fjøset, hadde derimot hatt «liden Adgang til at tilegne sig den nyere Tids Anskuelse om sit Virke paa Landbrugets Omraade.» For å få «mere fart i Systemskiftet», var det nødvendig å trekke kvinnene mer med, konkluderte han.⁶⁷

I drøftingene om å opprette et kvinnetilbud ved landbruksskolen var amtmannen og ordførerne fra landkommunene i Nordlands Amt klare på at de så for seg «en praktisk skole for vordende Husmødre paa Landet»: «Det er i det praktiske Stel paa Gaardsbrugene udover Amtet, at Bristen paa Kyndighed er størst og Behovet for Oplærelse mest paakrævet. Derefter bør man indrette sig.»⁶⁸ I samsvar med denne vurderinga vedtok amtstinget at skoletilbudet skulle benevnes «Den praktiske Kvindeskolen». Bestyrerens forslag om «Husmoder- og Kvægrøgter-Skole» syntes amtstinget falt «noget tung og langtrukken og er maaske ogsaa af andre Grunde ikke rigtig heldig», som det het i landbrukskomitéens innstilling.⁶⁹

Landbrukskomitéen var imidlertid ikke minst opptatt av nettopp «Kvægrøgter»-sida av opplæringa. I innstillinga fra 1899 ga den uttrykk for at det var noe annet det var et enda større behov for enn en «Uddannelsesanstalt for unge Kvinder, som vil forberede og dyktiggjøre sig for sin fremtidige Gjærning som Husmødre paa Landet». Det var behovet for

kortvarige Kurser i ganske elementært Fjøsstell og Kvægrøgt til utelukkende praktisk Opøvelse af simple Budeier. En af de største Vanskeligheter, som de nu noksaa almindelige og ret alvorlige Bestræbelser for at bringe Kreaturstedet ind i et bedre Spor har at kjæmpe med, er den fremherskende Mangel paa Budeier, som har nogenlunde Forstand paa at skjøtte den for Landbruget saa overordentlig vigtige Gjærning i Fjøset. Komiteen mener, at

---

⁶⁶ Fuglerud, 1980, s. 15

⁶⁷ Rinde, 2015, s. 53

⁶⁸ Amtsting 1900, s. 183

⁶⁹ Ibid., s. 84

Landbrugsskolen vilde gjøre en overmaade nyttig og værdifuld Gjærning, om den kunde give Kvinder, der ikke holder sig for gode til at tage Tjeneste som Budeier, Anledning til i dens Fjøs og under kyndig Ledelse at erholde en udelukkende praktisk Opøvelse i Kreaturerne's riktige Behandling, Røgt og Hudpleie, Melkning, Renlighed i Fjøsset, Forets Behandling og Sammensætning o.s.v. i Kurser, der ikke maatte koste for meget i Tid eller Penge.»⁷⁰

Dette var nok en kommentar inspirert av en henvendelse fra Landmandsforbundet i 1899 om «den tiltagende Mangel paa kvindelige Tjenere paa Landet, særlig paa Budejer».⁷¹ Det er ikke kjent at landbruksskolen så det likt å starte kurs for «simple Budeier», men allerede i 1900 åpna Selskapet for Norges Vel en budeieskole eller kvegrøkterskole hos Georg Ellingsen på Sortland. Lignende kurs ble etablert ved Lurøygården, Evenes prestegård og Dønnes i regi av det nevnte selskapet og det tilknyttta landhusholdningsselskapet. Ved Lurøygården ble det avholdt *kvegrøgtkurs* med seks deltakere på hvert kurs to ganger i året i perioden 1905 til 1919.⁷² Landhusholdningsselskapet sto også bak en omvandrende mjølkelærerinne som holdt kurs i Bø i Vesterålen, Borge i Lofoten, Hamarøy, Steigen, Herøy og Hadsel. Vandrelærerinna ble angivelig godt mottatt i de fleste av amtets bygder. Begrunnelsen for kursa var at kyndigheten i matlaging og bruk av råvarene mange steder i amtet var lite tilfredsstillende: «Som følge herav blir kostholdet ensidig og uøkonomisk.»⁷³

Det første kurset ved den praktiske kvinneskolen kom i gang 1. april 1901. I tillegg sto altså Selskapet for Norges Vel og landhusholdningsselskapet bak en rekke kurs i fjøs- og mjølkestell. Med dette hadde amtstinget og de mennene som sto bak organiseringa av landbruksveiledninga i Nordland, bidratt vesentlig i det folkeopplysningsarbeidet som skulle øke kunnskapene om hus-, mat- og fjøsstell hos kvinner på landsbygda i Nordland.

2.2. «væsentlig af Hensynet til ... Besparelser»

Det var som vi nettopp har sett, mange faglige begrunnelser for å etablere et opplæringstilbud for landbrukets unge kvinner. Det gjaldt å skolere framtidige gårdbrukerkoner i det viktige hus- og fjøsstellet. Amtmannen, Rasmus Theisen⁷⁴, hadde imidlertid som ledd i saksbehandlinga i brev «begjæret» landbruksdirektoratets uttalelse om en eventuell utvidelse av Tromsø Stifts Landbrugsskole «derhen, at der ved Siden af det nuværende Kursus» for landbruksskoleelevene skulle knyttes en jenteskole med ett års kurs. I brev av 1. mai 1900 svarte landbruksdirektøren at hans personlige oppfatning av saken var at den unge kvinnes utdanning «i den tilsigtede Retning»

---

⁷⁰ Amtsting 1899, s. 113 (Forhandlingerne)

⁷¹ Rovde 1995, s. 126

⁷² Bang 2012, s. 150

⁷³ Nøkleby 1914, s. 50 - 52 og Moe 1976, s. 148 - 151

⁷⁴ Rasmus Theisen, amtmann i Nordland 1890 – 1908 (Fylkesmannsboka, s. 131, tidligere ordfører i Bodø (Wikipedia))

ville best foregå ved særskilte læreanstalter, for eksempel slike som var oppretta i flere amt og ble drevet med medvirkning av Selskapet for Norges Vel. Elevene fikk her arbeide under veiledning av ei erfaren husmor i en privat heim, noe som man ikke kunne påregne å oppnå når utdanninga ble lagt til en av landbruksskolene. Landbruksdirektøren viste imidlertid til at den foreslåtte ordninga med en kombinert landbruks- og husholdningsskole for flere år sia var oppretta i «Nordre Trondhjems Amt» (Nord-Trøndelag fylke) og nå også var vedtatt innført i «Bratsbergs Amt» (Telemark fylke). Han gikk derfor ut fra at det verken fra administrasjonens eller Stortingets side ville bli reist innvendinger mot at «Bevilgning til Skolens Udvidelse gives i det sædvanlige Forhold, nemlig $\frac{1}{4}$ Distriktsbidrag mod $\frac{3}{4}$ Statsbidrag.»⁷⁵

Overbestyrelsen ved landbruksskolen, dvs. amtmannen og to av amtstingets medlemmer var på denne bakgrunn enige med bestyreren om at det var noe annet som var enda mer betydningsfullt enn «at den kvindelige Ungdom inden Landbostanden faar Anledning til Oplærelse i den almindelige Husgjerning» og at «Sagen gennemføres ved den Kvindelige Skoles Kombination med den for den mandlige Ungdom oprettede landbrugsskole». Tilbudet ble nemlig etablert «væsentlig af Hensyn til de Besparelser, som derved indvindes.»⁷⁶ Seks ordførere stemte likevel imot at det skulle opprettes en «praktisk Kvindeskole», sjøl om forutsetninga var at Staten skulle dekke tre firedeler av «de med denne Skoles Drift forbundne Udgifter».⁷⁷

I sitt forberedende arbeid med planene for kvinneskolen så bestyrer Nilssen klart de økonomiske og kvalitetsmessige fordeler ved en kombinert landbruksskole og praktisk kvinneskole. En såkalt økonom hadde hittil vært tilknytta skolen for å sørge for kost og losji for elever og tilsatte. Imidlertid hadde det vært mange klagemål på den maten som økonomen fikk tilberedt: «I det hele var maten dårlig tilberedt og uappetittlig.»⁷⁸ Den økonomen overbestyrelsen hadde «antaget» ved oppstart av landbruksskolen hadde trolig ikke sin fremste kompetanse i matlaging; det var «Snedker og Hjulmager Arnoldus Brembo af Bodø Landsogn».⁷⁹ Ved etablering av en husholdningsskole kunne økonomen erstattes av ei bestyrerinne. I tillegg måtte det tilsettes ei lærerinne. Kostnadene ved et slikt opplæringstilbud anså bestyreren som ganske små: «Ja der er en mulighed for, at Skolen kan gaa uden nævneværdige Udlæg for Amtet.»⁸⁰

---

⁷⁵ Amtsting 1900, s. 264

⁷⁶ Ibid., s. 182 - 183

⁷⁷ Ibid., s. 86

⁷⁸ Moe 1974, s. 63 – 64, 77

⁷⁹ Amtsformandskab 1893, s. 137 – 148. Brembo fungerte også delvis som lærer i snekring.

⁸⁰ Amtsting 1899, s. 321

Opplegget var at kvinneskolen under ledelse av ei bestyrerinne skulle overta «den samlede Skoles Økonomgjerning», noe som innebar at den engasjerte økonomen kunne fjernes, og at kostholdet og reingjøring ble overtatt av skolen sjøl for amtskommunens regning. De midlene som var bevilga til elevenes kosthold, mente man ville være tilstrekkelig til «Bestridelse af Udgifterne». Dessuten ble det antatt at kostholdet ville bli forbedra. «Derhos vil man være fri for de Trakasserier, som det nu bestaaende Forhold til Stadighed har affødt.» Bestyrerinna for kvinneskolen ble slik forventa å kunne ivareta alle sider ved forpleininga, altså kost og losji for elever og tilsatte, på en bedre måte enn den såkalte økonomen hadde gjort – i tillegg til å ha ansvaret for skoledrifta.⁸¹ Ved sin første befarung av landbruksskolen etter at kvinneskolen var kommet i gang, i mai 1901, fikk landbrukskomitéen «specielt» inntrykk av at bestyrerinna var «overlæsset med Arbeide». Om skolen skulle virke etter hensikten og nå sine mål burde ikke hennes energi og arbeidskraft lammes av manuelt arbeid, påpekte komitéen og spurte om det gikk an å gjøre noe med dette.⁸²

Ikke nok med utnyttelsen av bestyrerinnas arbeidskraft; bestyrer Nilssen så også flere praktiske og økonomiske løsninger: Jentene som skulle lære fjøs- og mjølkestall, ville erstatte fjøspersonalet. Det var bare behov for en «fuldt utdannet Fjøsmeister». I tillegg måtte de ha en gutt som kunne kjøre mjølka i tillegg til å delta i gårdsarbeidet. Om det med dette kanskje ikke ble oppnådd noen besparelse med hensyn til arbeidslønn,

vil Arbeidet kunne blive mere tilfredsstillende udført, og der spares iethvert Fald paa Lys og Brænde, ligesom Værelsesrummet kan blive bedre udnyttet, og man slipper at have gaaende i Gaarden en del Folk (Børn), der ikke har noget at bestille.⁸³

Det kunne jo følge uproductive familiemedlemmer med det tilsatte fjøspersonalet.

Gurine Relling fra Nordfjordeid som var bestyrerinne fra 1907 til 1912, skulle ha hatt ansvar for husholdninga til angivelig over 100 elever og mange tilsatte; «arbeidsoppgavene var krevende. Det var lite penger til husholdningen, hun førte et nøysomt og samvittighetsfullt regnskap over husholdet. Gurine sparte seg ikke.»⁸⁴ Hun kunne imidlertid glede seg over overstrømmende positiv vurdering fra sin sjef, bestyrer L.P. Nilssen. I årsberetninga skriver bestyreren at de hadde vært meget heldig med tilsettinga av frk. Relling, som ved sin dyktighet og personlighet og sammen med lærerinna utvilsomt har «utøvet en meget heldig Indflydelse paa Eleverne baade med Hensyn til Bibringelse av reelle Kundskaper og moralsk Forhold.» Nilssen innrømte at den

---

⁸¹ Ibid.: 1900, s. 182 - 183

⁸² Ibid.: 1901, s. 143

⁸³ Ibid.: 1899, s. 321 - 323

⁸⁴ Hjeltnes 2013, s. 192. 100 elever er nok ganske mye overdrevet.

nye bestyrerinna hadde fått en meget vanskelig oppgave. Den forrige bestyrerinna hadde ikke greid å holde den kostgodtgjørelsen som Stortinget nå til og med hadde redusert. Likevel var alle enige om at kostholdet var ikke uvesentlig bedre enn før, og maten ble satt fram «i veltillavet Stand og anrettet propert og net.» Kosten var variert, og frk. Relling makta å unngå «den ved lignende Indretninger ikke sjelden forekommende kjedelige Ensformighet.» Av og til kunne hun traktere med en ekstra rett til middag eller aftens, og «ved smaa Skolefester» hadde det vært «litt extra Traktement».⁸⁵

På bakgrunn av denne vurderinga av det rimelige, men veltillagede matstellet, er det lett å forstå at landbruksskoleguttenes klage over manglende matlyst på grunn av for lite ost ikke kunne føre fram. Ifølge Karl Valbergs dagbok for 4. november 1909 ble alle landbruksskoleelevene

kaldt inn i læsesalen av bestyreren sammen med overstyret for at gjøre greit angaaende dette «ostespørgsmaalet». Overstyrets formand amtmand Omholt⁸⁶ leste av os til overstyrets sendte skrivelse. Derpaa gjorde han nogle bemerkninger om vi var for øvrig fornøiet med kosten her hvilket av Lundestad blev oplyst at tilfældet var, det var bare dette ene spørgsmaalet det gjaldt. Amtmanden uttalte at det ingen sansynlighed var for at vi vilde faa vort spørgsmaal bevilget. Møtet varte ca. 1 kvarter.⁸⁷

Av overstyrets protokoll samme dag framgår at det ble fatta slik beslutning: «Da kostholdet ved skolen er meget godt, og husholdningsbudgettet ikke taaler økede utgifter, finder overstyret ikke at kunne imøtekomme andragendet.»⁸⁸

Den praktiske Kvindeskolen ble oppretta på landbruksskolens premisser. Kvinneskolen overtok alt ansvaret for kost og losji for alle elever og tilsatte ved landbruksskoleanlegget. Arbeidet med storhusholdninga inngikk i husholdningselevenes praksisopplæring. Dette bidro til en billigere og kvalitetsmessig bedre drift totalt sett. I tillegg hadde disse elevene delansvar for det store fjøset ved landbruksskolen. Etter hvert ble det imidlertid fra husmorskolens side stilt krav om faglig og administrativ fristilling fra landbruksskolen. Og som vi skal se, var det ikke hvem som helst som slapp inn som elev ved kvinneskolen. Skolens elever var friske, unge kvinner som var villige til å følge opp harde arbeidsrutiner og utføre det de ble pålagt, uten å mukke.

---

⁸⁵ Amtsting 1908, s. 46 – 47 (Bilage)

⁸⁶ Anton Thorkildsen Omholt, amtmann i Nordland 1908 – 1913, tidligere generalsekretær i Norges Venstreforening, redaktør i Dagbladet, statsrevisor, 1913 – 20 finansminister (Fylkesmannsboka, s. 131, snl.no)

⁸⁷ Haugen 2015, s. 88 - 89

⁸⁸ Amtsting 1910, s. 54

3. Strengt regime for unge kvinner fra landsbygda

3.1. Elever fra hele Nordland

I den planen for Den praktiske Kvindeskolen som amtstinget vedtok i 1900, var betingelsen for opptak som regel fylte 18 år, dog kunne under særlige forhold opptas elever i 17 års alder. Det ble forventet alminnelig gode evner og god helbred; det måtte framlegges attester fra sokneprest for sedelig forhold og fra skolelærer for alminnelig gode skolekunnskaper. Det var ikke ønskelig å ta inn «undermaalselever, som det ikke lønner sig at koste skolegang paa.» Se avsnitt 7.7. nedenfor. Videre ble det bedt om attest fra lege for god helbred, spesielt for at «ansøkerinnen» ikke led av smittsom sykdom eller utprega sykdomsanlegg.⁸⁹ De aller fleste elevene var fra 18 til 23 år gamle.

I materialet ved Arkiv i Nordland fins søknadspapirer bare fra to personer. Ella fra Gildeskål søkte om opptak ved husmorskolen i 1924. Hun ville fylle 18 år like etter skolestart i 1925.

Distriktslegen hadde undersøkt henne og opplyser at han «kan intet sygeligt finne og antar henne for å være helt frisk og sunn.» Ella la ved et utmerket «avgangsvidnesbyrd» fra folkeskolen, og soknepresten ga henne sin «bedste anbefaling idet jeg har lært henne å kjenne som en stille, beskjeden pike, på hvis vandel der kun er godt å sige.» Søker Torbjørg fra Folden fikk slik attest fra lærer og kirkesanger (og forfatter) Eivind Tverbak 20/12 1927: «Torbjørg (...) har bedt mig om en erklæring vedrørende hennes private liv og det er mig en glede å kunne attestere at om hennes moralske vandel vet jeg intet annet enn godt.»⁹⁰ Dette var nok attraktive søkere til husmorskolen. På denne måten sørger skolen for at bygdas autoriteter gikk god for jentenes både fysiske, mentale og moralske skikkethet.

Den praktiske kvinneskolen skulle være en skole for unge kvinner fra alle herredskommunene i amtet, som ble fylke fra 1919. Ved inntak av elever skulle det derfor tas «tilbørlig Hensyn til en rimelig Fordeling Fogderiene imellem», dvs. at så vel Vesterålen og Lofoten, Salten og Helgeland fogderier burde være representert på hvert kurs. Den samme bestemmelsen gjaldt for øvrig også ved inntak av landbruksskolens elever. Dette prinsippet ble det holdt fast ved i heile kvinneskolens levetid i Bodin. Dette ga seg uttrykk i at det allerede ved første «Kursus» fra 1. april 1901 til 26. mars 1902 var én elev fra hvert av disse herredene: Bindalen, Vefsen, Stamnes, Dønnes, Lurø, Skjerstad, Folden, Steigen, Lødingen, Hadsel, Bø og Øksnes; i alt 12 elever. De 16 siste elevene som ble uteksaminert i 1934, fordelte seg slik: Tjøtta, Leirfjord, Drevja, Meløy (to

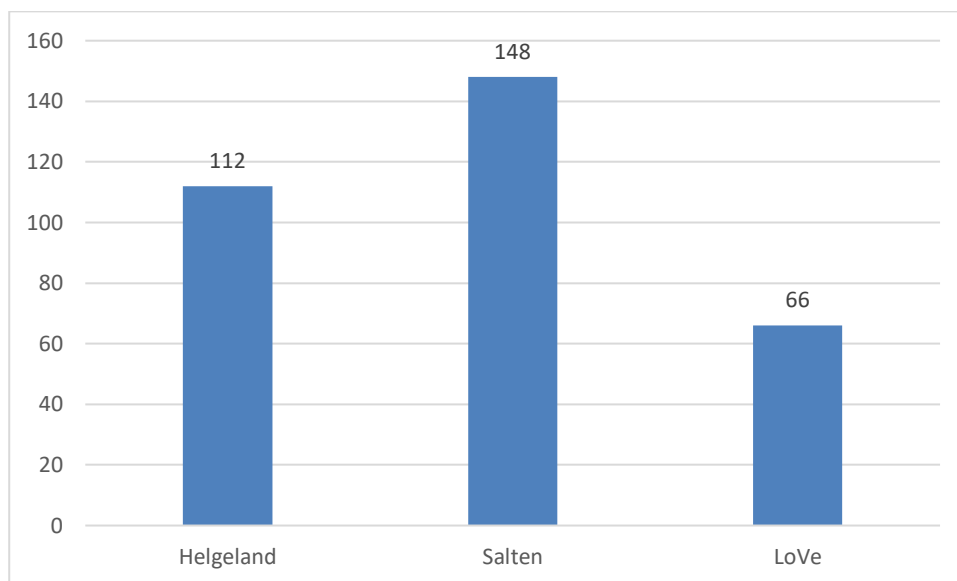
---

⁸⁹ Amtsting 1899, s. 325, AiN, Nordland fylkes husmorskole, Da-L0001

⁹⁰ AiN, Nordland fylkes husmorskole, Da-L0001

elever), Gildeskål, Bodin, Skjerstad, Fauske, Beiarn, Saltdal, Hamarøy, Evenes, Ballangen, Sortland og Bjørnskinn.⁹¹

Figur som viser elever fordelt på fogderier.

Figuren ovenfor viser antall elever fordelt på fogderiene Helgeland (Sør- og Nord-Helgeland), Salten og Lofoten og Vesterålen for de kurs der det foreligger fullstendige elevoversikter, dvs. fra det første kurset 1901 – 1902 til og med kurset i 1923, samt kursa i 1926 og 1934. Salten fogderi var herredene fra Saltfjellet til Troms grense med unntak av Lofoten og Vesterålen. Et gjennomsnitt av folketellingene 1910, 1920 og 1930 for fogderiene, dvs. uten kjøpstedene Bodø og Narvik i Salten, gir følgende fordeling: Helgeland 35,9 prosent, Salten 33,3 prosent, Lofoten og Vesterålen 30,8 prosent av befolkninga. De fullstendige elevoversiktene viser dermed at Saltenherredene var overrepresentert blant elevene, mens spesielt Lofoten og Vesterålen hadde relativt få elever.⁹² Elevlistene viser at først og fremst Lofoten i lange perioder hadde få elever, noe som kan ha hatt sammenheng med næringsstrukturen der, men først og fremst fordi det ved Vågan folkehøgskole i Kabelvåg ble oppretta en fem-måneders husmorskole med 24 elever fra 1917. Planen for skolen i Kabelvåg var godkjent av Landbruksdepartementet og ble finansiert med $\frac{3}{4}$ statsbidrag og resten bevilga over amtsbudsjettet.

⁹¹ Amtsting 1902, 27 - 28, AiN Nordland fylkes husmorskole, Da-L0001

⁹² Folketellinga 1910: https://www.ssb.no/a/histstat/nos_v_170.pdf
Folketellinga 1920: https://www.ssb.no/a/histstat/nos_vii_039.pdf
Folketellinga 1930: https://www.ssb.no/a/histstat/nos_viii_182.pdf

3.2. Strengt skolereglement

De unge nordlandskvinnene måtte underkaste seg et strengt regime. Overbestyrelsen vedtok i møte 12. februar 1902 et reglement «for den til Tromsø Stifts Landbrugsskole tilknyttede praktiske Kvindeskole» i ti punkter, der de to første punktene påla elevene «at medtage» sengeklær, deriblant to par laken eller ulltepper, samt seks håndklær, dessuten å anskaffe de nødvendige bøker og materialer til undervisninga. Så fulgte fire punkter som foreskreiv forventet oppførsel, holdning og rammer for oppholdet ved skoleanlegget: Elevene skulle «med Villighed» utføre det arbeidet som de ble pålagt; de plikta å holde sine værelser og sitt tøy i orden og bære inn brenselet; de kunne ikke uten tillatelse forlate skolegården, og uten at det var gitt tillatelse, skulle elevene «været gaaet til Ro paa sine Værelser og Lyset slukket, om Vinteren senest Kl. 10 og om Sommeren senest Kl. 10 ½ Aften.» Så fastsatte reglementet i punkt sju organiseringa av opplæringa: Elevene skulle deles i partier «der veksler med Haandarbeide og Husholdningsarbeide». Det kunne imidlertid gjøres endring i dette

i den Tid, Undervisningen foregaar i Fjøs og Have, samt ved enkelte Leiligheder som Stovvask, Slagtning og Lign., da Haandarbeide kan sløifes, for at alle Elever kan faa deltage i nævnte Arbeider. Saavidt muligt bør alle Elever samtidig overvære den boglige, theoretiske Undervisning.

Det åttende punktet påla de elevene som deltok i husholdningsarbeidet, ikke å forlate kjøkken og spisesal før alt var brakt i orden til neste dag, og reglementets nest siste punkt gjorde det klart at hva elevene «ved uforsigtig Behandling slaar itu, maa de erstatte fuldt ud.» Riset bak speilet kom i tiende og siste punkt: «Elever som viser sig ulydige eller efterladende eller paa anden Maade viser slet Opførsel, kan med Overstyrets Samtykke bortvises fra Skolen.»⁹³

Det er imidlertid ikke sikkert alle ti paragrafene var å oppfatte bokstavelig. For eksempel Karl Valbergs dagbok, som det skal refereres fra i et seinere kapittel, omtaler stadige turer, utflukter og fester der både agronom- og husholdningselever deltok – gjerne langt utover natta.

I 1921 vedtok fylkestinget ny plan for Nordland fylkes husmorskole i forbindelse med formell fristilling av husmorskolen fra landbruksskolen, noe som blant annet førte til at det ble innført elevbetaling for kost og losji, se kapittel 6. Elevene var fortsatt forplikta til å «underkaste sig de ordensregler som er bestemt av skolens styre.» Det reglementet som ble vedtatt i 1902, ble i all hovedsak, men noe omredigert, videreført ord for ord i 1921. Styret fant det i 1921 nødvendig å føye til at elevene skulle «pudse skotøi» og ta med «4 putevar». Nå ble de også pålagt å «erlægge

---

⁹³ Amtstthing 1903, s. 53 - 54

den fastsatte betaling forskudsvis for hvert kvartal», men undervisningen skulle fremdeles være fri.⁹⁴

3.3. Midlertidige lokaler

Samtidig med fristillinga av husmorskolen fikk den også nye lokaler i hovedbygningen «Valkyrien». Da fylkestinget i 1919 bevilga midler til bygging av ny bestyrerbolig og lærerboliger, ble det beslutta at bestyrerleiligheten i «Valkyrien» skulle ominnredes til klasse- og elevværelser for landbruksskolen. Til tross for motstand fra bestyreren beslutta nå fylkestinget i tråd med forslag fra styrene for både landbruksskolen og husmorskolen at bestyrerleiligheta skulle ombygges til bruk for husmorskolen. Disse lokalene var ifølge bestyrer Myklebost «aldeles utilstrekkelige» for en skole: Bare ett kjøkken, ingen fellesstue, intet undervisningsrom, de teoretiske timene måtte holdes i håndgjerningsrommet. Men bestyreren understreka at denne ordninga var «kun tenkt som midlertidig» inntil fylkestingets tidligere beslutning om å flytte husmorskolen til egen gård kunne bli realisert.⁹⁵

I hvor stor grad elevene på husmorskolen oppfatta at de oppholdt seg på oppsigelse på landbruksskolen, og at ledelsen og lærerne på landbruksskolen ønska dem bort, er vanskelig å vite, men ikke noen av fortellingene om de tidligere husmorskoleelevene berører dette temaet. Ordfører H. Tofte fra Evenes nevnte imidlertid problemstillinga under fylkestingsdebatten i 1930 da han kommenterte landbruksskolebestyrerens «skrivelse» til fylkestingets representanter der det framgikk med tydelighet at landbruksskolen for enhver pris ville ha husmorskolen i Bodin vekk: «Det måtte gjøre et dårlig inntrykk på de unge kvinner, som søkte husmorskolen, at de var så litet velsett der.»⁹⁶

3.4. Adgang for byjenter?

Det er ikke registrert elever fra bykommunene. Byene ble jo først med i fylkeskommunen fra 1964. Amtstingets landbrukskomité oppdaga imidlertid at det på elevlista til det første kurset ved det fem-måneders husmorskolekurset i Vågan i 1917 figurerte en elev fra Narvik. Komitéen var enig med amtmannen i «det urigtige heri og maa paa det bestemteste fremholde» at det bare ble tatt opp elever fra amtets landdistrikter, og at kun disse var berettiga til stipend. «Dog kan formentlig intet være til hinder for, at betalende elever fra amtets byer faar adgang, naar det ikke sker til fortrængsel for mere berettigede», uttalte komitéen.⁹⁷ Omkring 1930 ble det gjort

---

⁹⁴ Fylkesting 1921, s. 206 – 209

⁹⁵ Beretning om Nordland husmorskole for skoleåret 1/4 1921 – 17/12 1921, s.2.

⁹⁶ Fylkesting 1930, s. 628

⁹⁷ Amtsting 1917, s. 501

henvendelser om at også jenter fra byene skulle kunne søke husmorskolen i Bodin. Fylkesutvalget sa i et vedtak i 1931 at fylket ikke kunne vederlagsfritt holde husmorskole for byene, men fylkesutvalget ville ikke gjøre noen innvending imot at det ble tatt inn elever fra byene hvis dette skjedde uten fortrensel for elever fra landdistrikta,

men kun på vilkår av at byerne betaler noget mere som sin andel for utgifter pr. elev. Fylkesutvalget foreslår kr. 1000,00 for 10 måneders kurs, og således at dette beløp kommer fylket alene og ikke Staten til gode.⁹⁸

Dermed var det ikke stor fare for at husmorskolen skulle belemres med byjenter, og husmorskoleelevene fortsatte å komme utelukkende fra nordlandske fiskerbondemiljøer, og opplæringa kunne fremdeles tilpasses behova til de framtidige gårdbrukerkonene.

4. Opplæring, vurderinger og resultater

4.1. Læreplaner og organisering av opplæringa

Den læreplanen bestyrer L.P. Nilssen utarbeidet for det han foreslo benevnt «Husmoder-Kvægrøgterskole ved Landbrugsskolen» er nesten ord for ord likt opplegget for «Det Kongelige Selskab for Norges Vels Husholdningsskole paa Gaarden Berger i Asker». Denne skolen var lenge landets toneangivende husholdningsskole.⁹⁹ Faginnhold og organisering av opplæringa var en videreføring av den første, egentlige husmorskolen i Norge, som åpna på Abildsø i Aker (Oslo) 15. mars 1865.¹⁰⁰ Formålparagrafen for skolen i Bodin lød i all enkelhet: «Skolens Hovedformaal er at lære Eleverne Forstaaelsen af og Dygtighed i, hvad der henhører under en Husmoders Gjærning.»¹⁰¹ Undervisningen skulle være både praktisk og teoretisk. Den praktiske undervisninga skulle omfatte

1. Husholdningsførsel, baade simplere og finere. Især skal der lægges Vægt paa Oplærelse i et godt og sparsommeligt Husstel, hvorfor Hovedvægten bør lægges paa at udnytte Alt, saa Intet gaar tilspilde, saa der ved smaa Midler kan tillaves nærende og velmagende Kost. Iøvrigt indbefattes under Husholdningsførselen Madlavning, Slagtning, Fødemidlernes Konservering, simplere og finere Baging, Syltning, Brygning og Vinlægning. Endvidere almindelig Rengjøring, Vask, Strygning og Rulling.
2. Haandarbeide, fornemmelig Lapning, Stopning, samt Skræddersøm, Linsøm og Tilklipning.
3. Kreaturrøgt og Melkestel, Kjærning og Ysting.
4. Havestel.
5. Regnskabførsel og praktisk Regning.

---

⁹⁸ AiN, Nordland fylkes husmorskole, Da-L0001

⁹⁹ Fuglerud 1980, s. 61 - 63

¹⁰⁰ Ibid., s. 16 - 17

¹⁰¹ Amtsting 1899, s. 324 - 325

Den teoretiske undervisningen skulle omfatte norsk «væsentlig skriftlig Gjennemgaaelse af det Lærte», det viktigste av husdyrlæra, litt kjennskap til plantelære og hagebrukslære, «fornemmelig i Forbindelse med Havestel», kort «Omrids af Kemi, Fysik og Fysiologi i sin Anvendelse paa Husstellet og Husholdningen.»

En enkel læreplananalyse viser at her er den praktiske opplæringa av ferdigheter og kompetanse som er det absolutt viktigste, mens teorien har støttefunksjoner til praksisen. Regnskapsføring og regning oppfattes som praktiske fag. Det var tydeligvis ikke husmødre til rike herregårder som skulle utdannes i Bodin. Her legges det vekt på sparsommelighet, at alt av råvarer skulle utnyttes slik at intet gikk til spille. Elevene skulle læres opp til å bli gode husholdere på den noe fattigslige, nordlandske landsbygda. Det eneste som virker noe avstikkende i den sammenhengen, er emnet vinlegging.

På bakgrunn av erfaringene fra det første kurset 1901 – 02 vedtok overbestyrelsen med amtmannen i spissen i sitt møte 12. februar 1902 organiseringa av opplæringa. De 12 elevene skulle som arbeidsordning deles i to like store partier – husholdningspartiet og skolepartiet. De detaljerte bestemmelsene for husholdningspartiet gjengis i sin helhet:

Husholdningspartiet gaar til Bestyrerinden, som lader de 6 Piger ugentlig veksle med de forskjellige Husholdnings- og Rengjøringsarbeider m.m. Der føres Bog over alle Inventarier, som overtages av Pigerne turvis. I Bogen anmærkes, hvad der i Ugens Løb er enten beskadiget, udslidt eller ituslaet (eller bortkastet). Senere opføres med Angivelse af Datum, naar dette igjen er erstattet med nyt. Værdien af det ituslaaede eller bortkomne har den ansvarshavende at opkræve og lægge i en dertil bestemt Bøsse.

En Gang imellem i Kursets Løb samt daglig under de 2 sidste Omgange opføres med Maal og Vægt alt, der gaar med til Middagsmaden, hvis kostende af Raamaterialet derefter beregnes. Ligesaa foretages af og til Beregninger over Kostende af Rugbrød, Fladbrød, Grød, Smørrebrød med eller uden Paalæg og med Kaffe, Melk eller The osv. Ligesaa over Kostende af Kager, Bagværk o. Lign.

Den Ansvarshavende tager Vare paa alle Spiselige Rester. Hun passer paa, at Affaldet tømmes i de dertil bestemte Bøtter. I Vasken maa ikke slaaes faste Stoffe. (Forøvrigt bæres til Fjøsset eller Grisehuset alle vaade Skyller, hvori der er Næring). Om Vinteren bærer hun Ansaret for, at Vandkranen til Vandrøret op til 2den Etage stænges, naar der er Fare for Frost, ligesom hun er ansvarlig, at Dørene for Kjeldergangen stadig holdes lukkede, naar det er koldt, saa Poteterne i Kjælderen ikke fryser.

Om Aftenen bør alt være færdig senest Kl. 8 ½ om Vinteren og Kl. 9 om Sommeren. Før den Ansvarshavende gaar fra Kjøkkenet, paasees, at Ilden (Gløderne) i Komfurerne er godt indraget, og at om Vinteren alle Lamper er slukket.¹⁰²

---

¹⁰² Amtsting 1903, s. 51 - 52

Som det framgår, måtte elevene som vekselvis fikk oppgaver som ansvarshavende, ivareta viktige funksjoner. De fikk ansvar for at alt utstyr var i orden, samt kreve inn penger fra de som hadde vært uheldige å knuse eller ødelegge noe; de måtte beregne hva som hadde gått med av råvarer, samt sørge for at avfallshandteringa ble gjennomført som bestemt. Endelig skulle den ansvarshavende eleven påse at det ikke skulle skje noe uheldig med lys, varme og vatn.

Lærerinna hadde ansvaret for skolepartiet med undervisningstid fra åtte til 12 formiddag og ett eller halv to til fire eller halv fem på ettermiddagen. «Der tages passende Hvil, ligesom der hver Dag (undtagen 3 Sommermaaneder) anvendes mindst 1 time daglig til Undervisning i theoretiske fag.» I tillegg skulle det gis regneoppgaver eller avskrift som skulle utføres på kveldstid. I bestemmelsene ble det videre satt ca.-tider til forskjellig «boglig-theoretisk Undervisning» i de ulike fag. Av skolepartiet skulle videre to delta i fjøset «– om Sommeren Morgen og Aften – om Vinteren deltages derhos i hele Fjøsstellet. Den ene av Pigerne» skulle også besørge «Opvask af Melkekopper m. m.»

Om sommeren skulle skolepartiet delta «under Gartnerens Veiledning hele Dagen i alt vedrørende Havestel, ligesom de ogsaa til andre Tider deltager delvis i Arbeidet i Have, Drivhus og Kjælder (med Grønsagers Opbevaring).»

De seks «Piger» i skolepartiet hadde turvis «Værelsesuge» og hadde da bl.a. ansvar for lys og varme på systua og å holde den i orden.

Av håndarbeid ble det undervist i søm, deriblant kjole- og linsøm og om «dertil er Anledning» skulle det undervises i søm av barnetøy og guttedresser. «Enhver af Pigerne» skulle sy til seg sjøl minst én kjole og et helt sett undertøy. I tillegg ble det undervist i måltaking og rissing, samt søm av former. «Selvfølgelig» skulle «al for Gaarden og Skolen nødvendige Søm» utføres – «saavel grovere som finere». Det skulle strikkes minst ett par strømper og ett par fingervanter, i tillegg skulle elevene «opøves i Paastriking af Strømper m.v.» Elevene skulle videre lære å sette opp vev og veving av «simplere Vævearter», samt litt mønsterveving, for eksempel til forklær. Elevene skulle stoppe og lappe det som tilhørte gård og skole. I den siste delen av kurset skulle elevene stoppe og lappe sitt eget tøy, «saa at Eleverne ved Afreisen fra Skolen medtager sine Klæder i vel vedligeholdt Stand.» I en anmerkning til punktene om håndarbeid heter det at når skolen eller gården har bruk for det som syes eller veves, anskaffer skolen eller gården tråd, garn eller tøy. «I andet Tilfælde maa Eleverne kjøbe Materialerne, hvorefter det Oparbeidede bliver deres

Eiendom.»¹⁰³Dattera til Ragna Sørensen, elev 1909 – 1910, har tatt godt vare på nattdrakten som mora sydde som eksamensoppgave på landbruksskolen.¹⁰⁴

Elevene synes å ha veksla mellom husholdnings- og skolepartiet hver fjortende dag. I seinere års beretninger blir husholdnings- og skolepartiet omtalt som henholdsvis kjøkken- og systuepartiet.¹⁰⁵

Bestyrer Nilssen hadde lagt til grunn at de kvinnelige elevene skulle betale kostpenger (10 kroner per måned); mot å legge fram «Uformuenhedsattest» skulle et bestemt antall elever kunne tildeles friplasser.¹⁰⁶ Dette var imidlertid overbestyrelsen med amtmannen som formann uenig i; overbestyrelsen frarådde at de kvinnelige elevene skulle tilpliktes delvis å «bestride de med Opholdet paa Skolen forbundne Udgifter.» Overbestyrelsen viste i den forbindelse til at dette dels under «de udover Amtet raadende økonomiske Forhold» ville vanskeliggjøre søkninga til skolen, dels også til «det iøienfaldende Misforhold» ved behandlinga av de to kjønn om skolen ble en betalingskole for de kvinnelige og en friskole for de mannlige elevene.¹⁰⁷

Med det ansvar og de omfattende arbeidsoppgaver i forbindelse med drifta av skoleanlegget som ble lagt på de kvinnelige elevene, virker det mildest talt lite rimelig at de også skulle betale for sitt opphold ved skolen. En kan vel trygt si at kvinneelevne betalte for oppholdet med lange og harde arbeidsdager som i stor grad dreide seg om matlaging for alle skoleanleggets elever og tilsatte, reingjøring og vedlikeholdsarbeid. Dette kom til å bli et ankepunkt mot opplæringa ved kvinneskolen, og som førte til nyordninger fra 1921.

Likevel kunne bestyreren rapportere om stor arbeidsglede blant elevene:

Paa Systuen har de gjerne villet arbeide langt udover den bestemte Skoletid og da Lærerinden velvillig har tilbudt Veiledning lige til Aftenstid har Undervisningen også ofte været fortsat til den Tid.¹⁰⁸

Bestyrer Nilssen hadde imidlertid hatt et håp om at skolen kunne bli et «Hjem» for jentene. Dette hadde vist seg ikke å være mulig:

---

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ Besøk hos Helene Sophie Breivik

¹⁰⁵ Se f.eks. Amtsting 1913, s. 204

¹⁰⁶ Amtsting 1899, s. 321 - 323

¹⁰⁷ Ibid.

¹⁰⁸ Ibid. 1903, s. 52 - 55

Naar Dagens Gjerning er endt, er ihvertfald Husholdningsklassens 6 Piger saa træt, at de selv om der var Anledning dertil ikke har lyst til at tage sit Strikketøi og sætte sig ind iro i Stuen for Samtale eller høre Oplæsning eller lignende. (...)

Men en Ting savner og kommer altid i større og mindre Grad at savnes ved en Skole som denne, og det er Hjemmet og en omsorgsfuld Husmoders gavnlige Paavirkning først og fremst i religiøs Retning. Dernæst er det en Mangel, naar Pigerne ikke kan samles i Dagligstue om Aftenen og hvor den dyktige Husmoder vilde snakke med dem om alt det, som hører særlig Kvinden til.¹⁰⁹

Av skoleplanen framgikk det imidlertid at det var blant bestyrerinnas oppgaver sammen med lærerinna å føre tilsyn med elevenes forhold, ved også utenfor undervisningstidene å øve all den gagnlige innflytelse på elevene som de kunne, og derved søke å lede dem til orden, flid og omtenkksomhet.¹¹⁰

Bestyreren var også bekymra for at man i en storhusholdning som dette var, ikke fikk utnytta på en økonomisk måte «alle smaa Rester»: «I en liden Husholdning kan der ofte af nærsagt en Bagatel laves en velsmagende Biret, eller endog en Hovedret.» Men på den andre sida ble jentene lært opp i et intenst arbeid til orden og renslighet i kjøkken og kjeller, i stue og loft, i ganger og værelser; de ble lært opp i fjøsstellet og i kvinnelig håndgjerning – alt det som «angaar det hele hverdagslige Husstel».¹¹¹

Bestyrer L.P. Nilssen forteller etter det første kvinnekurset at det viste seg snart at det ikke kunne bli tale om noen fellesundervisning med guttene. Årsakene til at det ikke var mulig med fellesundervisning, var delvis størrelsen på «Læsesalen», men først og fremst fordi bestyrerinna «ikke fandt at kunne undvære de 6, der tilhørte Husholdningspartiet», forteller bestyreren. Dessuten ville ikke fellesundervisning være praktisk mulig fordi guttekurset var to-årig, mens jentekurset var ett-årig.¹¹² Av beretninga om skoleåret 1912 – 13 heter det imidlertid at i to teoretiske fag,

nemlig melkestel og hønsstellære, er iaar for første gang anvendt fællesundervisning for kvindeskolens og gutteskolens elever. I de øvrige fag er de pensum som skal gjennomgaaes, saavidt forskjellig at fællesundervisning vanskelig lar sig gennemføre.¹¹³

---

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Referert etter et særtrykk av planen fra 1900, AiN, Nordland fylkes husmorskole, Da-L0001. I bestyrer Nilssens forslag til plan tatt inn i saksdokumentene til amtstinget i 1899 står det imidlertid: «At føre Tilsyn med Elevernes Forhold samt ogsaa under Undervisningstimerne at øve al den gavnlige Indflydelse paa Eleverne, osv.», jfr. Amtsting 1899, s. 326. Av sammenhengen er det tydelig at «under» er feiltrykk for «udenfor».

¹¹¹ Amtsting 1903, s. 52 - 55

¹¹² Ibid., s. 54

¹¹³ Ibid. 1913, s.204

Landbruksskolens lærere og tilsatte var imidlertid i alle år engasjert i undervisninga ved kvinneskolen. Om det første kurset opplyses det at «Andenlærer» Myklebost hadde lest fysikk, kjemi, fysiologi og plantelære med jentene. «Praktisklærer» Gjæver hadde tatt seg av husdyrlæra, mens gartner Hals hadde undervist i hagebrukslære og praktisk hagestell. Lærerinne frk. Bøhn underviste i pedagogikk, sunnhets- og Renlighetslære». Bestyreren sjøl hadde forelest i mjølkestell-lære.¹¹⁴

Det framgår av den nye planen fra 1921 at husmorskolekurset skulle ha 10 ½ måneders undervisningstid med start 15. januar og avslutning 15. desember og med ferie fra 1. til 31. juli, «således at halvparten av elevene får hver 14 dages ferie. Det samme gjelder også for lærerpersonalet.» Husmorskoleelevene hadde ikke tidligere hatt noen ferie. Fylkestinget vedtok altså en revidert plan for Nordland fylkes husmorskole i 1921, godkjent av landbruksdepartementet 23. november 1921.¹¹⁵ Husmorskolen fikk nå mye lettere arbeidsforhold og hadde rådighet over elevenes tid til å gjennomføre opplæring i tråd med retningslinjene for husmorskoler.

Formålsparagrafen i planen fra 1900 er imidlertid mer «moderne» enn planen fra 1921. Ut fra 1900-planen skulle elevene oppnå forståelse og dyktighet, dvs. øve inn ferdigheter og tilegne seg kompetanse; i 1921-planen dreier det seg bare om å gi undervisning i emnene: «Skolens formål er å gi piker fra Nordland fylke en grunnleggende undervisning i landhusholdning og husstell.» Hvorvidt forskjeller i målformuleringene hadde noen praktisk betydning, er en annen sak. Når det gjelder det faglige innhold i planene, er det nemlig ikke store forskjeller mellom 1900-planen og planen fra 1921. Under punktet fjøsstell kom det nå inn praksis i fjærfestell, og praktisk regning og regnskapsføring ble flytta fra praktiske til teoretiske fag. Noen teoretiske fag ble utvida, slik at det i 1921 heter: «Kort omrids av kjemi og fysikk sin anvendelse på husstellet, helselære, sykestell i hjemmet og barnestell.» Et nytt tema var «[d]e viktigste grunntrekk av opdragelse og samfundslære gjennom foredrag.»¹¹⁶

I beretninga for 1923 fortelles det om «en utferd til Saltdalen. Elevene besøkte Vensmoen sanatorium og andre ting av interesse. Der ble også tatt en tur til Bodø, hvor elevene fikk se fabrikker, kjøttkontrol, meieri etc.»¹¹⁷ I 1924 ble det ikke gjennomført noen utferd på grunn av

---

¹¹⁴ Ibid. 1903, s. 54

¹¹⁵ AiN, Nordland fylkes husmorskole, Da-L0001

¹¹⁶ Ibid.

¹¹⁷ Beretning 1923

mangel på midler, men elevene hadde besett en ullvarefabrikk i Bodø, samt Bodin meieri.¹¹⁸ Elevene skoleåret 15/1 – 15/12 1925 fikk med seg noen foredrag i samfunnslære ved fru Astrid Tilrem, «Reiseintrykk fra Amerika «m/lysbilleder ved frk. Louise Engen og foredrag ved fru Jakhelln om «Husflidsarbeidet i vårt land».¹¹⁹

Etter til dels voldsom kritikk av husmorskolen fra enkelte ordførere i fylkestinget, noe det skal bli redegjort for nedenfor, avsnitt 4.2.2., fant bestyrerinnen Olaug Gilstad behov for å gi en grundig redegjørelse for undervisningsopplegget skoleåret 15/1 – 15/12 1926. Innledningsvis nevner hun at av en ni timers skoledag ble to timer brukt til teoretisk undervisning, mens de resterende sju timene var praktiske øvelser, der det bl.a. ble lagt an på et gjennomført økonomisk og «helsesamt» matstell, lagt så nært opp til distriktets kosthold som mulig. Især ble fisk nytta i stor utstrekning. Dessuten ble det slakta ku, gris, sauer og kalver. Det ble bakt flatbrød, lefse, ovnsbrød og kaker. «Syltning, saltning, hermetisk nedlegging. (...) Ystning og kjerning. Sykemat.» Håndarbeidsøvelsene omfatta bl.a. strikking, spinning, søm av undertøy, kjoler og yttertøy, stopping og lapping, samt «almindelig nyttevev». I tillegg til den ordinære undervisningen var det foredrag av fabrikkinspektør fru Kjelsberg, husstellkonsulent frk. Larsen foredro om husmorskolens utvikling og dr. Schiørn om «Tuberkulosens bekjempelse». Dessuten hadde elevene under fylkesutstillinga i Bodø anledning til å høre foredrag og overvære demonstrasjoner av «elektriske hushjelpsapparater etc.». Videre hadde det vært omvisning ved Bodin Meieri, Nordlands Smørfabrikk og Bodø Bryggeri.¹²⁰

Atskillelsen fra landbruksskolen var imidlertid ikke total; opplæringa i husdyrstell foregikk fremdeles i landbruksskolens store fjøs, og husmorskolen leide av landbruksskolen et stykke jord til kjøkkenhage, men elevene deltok også i det øvrige hagestellet. Landbruksskolens lærere hadde som før den teoretiske og praktiske undervisninga i husdyr- og hagebrukslære.¹²¹

4.2. Evalueringer av husmorskolens elever og deres opplæring

Både elevene og opplæringa de fikk ved kvinneskolen, ble gjenstand for vurderinger.

Elevvurderingene ble ivaretatt av skolens lærere. Ordførerne som hver sommer møttes til regionalpolitiske samlinger, gjennomførte det vi i dag ville ha kunnet omtalt som en primitiv form for ekstern skolevurdering. Ordførerne var gjerne positive til skolen og opplæringa, men noen av dem kunne ha sterkt negative oppfatninger av den opplæringa som ble gjennomført. Slike

---

¹¹⁸ Fylkesting 1925, s. 39

¹¹⁹ Ibid. 1926, s. 43

¹²⁰ Beretning 1925 - 1926, s. 39 – 40, Fylkesting 1927, s. 53 – 54.

¹²¹ AiN, Nordland fylkes husmorskole, Xa-L0001, 50-årsberetning, s. 9 - 10

ytringer kunne være så skarpe at skolen ønska å uteske vurderingene til den statlige eksperten på området, dvs. konsulenten for husmorskolene.

4.2.1. Elevvurderinger

Systemet for elevvurderinger ved den praktiske kvinneskolen skilte seg tydelig ut fra det som gjaldt ved landbruksskolen. På landbruksskolen fulgte man en nasjonal kursstandard, med eksamener i de ulike fag og hovedkarakter, for eksempel Mtf. I tillegg ble evalueringa uttrykt ved tallkarakter med to desimaler bak kommaet. På kvinneskolen fikk man et «vidnesbyrd» hvor det opplyses når man hadde «opholdt sig ved Skolen og gjennomgaaet et Kursus i Henhold til Skolens Plan».¹²² De første åra var vurderinga av elevenes kvalifikasjoner uformell; det var tydelig viktig å gi et helhetlig bilde av den enkelte elev. Disse beskrivelsene ble trykt i amtstingets saksdokumenter.

Av saksdokumentene for amtstingets møte i 1903 framgår det at de 12 elevene på kvinneskolens andre kurs, 1. april 1902 til 31. mars 1903, ble gitt vurdering av evner, «Husholdningsførsel, Bagning og Vask», fjøsstell og mjølking, håndarbeid, hagearbeid og «Boglige Fag». «Boglige Fag» var ikke nærmere spesifisert på vitnemålet. Evnene var enten nokså gode, gode, meget gode eller utmerket gode. Eleven kunne være enten bra, flink, meget flink, meget flink og forståelsesfull eller utmerket flink i fjøsstell og mjølking. Håndarbeid utførte de godt, meget godt eller utmerket godt. I hagearbeid var noen elever interessert og flittig, mens andre var interessert, forståelsesfull og flittig. Karakterene i boklige fag var godt, meget godt og utmerket godt. Dessuten fikk elevene vurdering av sin «Karakter», «Fremtræden» og «Forhold». Alle elevene på det andre kurset utmerka seg ved meget godt forhold; «Fremtræden» variert mellom «tækkelig» og «tækkelig og pen»; fire fikk vurderinga «tækkelig», mens resten var «tækkelig og pen». «Karakter» variert mellom «bra og hæderlig», «stø, opriktig og hæderlig», «bra og hæderlig», «bra og ærlig». Om Gyda Marie fra Velfjorden het det videre at hun i «alt sit Arbeide» hadde vært «interessert, snil, villig og rask», Emma fra Vefsn hadde vært «interessert, ordentlig, flittig og samvittighedsfuld», Anna Maria fra Vefsn hadde vært «samvittighedsfuld, ordentlig, flittig og villig», Anna Rebekka fra Hemnes hadde vært «samvittighedsfuld, ordentlig og flittig», Lovise Margrethe fra Nesna hadde vært «interessert, villig, ordentlig, dygtig og rask», Johanna fra Lurøy hadde bare vært «villig og snil», Anna Olea fra Meløy hadde vært «samvittighedsfuld, interessert, flittig og ordentlig», Nora Charlotte fra Gildeskål hadde vært «interessert, samvittighedsfuld, ordentlig og dygtig», Lovise Helene fra Bodin hadde vært «interessert, rask og snil», Ida fra Evenes hadde vært «paalidelig,

---

¹²² Haugen 2015, s. 65 - 66

snil og interesseret», Kristine Antonette Marie fra Lødingen hadde vært «ordentlig, flittig og interesseret», mens Konstanse Otelie fra Gimsøy hadde vært både «samvittighedsfuld, interesseret, rask, snil og villig».¹²³

Etter hvert ble disse vurderingene forenkla og systematisert; i beretninga for kurset 1. april 1907 til 31. mars 1908 er karaktersystemet forklart slik:

Karakterene er:

I teoretiske fag: meget gode, gode og nogenlunde gode kundskaber,
i havestel og fjøsstel: meget dyktig, dyktig og nogenlunde dygtig,
i haandarbeide: særdeles flink, meget flink og flink,
i husholdningsførsel: udmærket flink, meget flink og flink,
i orden og opførsel: meget god og god.¹²⁴

Men allerede fra og med kurset 1. april 1909 til 31. mars 1910 kom det tallkarakterer i tillegg til vurderingen godt, meget godt og utmerket godt inn på vitnemålet. Elevene på dette kurset oppnådde karakterer mellom 1,6 og 3,5 i teoretisk og praktisk hagestell, mellom 1,5 og 2,6 i fjøs- og mjølkestell, mellom 1,0 (udm.g.) og 3,0 i håndarbeid, mellom 1,3 og 2,8 i husholdningsarbeider. Vedkommende elev som jevnt over fikk de svakeste karakterene i de ulike fag, opplyses å ha mindre gode kunnskaper i teoretiske fag. De øvrige hadde gode eller meget gode kunnskaper.

Fra og med skoleåret 1912 – 1913 ble karakterskjemaet noe forandra ved at det ble benytta andre betegnelser, og faga ble mer oppdelt. Nå ble det gitt slike fagkarakterer: «Særdeles tilfredsstillende, Stf., talværdi 1 – 1,5, meget tilfredsstillende, Mtf., 1,6 – 2,5, tilfredsstillende, Tf. 2,6 – 3,5 og nogenlunde tilfredsstillende, Ntf., 3,6 – 5,0.» De 16 elevene i alderen 18,5 til 23 år fikk karakterer i følgende praktiske fag: «Matlavning, Husorden, vask og strykning, Søm, Vævning, Fjøs og melkestel, Havearbeider». I følgende teoretiske fag fikk de vurdering: «Naturfag og kostlære, Husdyrlære og melkestel, Havebrukslære, Norsk, regning og regnskapsførsel». I «Opførsel» fikk en elev Tf., de øvrige Mtf. Fagkarakterene varierer mellom 1,0 og 3,4.¹²⁵

Om eksamen heter det i beretninga om skoleåret 1912 – 1913:

Der holdtes ingen egentlig eksamen med censorer. Avgangsvidnesbyrd udfærdigedes i henhold til prøver for læreren i faget mot kurssets slutning og for endel i henhold til utvist dygtighet i aarets løp. (...)

---

¹²³ Amtsting 1903, s. 36 - 37

¹²⁴ Ibid. 1908, s. 44

¹²⁵ Amtsting 1913, s.205 – 207. Seinere kunne det variere mellom kun bruk av tallkarakterer og bruk av forkortelsene Stf., Mtf. osv., jfr. for eksempel avgangsvitnesbyrd 1919 – 1920 og 1926, Fylkesting 1920, s. 51 og Fylkesting 1926, s.41.

Elevernes haandarbeide m.m. blev utstilt i 2 dage; utstillingen var besøkt av mange interesserte.¹²⁶

Tilsvarende formuleringer gjentas i de følgende årsberetningene. Elevene deltok også på utstillinger med sine arbeider. Ved husflidsutstillinga i Bodø i 1911 ble Nordlands Amts praktiske Kvindeskole, Bodin (Tromsø Stifts Landbrugsskole) tilkjent diplom for sølvmedalje fra Selskabet for Norges Vel for en samling elevarbeider. I 1926 ble Nordland husmorskole tildelt diplom for sølvmedalje for elevarbeider på Nordlands fylkesutstilling.¹²⁷ Elevene hadde også arbeider med på *Jubilæumsutstillingen* i 1914.¹²⁸

Det var velutdanna fagfolk som ivaretok elevvurderingene; som eksempel nevnes at sommeren 1912 forlot frøken Gurine Relling skolen og ble erstatta av sin søster frøken Line Relling som bestyrerinne. Hun hadde gått amtsskole, Berger husholdningsskole og Sorø husholdningsseminarium i Danmark. Hun hadde tidligere i tre år vært husholdningslærerinne ved Søndmøre amtsskole, «hvorav 2 aar samtidig som vandrelererinde i Romsdals amt (i ferierne).» I de to siste åra hadde hun vært husholdningslærerinne ved Kristians amts husmorskole på Hume. Den nyansatte lærerinna, frøken Kristine Braaten, hadde bl.a. gjennomført «lærerindekurset ved Den kvindelige industriskole i Kristiania» og et ettårig vevkurs. Ellers underviste landbruksskolens lærere i forskjellige fag.¹²⁹

Gjennomgangen ovenfor viser at elevvurderinga de første åra var meget uformell; i dag er det påfallende at slike nærgående beskrivelser av enkeltpersoners personlighet og kvaliteter finnes i offentlige, trykte dokumenter. Etter hvert ble faga mer spesifiserte og vurderinga formell, trolig i tråd med sentrale, utdanningspolitiske ønsker ivare tatt av den statlige konsulenten for husmorskolene. Sluttvurderinga av den enkelte elev var imidlertid heile tida delvis basert på inntrykk av elevens kompetanse i løpet av skoleåret. Elevvurderinga var også i utgangspunktet positiv. I det vurderingssystemet som gjaldt fra 1907 – 1908, er «flink» den lågeste vurderinga i håndarbeid og husholdningsførsel og «godt» i boklige fag, samt i «orden og opførsel».

---

¹²⁶ Amtsting 1913, s. 205

¹²⁷ Digitalmuseum.no. Blant signaturene på diplommet fra 1911 er Sofie Jakhelln. Diplommet er laget av Henrik Backer i 1905. Henrik Backer var mester for komponeringa av Ludvig Filip-rommet på landbruksskolen, jfr. Haugen 2015.

¹²⁸ Årsberetning 1914 og 1915

¹²⁹ Amtsting 1913, s. 203 - 204

Den praktiske kvinneskolen hadde sin egen læreplan og sitt eget system for vurdering av elevenes ferdigheter og kompetanse, men utviklinga av læreplaner og elevenevaluering var nok prega av sentrale, nasjonale retningslinjer fra landbruksdirektøren og landbruksdepartementet blant annet på bakgrunn krav om departemental godkjenning for å være berettiga til statstilskott. De lokale myndighetene hadde imidlertid anledning til å tillempe undervisninga etter de «stedlige behov». I 1926 fastsatte landbruksdepartementet en normalplan for husmorskolen etter forslag fra en komité nedsatt av Landslaget for husstellærere med Dina Larsen som komitéformann.

Normalplanen skulle fremdeles være veiledende for skolens styrer og lærerpersonalet.¹³⁰

Retningslinjene for drifta ble fulgt opp av av konsulenten for husmorskolen. I denne oppgaven vil vi se hvordan husmorskolekonsulenten flere ganger greip inn i situasjonen ved husmorskolen i Nordland. Nevnte Dina Larsen, som innehadde denne stillinga fra 1917 til 1936, var en kjent person ved skolen.¹³¹ Husmorskolens bestyrere og lærerinner hadde også, som vi nettopp har sett, bakgrunn fra sentrale utdanningsinstitusjoner i inn- og utland og praksis fra relevante institusjoner rundt omkring i landet. Dette bidro sikkert til en harmonisering av virksomheten ved landets husmorskoler. Men det var skeptikere blant nordlandske ordførere, som betvila relevansen i opplæringa.

4.2.2. Et forfeila prosjekt?

Det var husmorskolekonsulent Dina Larsen som ble tilkalt etter at det hadde falt svært negative uttalelser om opplæringa ved skolen av representanter i fylkestinget. I fylkestinget i 1926 uttalte ordføreren i Korgen, Jakobsen, at skolen var forfeila og derfor burde nedlegges:

Eleverne lærer ingenting av det, som en bonde har bruk for. De lærer hverken å spinne eller veve eller lage smør. De fleste kvinner, som går ut av skolen, søker plass i finere hus i byene eller på kafeer, og det er jo husmødre til landsbygden skolen har vært tenkt til å utdanne. (...) Det er også litt overdrevent at undervisningen har så stor betydning for husmødrene. De isolerte bygder, som ingen undervisning kan skaffe sine døtre, har absolutt de beste husmødre. Det enkle kosthold er også det, som både er best og billigst.¹³²

Ordfører Cornelius Enge, Vik på Helgeland¹³³, mente også at husmorskolen var forfeila. «Våre kvinner bør (...) få en slik undervisning, at de virkelig kan optre som verdige husmødre», sa Enge og tilføyde at han var av den meining at skolen lå for nær byen, «og det gjør at de piker som går der får et bymessig tilsnitt.» Derfor mente han at de som regel endte opp i finere hus, «og det er ikke det, som fremmer kulturen på landsbygden.» Skolen burde nedlegges «inntil vi kan få opprettet en

---

¹³⁰ Fuglerud 1980, s. 90 - 91

¹³¹ Henry Notaker i Norsk biografisk leksikon, nbl.snl.no. Dina Larsen hadde vært styrer for Statens lærerskole i husstell, Stabæk fra starten av og var initiativtaker til Landslaget for hustellærere (Grove 2005, s. 75 – 76)

¹³² Fylkesting 1926, s. 711

¹³³ Cornelius Lind Enge representerte Arbeiderpartiet på Stortinget 1928 – 1936 (NSD)

skole på landet med det formål å opplære verdige husmødre for landet.» Saltdalsordfører Arnt Ove Krane¹³⁴ mente også at skolen kunne nedlegges «uten skade.»¹³⁵

På den andre side mente for eksempel ordfører Anders Svare i Vefsn at det ikke var riktig bare å tenke på at den mannlige ungdom skulle ha opplæring. Han anså det like nødvendig at kvinnene fikk undervisning. Han fastholdt at «fagutdannelse var til stor nytte også på dette område.»¹³⁶ Ordfører i Borge i Vest-Lofoten, lærer Vm. P. Olsen, framheva at «det er netop i de fattige hjem der trenges en dyktig husmor.» Han mente elevene lærte både matstell, håndarbeid, husdyrstell og hagebruk:

De unge piker fra min bygd, som har gått på husmorskolen er kommet tilbake til bygden, og etter min erfaring har de hatt utbytte av undervisningen, og de har ikke bidratt litet til en bedre økonomi ikke bare i sine egne hjem, men også ved de eksempler de har gitt andre.¹³⁷

Formannen i landbrukskomitéen, ordfører i Hadsel, Knut Larsen Leknæs, syntes at «husmorundervisningen for våre unge piker er den viktigste sak som foreligger, og det er trist å høre hvor sterk stemning der er for å nedlegge disse skoler»:

Jeg har lagt merke til, at netop de hjem, som har en dyktig husmor er de, som greier sig best, selv om vedkommende husfar ikke er istand til å skaffe så meget tilveie, og jeg kan derfor ikke være med på å nedlegge skolen, til tross for de økonomiske vanskeligheter.¹³⁸

Ordføreren i Tysfjord, Sig. Storjord, hadde merka seg at hygienen i heimene «var alt annet enn tilfredsstillende mange steder», og påpekte at husmorskolen hadde en stor oppgave i denne sammenheng, og han mente elevene ved husmorskolen lærte mye om dette. Det forekom ordføreren i Ankenes, lærer P. Leiros, rart at sparinga skulle gå ut over undervisninga for kvinner. «Man måtte huske på, at en flink husmor var mange penger verd. Å nedlegge skolen vilde virke alt annet enn besparende for bygdene og de enkelte hjem», konkluderte han, mens ordføreren i Nord-Rana, arbeider Aasmund O. Selfors, viste til erfaring fra «et arbeidslag, hvor meget flinkere og mere økonomisk en pike med husmorskoleutdannelse hadde vært enn de, som intet hadde lært.»¹³⁹

---

¹³⁴ Arnt Ove Krane representerte Høyre på Stortinget 1937 – 1945. Han var ordfører 1922 – 1934 (NSD)

¹³⁵ Fylkestinget 1926, s. 712

¹³⁶ Ibid., s. 711, 714

¹³⁷ Ibid., s. 710, 713

¹³⁸ Ibid., s. 713 – 714. K.L. Leknæs (1866-1931) hadde en allsidig yrkeskarriere som oppsynsbetjent i Lofoten, utskiftningsassistent, revisor/revisjonssjef i VDS og disponent i A/S Vesteraalens Torvfabrik. Leknæs var ordfører (V) i tre perioder fra 1920 til utgangen av 1928 (Hovland 1995, s. 529)

¹³⁹ Fylkestinget 1926, s. 714

Som vi har sett, var et ankepunkt for noen ordførere at husmorskolen lå for nær byen, og at noen/mange elever tok seg tjeneste i finere hus eller på kaféer i byen og derfor fikk et for bymessig vesen. Derfor mente disse ordførerne at skolen var forfeila. Det synes imidlertid klart at skolen sjøl la til rette for at elevene skulle finne jobber i byene eller annen sysselsetting utafor bygda – for kortere eller lengre tid. I beretninga om det første kurset ved kvinneskolen 1901 – 1902 heter det bl.a.: «Af Pigerne har alle paa en nær taget tjeneste».¹⁴⁰ Dette ble utdypa i beretninga for kurset 1904 – 1905 der det heter at mens enkelte av jentene reiser heim etter endt kurs, tar de fleste

ud i tjenende Stilling. Bestyrerinden, som iøvrigt faar en Mængde Forespørgsler angaaende Pigerne, er disse behjælpelig med at faa dem anbragt paa Steder, hvor de foruden at gjøre Nytte for den Løn de faar, samtidig ogsaa kan faa Anledning til yderligere at udvikle sig.¹⁴¹

Dette er nok bakgrunnen for at vi ved søk i folketellinga fra 1910 finner to sørhelgelendinger som hhv. *kokkepige* og *tjenestepige* i Trondheim. En elev fra Yttern i Rana reiste imidlertid bare til Mo for å bli *kokkepige* hos *kommunelægen* og *læges* hustru der, mens en elev fra Lødingen var høsten 1910 *tjenestepige* hos en svensk kapteinsfamilie bosatt i Dronningens gate i Narvik. Kvinneskolen kvalifiserte også til andre yrker; flere var i 1910 syersker og meiersker rundt omkring i Nordland. En elev fra Hamarøy som gikk skolen så seint som 1909 – 1910 var allerede høsten 1910 *haandgjerningslærerinde*, og en elev fra kullet 1908 – 1909 var i 1910 blitt elev ved *Statens Lærerindeskole i husstel* på Stabæk i Bærum.

Men mange av de tidlige elevene ved den praktiske kvinneskolen var ifølge folketellinga fra 1910 oppført som ugifte døtre på heimgården og var sysselsatt med *husgjerning* eller *husligt arbeide og kreaturstel*. Men en elev fra Folden fra det første kullet ved skolen hadde i 1910 rukket å bli *gaardmandskone*, gift med en folkeskolelærer og gårdbruker i Evenes. En Vefsn-elev fra det andre kullet, 1902 – 1903, er ikke gift i 1910, men driver som gårdbruker, *selveier* er det notert. En elev fra det første kurset, 1901 – 1902, Oldine fra Skjerstad, tjenestegjorde hos en ingeniørfamilie i Sulitjelma et år før hun dro tilbake til heimbygda og ble gårdbrukerkone, mens Hjørdis Katrine fra Tenna i Herøy var hushjelp hos ei dame i Ullevål hageby i Oslo et års tid før hun returnerte til Tenna og ble gift med skipperen på en sildesnurper og sjøl dreiv familiens gård.

---

¹⁴⁰ Amtstthing 1903, s. 56

¹⁴¹ Ibid. 1905, s. 95

Noen av dem som ble gårdbrukerkoner, dro til Amerika, mens Hanna fra Hadsel, elev ved det første kurset, endte som sjefskokk i et storkarshus på Brooklyn i New York.¹⁴²

Av jubileumsskriftet *Nordland fylkes husmorskole 1901 – 1951* framgår det at i perioden 1901 – 1934 var det 486 kvinner som fullførte og fikk vitnesbyrd fra Den praktiske Kvindeskolen eller husmorskolen.¹⁴³ Inntaksreglene var som tidligere nevnt, blant annet at det til hvert kurs skulle tas inn elever fra alle fogderiene. Disse inntaksreglene skulle formodentlig bidra til at den kompetansen elevene tilegna seg på skolen, skulle bli spredt til alle fylkets bygder. På denne bakgrunn kan vi forstå enkelte ordføreres negative holdning til at elever tok seg tjeneste som hushjelper i såkalte kondisjonerte heimer i byen eller som serveringsdamer på kaféer. Jentene skulle komme tilbake til heimbygda; dersom dette ikke skjedde, hadde opplæringa vært forfeila. Dessuten var det mange blant beslutningstakerne som hadde moralske anfektelser.

5. Den kombinerte skolen

5.1. Moralske bekymringer

I brev av 25. april 1899 foreslo altså landbruksskolens bestyrer, Lorents Petter Nilssen, at det burde opprettes en «Husmoder-Kvægrøgter-Skole». Han viste til at det så vel fra privat hold som offentlig fra amtstingets landbrukskomité og i amtstinget gjentagne ganger hadde blitt reist spørsmål om det ikke på landbruksskolen burde tas inn kvinner «til Oplærelse i den almindelige kvindelige Husgjerning.» Bestyreren bekjente at han i utgangspunktet ikke var tiltalt av tanken fordi han var redd for at «det vilde blive mere end vanskelig at opretholde den nødvendige Orden ved en Skole, hvor Gutter og Piger var sammen.» Imidlertid etter å ha innhenta opplysninger fra Nordre Trondhjems amts ungdomsskole på Mære i Sparbu fant bestyrer Nilssen at han burde søke å få igangsatt et ettårig kurs for kvinner. Bestyreren på skolen på Mære, Johannes Okkenhaug, hadde nemlig meddelt at «han «er særdeles tilfreds med Kombinationen af Landbrugs- og Husholdningsskolen» - at «der ingensomhelst Ulempe har vist sig ved, at Skolens Elever – Gutter og Jenter har undervisning og daglig færdes sammen – o.s.v.»»¹⁴⁴

Bestyrer Nilssen syntes imidlertid fremdeles å være skeptisk til ordningen; han sikra seg kanskje med å foreslå denne bestemmelsen i reglementet for skolen: «Skulde En Elev gjentagende vise

---

¹⁴² Folketelling 1910. Viggo Eides blogg Tid&Rom, 17. april 2016, samtale med Gerd Karin Lysholm 19.09.2017, samtale med Helene Sophie Breivik, 24.07. 2017

¹⁴³ AiN, Nordland fylkes husmorskole, Xa-L0001. I årsberetninga for siste året i Bodin, 1934, oppgis imidlertid bare 404 uteksaminerte.

¹⁴⁴ Amtsting 1899, s.321 (Bilage)

Ulydighet, Dovenskab eller et umoralsk Forhold, kan Overbestyrelsen efter derom af Bestyreren avgiven Indberetning, bortvise Vedkommende fra Skolen.»¹⁴⁵ (I det vedtatte reglementet fra 1902 er formuleringa noe avdempa, se reglementets punkt 10 sitert i avsnitt 3.1.) Som allerede nevnt, vedtok amtstinget også i 1900 at en betingelse for å bli opptatt som elev ved kvinneskolen var å framlegge attest fra soknepresten for sedelig forhold.¹⁴⁶

I den nye planen for Nordland fylkes husmorskole, vedtatt av fylkestinget i 1921, har de respektive bestemmelsene gjennomgått relativt små endringer. Siste punkt i skolereglementet er at elever «som viser sig ulydig eller efterlatende eller på annen måte viser slett opførsel, kan med overstyrets samtykke bortvises fra skolen.» Opptaksbetingelsene var bl.a. framlegging av attest «fra vedkommendes foresatte for sedelig forhold».¹⁴⁷

Det er grunn til å merke seg at det er vanskelig å finne en kvinneskoleelev som fikk dårligere enn beste vurdering for sin oppførsel på vitnesbyrdet. Dette er til forskjell fra «gutteskolen» der det var flere eksempler på utvisning for slett oppførsel, fyll og spetakkel. Dette var situasjonen allerede fra første kull ved landbruksskolen i 1893, altså lenge før kvinneskolen ble etablert. Om kurset som var ferdig i 1900, skreiv bestyreren:

I kursets første år gikk det gjennomgående godt, om enn flere var dovne og et par noget uordentlige. I annet år måtte to elever reise på grunn av disiplinære og andre forseelser. En del av de gjenværende var stridige karle. En aften måtte to svinebindes på grunn av raseri i fyll. I agronomistilen til eksamen ble det fusket så der måtte skrives en ny oppgave. I det hele er det vanskelig å stille med elevene, som så lett gir seg inn under en slett kamerats påvirkning.¹⁴⁸

For øvrig ble bestyrer Nilssen mobba bort fra skolen av landbruksskoleelevne i 1911.¹⁴⁹

Men å ha elever av begge kjønn ved samme skoleanlegg var en utfordring man stadig kom tilbake til. I sin «Beretning om den til Tromsø Stifts Landbrugsskole kombinerede praktiske Kvindeskole for 1902» skreiv bestyrer Nilssen bl.a. at

[d]en Frygt, der næredes for Udslag af Forhold, hvor baade Gutter og Piger oppholder sig ved samme Skole, har vist sig ikke helt ugrundet. Bestyrerinden og Lærerinden er enige med Bestyreren i, at disse Forhold stiller sig ikke lidet vanskeligere hernord end andre Steder i vort land.¹⁵⁰

---

¹⁴⁵ Ibid., s. 326

¹⁴⁶ AiN, Nordland fylkes husmorskole, Da – L0001

¹⁴⁷ Ibid.

¹⁴⁸ Sitert etter Moe 1974, s. 150

¹⁴⁹ Haugen, s. 61

¹⁵⁰ Amtsting 1903, s. 55 (Bilage)

Bestyrer L.P. Nilssen synes å ha vært opptatt av å formidle at de unge kvinnene hadde et tungt moralsk og kristelig ansvar; i sin tale ved avslutningsfesten 27. mars 1908 sa han ifølge sitt eget referat bl.a. følgende:

Efter derpaa at ha git en oversigt over skolens arbeide i det nu fuldendte kursus, gik han nærmere ind paa de mange krav, der stilledes til vordende husmødre og manede de unge til at holde sig for øie det store og tunge ansvar, de har for fremtiden; samtidig fremholdtes, at de ikke maatte trættes ved arbeide men erindre dettes velsignelsesrike følger. Al fremgang, kundskabserhvervelse, udvikling, dyktiggjørelse til alt avhænger netop av dette ene: at arbeide med haand og med aand - at anstrenge sig. Sluttelig gav han de unge med paa livsvandringen det ord av apostelen Paulus: «Værer ikke bekymrede for noget, men i alle ting lader eders begjæringer fremføres for Gud i paakaldelse og bøn med taksigelse; og den Guds fred, som overgaar al forstand, skal bevare eders hjerter og eders tanker i Kristus Jesus».¹⁵¹

Bestyreren var med hensyn til det han sa om å arbeide «med haand og aand» på linje med sentrale politiske føringer; på grunnlag av landbruksdepartementets innstilling om husholdningsskolene nettopp i 1908 uttalte Stortingets sosialkomité bl.a. at elevene burde få en levende følelse av at åndens liv og det praktiske arbeid ikke er «to verdener», men hører sammen:

Og kan husholdningsskolerne hjelpe de unge kvinder til at se skjønheden i det huslige stræv og paa det grundlag meddele praktiske, nyttige kundskaber og færdigheder, samtidig med at de vækker og nærer den ideelle trang, saa løser de en samfundsopgave av den største betydning.»¹⁵²

Slike formuleringer uttrykte at kvinneskolens egentlige oppgaver og «kall» i livet var som gode husmødre i «de tusen hjem» og ikke i annet politisk og yrkesmessig samfunnsliv. Bestyrer Nilssen ønska at kristen tru og moral skulle prege skolen. Karl Fjærvoll, elev ved landbruksskolen i åra 1901 – 1902 og seinere lærer ved skolen, fortalte i 1972 at da han gikk på landbruksskolen,

var det god skikk å lese «vangelia» om sundagane når ein ikkje var med i kjerka, eller ein leste «vangelia» for dei som var heime. Dette prinsippet eller skikken heldt rektor Nilssen ved like. Eg hugsar godt at når det var messefall i Bodinkjerka, kunne vi bli kalla inn sundags formiddag til andakt. Rektor leste teksten for dagen av ei eller anna andaktsbok.¹⁵³

I en oppsummering av erfaringene med kvinneskolen i årsberetninga for året 1908 legger bestyreren vekt på de pedagogiske utfordringene med den kombinerte skolen; da skriver Nilssen

at den nu 7 aarige erfaring har overbevist mig om, at kombinationen desværre ikke medfører mere end en eneste fordel – nemlig prisbillighet – medens ulemperne fremdeles

---

¹⁵¹ Beretning 1908, s. 42

¹⁵² Landbruksdepartementets innstilling 1908, St.prp. nr. 69, og sosialkomitéens merknader sitert i Fuglerud 1980, s. 73 og 76.

¹⁵³ Moe 74, s. 62 - 63

er mange og dels nok saa store. De kan kortelig samles i et par uttalelser fra bestyreren for gutteskolen og bestyrerinden av pikeskolen. Bestyreren siger, at pikernes nærvær distraherer gutterne, saa mange av dem ikke gjør sig den nytte av skolen, de ellers kunde; og bestyrerinden siger, at gutternes nærvær distraherer pikerne, saa mange av dem ikke gjør sig den nytte av skolen, de ellers kunde.¹⁵⁴

I beretninga om kurset 1/4 1909 til 31/3 1910 opplyses det at det til neste kurs hadde meldt seg 40 søkere, mens det til kurset før var bare 28 søkere. Bestyreren viste til den meget gode søkninga:

Så vel av denne grund som endmere av andre aarsaker har jeg for overstyret henstillet at ta under overveielse, hvorvidt det ikke nu skulde være rigtigt at ophæve den kombinerede skole, som ikke er tilfredsstillende – og søke oprette her i amtet som i saa mange andre amter en saakaldt «husmorskole».¹⁵⁵

De «andre aarsaker» som bestyreren nevner, kan med sikkerhet henføres bl.a. til de ordensmessige utfordringene som kvinneskolen representerte for landbruksskolens ledere og lærere.

Den *specialkomitéen* som amtstinget satte ned i 1913 for å utrede spørsmål rundt husmorskoleundervisninga, la betydelig vekt på den distraksjon og mangel på alvor og energi i arbeidet som skyldtes at det ved skolen var elever av begge kjønn. Dessuten førte den kombinerte skolen til den ulempen at begges skolers «funktionærer» til enhver tid måtte utvise den største «agtpaaagivenhet» overfor elevene for at man skulle sikre seg mot «uregelmessigheter, der kan komme til at sætte begge skolers gode omdømme ute i distriktene paa spil.» Denne stadige aktpaaagivenheten ville i lengden komme til å virke «meget trættende og ubehagelig», bemerkta komitéen.¹⁵⁶

Lærerne ved husmorskolen og landbruksskolen fulgte opp disse problemstillingene i sin utredning av 1916 der de ga uttrykk for at samværet mellom gutter og jenter på samme skole virka «opdragende og forædlende på begge parter.» Men ettersom det på denne skolen ikke var noen fellesundervisning, besto samværet utelukkende i det frie samværet utenfor det skolemessige. Lærerne slo fast at slikt samvær måtte være «underkastet en noksaa ingaaende kontrol» og «omgjærdes med strenge reglementariske bestemmelser for at man skal være sikker på at det ikke forekommer tilfældige uregelmessigheter». Kontrollen ble derfor «baade ansvarsfuld og vanskelig.»¹⁵⁷ De «tilfældige uregelmessigheter» er ett av flere eksempler på hvordan det som

---

¹⁵⁴ Amtsting 1908, s. 46

¹⁵⁵ Ibid. 1910, s. 57

¹⁵⁶ Ibid. 1915, s. 723 (Tillæg til sak nr. 106)

¹⁵⁷ Amtsting 1916, s. 363

hadde med kjønn og seksualitet å gjøre, som Foucault påpeker, ikke omtales direkte, men omskrives i et eget, antydende språk.¹⁵⁸

På den dramatiske amtstingssamlinga i 1916 da det mangla en skarve stemme på at det som da ble kalt husmorskole, ble flytta til Dønna, og det ble reist spørsmål om skolen var vedtatt nedlagt da ingen forslag hadde fått kvalifisert flertall, var de disiplinære utfordringene ikke noe stort tema. Bestyreren, som sia 1911 het Samuel Myklebost, skreiv i sin utredning bare at «de diciplinære forhold blir vanskelige ved en kombinert skole, og at samværet mellem jenter og gutter ialfald for en del elever virker til at der blir lagt mindre alvor i studier og arbeide.»¹⁵⁹ Men i debatten i amtstinget var det faktisk noen som ikke frykta for at jenter og gutter skulle komme sammen på utilbørlige måter: «Gutterne skulde jo bli husfædre og jentene husmødre, og da var det ikke avveien at de lærte at kjende hverandre. Det var jo bra ungdom og ikke forfaldne subjekter, og de vilde bli bra naar de holdtes i aktivitet», hevda ordfører B. Normann fra Ankenes.¹⁶⁰

I forbindelse med at bestyrer Myklebost med familie i 1921 flytta ut av hovedbygningen «Valkyrien» til den nye bestyrerboligen ble det vedtatt at husmorskolen skulle flytte inn i de ledige lokalene. En begrunnelse for landbrukskomitéen for denne omdisponeringa var at fordelene ved å få skolene skilt fra hverandre i den utstrekning forholdene tillot, var så store i forhold til kostnadene ved flyttinga «at man av finansielle grunde ikke har nogen betænkelighet i saa henseende.»¹⁶¹ Med denne omdisponeringa oppnådde man «at imøtekomme et fra husmorskolen længe stillet krav og man er ikke i tvil om at fordelene saavel i disiplinære henseende som paa andre omraader snart vil vise sig.»¹⁶² Denne endringa ble vedtatt mot én stemme i fylkestinget. I debatten før avstemninga hevda ordfører J.M.G. Hansen fra Tjøtta at det «hadde været vanskelig med disciplinen naar de gik saa om hverandre, gutter og jenter. Det var bedre de fik hver sit kjøkken og hver sin utgang, saa de slap at krydse hinanden.»¹⁶³

Siste gang de moralske spørsmål synes å ha bekymra Nordland fylkesting, var i 1930. I sitt lange innlegg i debatten om flytting av Nordland fylkes husmorskole til Sjøvik i Alstahaug sa lederen i landbrukskomitéen, ordfører i Alstahaug Jens Steiro¹⁶⁴, bl.a. følgende:

---

¹⁵⁸ Foucault 1 1995, s. 13ff

¹⁵⁹ Amtsting 1916, s. 357

¹⁶⁰ Ibid., s.761

¹⁶¹ Fylkesting 1921, s.585

¹⁶² Ibid., s. 485 - 486

¹⁶³ Ibid., s. 585

¹⁶⁴ Jens Steiro representerte Bondepartiet på Stortinget 1922 – 1927 (NSD)

De eldre ordførere kjenner muligens også til, at de disiplinære forhold mellom husmorskolens og landbruksskolens elever ikke er, som de bør være. Landbruksskolens bestyrer har således i et brev anført, at der hadde hendt ting, som hvis de ikke hadde blitt holdt skjult, til elevene er reist, sikkert hadde ført til utvisning både av gutter og jenter.¹⁶⁵

Landbruksbestyreren fikk for øvrig en ripe i lakken for den brevskrivninga ordfører Steiro viste til. Myklebost fikk en skarp irettesettelse av fylkesutvalget, dvs. fylkesmannen og fire politikere, som spesielt kriserte at han i brev til en enkelt ordfører «fremkom med spesielle opplysninger, som visstnok muligens var ment som konfidensielle, men som i alle fall blev benyttet av vedkommende ordfører under ordskiftet i fylkestinget.»¹⁶⁶

En gjennomgang av saksdokumenter og debatter i amtsting og fylkesting gir inntrykk av at kvinnetilbudet ved landbruksskolen representerte alvorlige ordensmessige utfordringer. Det er stadige henvisninger til disiplinære problemer forbundet med at det også var kvinnelige elever ved skolen, og angivelig bekymring for at dette skulle sette landbruksskolen i et dårlig lys utover de nordlandske bygder. Derfor måtte man iallfall på papiret ha strenge regler for hvordan jentene skulle oppføre seg, og det var tydeligvis en belastning for skolens funksjonærer å sørge for å opprettholde moralen. Går man derimot til andre kilder, får man imidlertid et ganske annet inntrykk av hvordan livet på den kombinerte landbruks- og landhusholdningsskolen arta seg.

5.2. Den kombinerte skolens positive skolemiljø

Gerd Karin Lysholm, Bodø, husker at hennes mor, Hjørdis Kathrine Bang fra Tenna i Herøy og elev ved husmorskolen i Bodin 1931 – 32, fortalte at elevene på husmorskolen var en sammensveisa gjeng som ofte dro på turer, på utflukter, og at de hadde stor glede av at det var landbruksskole samme sted. Elevene treftes om kveldene og når de hadde fri. Men de møttes også i fjøset når de hadde fjøstjeneste. De hadde ikke så mye kontakt med andre, fortalte Gerd Karins mor, fordi de hadde gjengen med alle de unge damene fra hele fylket og de unge mennene fra landbruksskolen – også de fra hele fylket. De hadde ikke noen kontakt med Bodø og Bodins befolkning etter hva Gerd Karin forsto. «Når mor var på besøk hos meg i Bodø, måtte jeg kjøre henne bort til landbruksskolen slik at hun kunne se på omgivelsene og minnes tida der», husker Gerd Karin Lysholm.¹⁶⁷

---

¹⁶⁵ Fylkesting 1930, s. 628

¹⁶⁶ Ibid. 1931, s. 139, AiN, Nordland fylkes husmorskole, Da-L0001. Her fins et eksemplar av den mangfoldiggjorte «skrivelse» til ordførerne, men ikke det brevet ordfører Steiro refererte fra.

¹⁶⁷ Samtale med Lysholm 19. september 2017

Tidligere rektor ved Alstahaug videregående skole, Bodil Laugsand Lillegaard, siterer i boka si om skolen ei eldre dame som hadde vært elev ved skolen i Bodin i denne skolens første år:

Skoledagen begynte kl. 4.30 om morgenen. Elevene ved Kvindeskolen hadde som oppgave å stelle i stand til frokost før landbruksskoleelevene begynte sin skoledag kl. 6 om morgenen. Melkestellet var kvinnenens oppgave, og om sommeren begynte de kl. 3 for da var kyrne i sommerfjøset. Vasking av skolen, storklevask og brødbaking i den store bakerovnen skulle også være unnagjort før den teoretiske undervisningen begynte. De bakte 90 brød pr. uke, og 3 elever måtte opp kl. ½ 2 om natta før baking for å fyre opp i den store bakerovnen.¹⁶⁸

Lillegaard legger til at til tross for beskrivelsen av hardt arbeid og lange dager ga den eldre damen som fortalte dette for «en del år siden» uttrykk for glede og takknemlighet over skoleoppholdet – både for den lærdommen de fikk, «men ikke minst samværet med ungdom fra hele fylket. For mange ble det vennskap for livet. (...) For mange unge jenter var det den eneste skolegang de hadde mulighet for å få.»¹⁶⁹

Den 24 år gamle Hanna Dahl fra Meløy var mest opptatt å fortelle søskenbarnet sitt hvor trivelig det var, sjøl om det var nok å gjøre, da hun sendte henne postkort med bilde av landbruksskolen 16. april 1917;

her er baade elevlag, losje og sangforening, anden hver søndag elevlag og andenhver leik, losjemøte hver fredagskveld og sang lørdagskveld saa her er riktig hyggeligt andre paaskekveld hadde vi dans, det er rigtig kjekke gutter som er her, skal faa mer en anden gang hilsen HD.¹⁷⁰

En kilde til innsikt i skolemiljøet og forholdet mellom kvinnelige og mannlige elever er dagboksopptegnelsene til Karl Valberg fra Borge i Lofoten. Karl var elev ved landbruksskolen fra 1908 til 1910 og var dermed i kontakt med to årskurs ved kvinneskolen, kurset som gikk fram til 31. mars 1909, samt kurset fra 1. april 1909 til 31. mars 1910. Sistnevnte kurs slutta samtidig med at han sjøl var ferdig agronom etter ett og et halvt års opphold ved landbruksskolen.¹⁷¹

Noen jenter blir nevnt med navns nevning; fra det første kvinnekurset gjelder dette tre elever fra Hadsel: Nanna Johansen Elvegaard, Helga Blom og Ragna Sørensen (sistnevntes datter er intervjuet i forbindelse med denne oppgaven).¹⁷² Dessuten nevnes Fauske-jenta Pernille Ludvigsdatter Djupos. Fra det andre kurset nevner Karl Betzy Olsen Dragland fra Tjeldsund og Signy Andreassen

---

¹⁶⁸ Lillegaard 2001, s. 17

¹⁶⁹ Ibid.

¹⁷⁰ Postkort, eier Liv Eggen

¹⁷¹ Valberg (2001) og Haugen 2015, s. 79 - 91

¹⁷² Samtale med Helene Sophie Breivik 24. juli 2017

Jelstad fra Gildeskål (sistnevntes datterdatter har skrevet notat om sin bestemor)¹⁷³, samt de to Hamarøy-jentene Jenny Hartvigsen Egerdahl og Sofie Sjaastad Vasbotn (to av sistnevntes sønneøtre har gitt opplysninger om henne på Facebook).¹⁷⁴

Karl skriver om uskyldige selskapsleiker som filipine; nesten alle guttene og jentene drar til byen på kinomatograf og ser filmer om fasaner og elefanter og «mange gjæve serier fra Buffalo Bills liv og opplevelser» og engelske flåtemanøvre. Ellers var han gjerne om søndagene på tur med noen av jentene; de var innover til «den stille dal» og helt til Hunstad. Livet på landbruksskolen var absolutt ikke bare pugging av teori og hardt, praktisk arbeid på jorder og kjøkken. Det var stadig folkeviseleik og dans. Lørdag 27. mars 1909 var han med i

rausalen og ryddet og pudset op til avskjedsfesten for jentene. Kl fem begynte karakteroplæsningen. Sist paa kvelden blev det dans. Jeg var med til kl 11, da jeg skal i fjøset i morgen sluttet jeg før tiden, for at faa lit tid til at sove.

Påfølgende mandag var han på «Valkyrien og spikret sammen nogle kasser til jentene, hjalp til med at slaa dem igjen. I dag reiser 12 jenter herfra. I morgen kommer størstedelen av de jenter som skal overtake regjæringen paa Valkyrien.»

Og så ble det nye jenter å leike og danse med for Karl og klassekameratene hans. Søndag 2. mai etter at Karl og Olav Dahl fra Dønnes hadde vært i fjøset, var de om kvelden ute og leika. «Alle gutter og jenter var med.» Den påfølgende tirsdag er Karl i fjøset både morgen og kveld og hjalp til med mjølkinga; «for det er første uken at jentene er i fjøset, saa det gaar i det hele sent med alt arbeide der borte. I dag ble jeg og formanden (Benjaminsen) indbutt av frk. Relling paa en kop kaffe.» Med dette hadde Karl og de andre guttene gjort seg populære både hos bestyrerinna og de kvinnelige elevene. Søndagene var det folkeviseleik på gårdsplassen, og 17. maifeiringa ble avslutta med dans på skolen: «Vi danset til kl 2 om natten.»

Karl skriver om kveldsturer både til Junkerfjellet og Løpsfjellet, og 23. juni er det sankthansbål oppe på Alberthaugen og dans om natta.

Av større fester nevner Karl årsfesten 26. september 1909 og avslutningsfesten: «Um kvelden og utyver natti til kl 4 um mandagsmorgonen turad vi aarsfest daa det er ca aaret sidan vi kom hit. Eg var med i to skodespel.» 19. mars 1910: «Efter karakteroplæsningen holdtes festmiddag. Daa vi

---

¹⁷³ Landmark, Bjørg Th., e-post 18. April 2016

¹⁷⁴ Skoglund, Ragnhild og Siv, Facebook 6. mars 2016

hadde faat middagen i os begyndte vi at danse og holdt paa til kl 3 um natta. Dansen gikk bra for seg, intet videre fylld.»

Skolen la også til rette opplæringstiltak som hadde positiv betydning for det sosiale fellesskapet mellom gutter og jenter på landbruksskolen. Årsberetninger nevner at det var sangkor ved skolen. I beretninga for 1913 heter det:

Et sangkor av baade landbruksskolens og husmorskolens elever under ledelse av lærer og organist Kløkstad har virket den meste tid av aaret. Der er øvet 2 timer hver uke efter klokken 8 om kvelden. Undervisningen har været frivillig, og skolen har betalt instruktøren. Til at begynde med var tilslutningen liten, men efterhvert har eleverne lært at sætte pris paa sangen, saa tilslutningen er øket sterkt.¹⁷⁵

Av seinere årsberetninger framgår det at sangundervisninga foregikk lørdagskveldene.

Karl Valberg var aktiv i elevlaget blant annet som flittig bidragsyter i skoleavisa *Framsteg*. Det var visst ikke aktuelt for jentene å inneha styreverv, men de var med på møtene. Det var også bestyrer og lærere. Fra lagsmøtet søndag 30. januar 1910 skrev Karl følgende referat:

Kl 5 efm holdtes møte i elevlaget. Møtet begyndte med sangen: «Vi er et folk, vort land er fritt» og ledes av den nyvalgte formand Storvik. Sekretær Hammer læste op referat fra forrige møte. Intet Framsteg. Gardisten (dvs. Karl, min merknad) læste op lit sparebørsinnhold fra gamleaaret som vant meget bifald da det hos en og enhver av de gode gamle fremkaldte minder fra den forhistoriske tid. Hammer holdt sit belovede underholdningsforedrag. Han paaviste klart og greit tobakkens skadelige virkninger paa dens nytere. Da man overvandt trægheten gikk diskussionen meget godt. I diskussionen deltok foruten indlederen, Betzy, Signy, formanden, Myklebost, Torgersen, Lundestad, Valberg, Karlsen, Dahl og Dundas. Møtet avsluttedes kl 7 med sangen «Du vil altid klaga og kyta».¹⁷⁶

Av dagboka framgår det at de etterpå leika i lesesalen, noe de holdt på med til halv elleve. Øystein Vik, den seinere bestyreren ved skolen, var elev 1913 – 14. Han ga uttrykk for at det var en opplevelse å komme til landbruksskolen blant så mye ungdom av begge kjønn. At det var både gutter og jenter, gjorde elevlaget mye mer levende enn det seinere ble, da guttene var aleine.¹⁷⁷

Borghild Karlsen fra Lurøy var en av de eldste elevene som ble intervjuet i forbindelse med arbeidet med Knut Moes bok om landbruksskolen fra 1974. Hun var elev ved husmorskolen 1913 – 14. Hun roste «i høye toner» det kameratslige samværet med landbruksskolens gutter. Festligst av alt var skuespill. Hun husket replikker fra det skuespillet de oppførte: *Medgift og motgift*. De bygde opp

---

¹⁷⁵ Amtsting 1914, s. 306

¹⁷⁶ Valberg, Kari

¹⁷⁷ Moe 1974, s. 87

en provisorisk scene i storsalen og laget sceneteppet. Stykket ble så vellykket at de dro på turné til Nordly ungdomshus på Innstranda med det. Der ble de bedt på nachspiel hos bestyrer Fredriksen ved Bertnes uldvarefabrikk og fikk kaffe og kaker og skryt, skriver Moe.¹⁷⁸

Landbruksskolebestyrer Sam. Myklebost hadde kunstneriske og kulturelle interesser som satte sitt preg på skolemiljøet. Han var bl.a. instruktør for elevenes skuespill. Skolens 25-årsfest i 1918 starta med at bestyreren leste sjølskrevet prolog, hvoretter noen elever framførte komedien *Lars Anders og Jan Anders* av Gustav af Geierstam. Marit Bøckmann Lie, ett av Samuel Myklebosts barnebarn, kan fortelle at også bestyrerens familiemedlemmer hadde roller i skuespilla bestyreren satte opp. Blant annet hadde Marits mor en rolle i *Peer Gynt*. Bestyreren malte sjøl kulissene til teaterscenen; han malte også skolens fane. Bestyreren arrangerte 17. maitog på skolen og julaften for elevene. Knut Moe skriver at Myklebosts utenomfaglige og kulturelle innsats bidro til å skape et godt miljø på skolen.¹⁷⁹

Men så forsvant lærerinnene og de kvinnelige elevene, og Moe konstaterte at det snart

ble et savn etter husmorskolen. Fritidslivet på skolen ble helt forandret. Det var ikke lenger så lett å lage skuespill, og en sluttet med det. Det ble arrangert en og annen fest, men jentene som kom på festene, var et nokså tilfeldig utvalg. Elevlaget fortsatte med møter hver 14. dag. Men det ble nokså trist på møtene. En prøvde å få i stand foredrag og diskusjoner, og laget til litt hygge med kaffe og kaker. Det gikk, men var noe grått og hverdagslig det hele. En prøvde seg med sketsjer på festene og pyntet salen. (...) For en tid gikk det bedre, men gråheten hadde lett for å snike seg inn på forsamlingen igjen. Sangkoret som det før hadde vært slik stas med, gikk ikke lenger så godt. Det skrumpet inn og måtte til sist opphøre. Godtemplarlosjen opphørte også. Tidene hadde forandret seg. Guttene opererte hver for seg eller i små grupper i sin fritid. Vegene gikk gjerne til byen, for på skolen var det blitt kjedelig. Noe av den strenge disiplinen som hadde vært en slik byrde for lærerne, kunne sløyfes. Kveldsinspeksjonene ble det slutt med, og guttene kom og gikk mer som de selv hadde tid og lyst til. Det var voksen ungdom som etter tidens oppfatning, burde kunne bestemme over seg selv.¹⁸⁰

Handverkslærer Oskar Eldby skal ha omtalt konsekvensene av at husmorskolen ble flytta bort fra landbruksskolen «som om kolven datt ut av bjølla.»¹⁸¹

Tida på landbruksskolen så lenge det var både jenter og gutter der, ga for mange vennskap for livet, og for noen skulle det blir mer enn vennskap; Håkon Tverfjell fra Liland i Evenes fortalte at

---

¹⁷⁸ Ibid.

¹⁷⁹ Ibid., s. 85, 87, Haugen 2015, s. 62, Myklebost 1918, s. 1 - 4

¹⁸⁰ Moe 1974, s. 113 - 114

¹⁸¹ Tidligere elev og lærer ved landbruksskolen i Bodin, Gunnar Dahl, på møte i landbruksfunksjonærforening 8. februar 2018.

det bare i hans lille kommune sannsynligvis hadde vært tre landbruksskoleekteskap.¹⁸² Karl Valberg skriver om besøk hos jentene i Valkyrien; guttene bodde naturligvis på Jomsborgen. Det så kanskje ut til at Karl også skulle finne sin ektefelle blant jentene på den praktiske kvinneskolen; iallfall begynte han på slutten av oppholdet å nevne ei jente som han bare omtalte som X, og som han sverma med ved Bodin-kirka og andre steder. Mye tyder på at denne X er Sofie som han hadde gått turer sammen med og som han skrev et dikt til datert 15. mars 1910. I diktet skriver han at hun må bøye seg «for Gud under toneljud/sjølv um du ei hans meining forstod». Så ønsker han Sofie «Ljos framtid!» og «Takk for laget paa skulen!» Karl framsto ellers som en «artigkar» som spilte komiske roller i sketsjer og skreiv i humoristisk stil i skoleavisa. Avskjedhilsenen til Sofie er holdt i en helt annen og alvorlig tone. Sofie gifta seg med en mann fra heimbygda, og Karl med Gunnhild fra nabogården i Borge i Lofoten etter at Karl blant annet hadde hatt flere års opphold i Amerika.¹⁸³

Aldersmessig tilsvarte elevene ved husholdningsskolen ved landbruksskolen dagens avgangselever i videregående skole, altså russen, og bachelorstudenter. De var underlagt et regime som ligner på ordensreglene på seinere tiders internat for langt yngre skoleelever. De unge kvinnene måtte også vise for seg attester for sin kjønns moralske vandel; en gjennomgang av saksdokumentene for amtstinget fra 1890 og utover viser ikke spor av at det ble stilt tilsvarende krav overfor de mannlige landbruksskoleelevene.

En interessant detalj er at i dagboksopptegnelsene som er brukt i denne sammenheng, er jentene kun omtalt med fornavn, mens guttene bare har etternavn.

6. Administrative endringer

6.1. Fra underordning til fristilling

Utviklinga av ledelse og administrasjon ved Den praktiske Kvindeskole/Nordland fylkes husmorskole ved Tromsø Stifts Landbrugsskole/Nordland landbruksskole gikk fra fullstendig underordning under landbruksskolens ledelse og ivaretagelse av landbruksskolens behov til gradvis større uavhengighet og autonomi. Av skoleplanen som ble vedtatt av amtstinget i 1900 og «approbert» av landbruksdepartementet 28. november 1900, framgår det at skolen «staar under kontrol» av landbruksskolens overstyre sammen med to av amtstinget valgte kvinner, «og hvilke siste fører det mere stadige og specielle Tilsyn.»¹⁸⁴

---

¹⁸² Haugen 2015, s. 65

¹⁸³ Ibid., s. 91

¹⁸⁴ AiN, Nordland fylkes husmorskole, Da-L0001, Amtsting 1901, s. 143

Det tillå landbruksskolens overstyre sammen med bestyreren og bestyrerinna å utarbeide de fornødne reglement for skolen. Overstyret hadde myndighet til å tilsette og avskjedige bestyrerinne og lærerinne. Videre kunne overstyret motta, undersøke og avgjøre klager eller «Forestillinger» fra skolens funksjonærer og elever.

Samlokaliseringa av de to skolene ble fra begge hold – landbruksskolen og kvinneskolens ledelse – tidlig ansett som lite heldig. Til tross for betydelig bygge- og ombyggingsvirksomhet i løpet av perioden 1900 til 1935 ble det snart klaga over plassproblemer og begrensninger i utviklingsmulighetene for begge skolene. Fra kvinneskolens side ble det i Bodin som andre steder med tilsvarende løsninger reist faglige innvendinger. Den store felleshusholdninga, med bare ett kjøkken, gjorde at det ble meget vanskelig å drive en systematisk undervisning. Svært mye av elevenes tid gikk med til tungarbeid for felleshusholdninga og gårdsdrifta. Dette gikk også ut over teoriundervisninga.¹⁸⁵

Da Gurine Rellings søster, frøken Lina Relling, Nordalen i Romsdal, overtok stillinga etter henne i 1912, fikk hun tittelen husmor.¹⁸⁶ Endringa av stillingsbetegnelse har rimeligvis sammenheng med at i årsberetninga for 1914 blir skolen for første gang omtalt som «Nordlands amts husmorskole ved landbruksskolen».¹⁸⁷

Husmorskolen opplevde nå et stadig skifte av ledelse: Frøken Hanna Runde ble 1. august 1914 tilsatt som ny husmor, så ble frøken Magda Christoffersen (fra 1. april 1917), Aagot Alsgaard (fra 1. oktober 1918), fru Anna Ryan-Schefloe (fra 1. april 1920) tilsatt i tur og orden, mens frøken Aslaug Skrede ble konstituert fra 1. august 1921 og ut året.¹⁸⁸ Bestyrer for landbruksskolen var heile tida Sam. Myklebost. Det kan kanskje være grunn til å anta at misnøye med styring/ledelse og/eller arbeidsbetingelser var medvirkende til den stadige utskiftinga av ledelsen av husmorskolen. En annen årsak kan være at husmødrene/bestyrerinnene gifta seg. På denne tida var det en oppfatning at gifte kvinner burde si opp sine stillinger for å gi plass til enslige arbeidsledige.¹⁸⁹ Det

---

¹⁸⁵ AiN, Nordland fylkes husmorskole, Xa-L0001, 50-årsberetning, s. 7 - 8

¹⁸⁶ Amtsting 1914, s. 305

¹⁸⁷ Ibid.

¹⁸⁸ Ibid. 1915, 1918, fylkesting 1919, 1920 og 1921

¹⁸⁹ Dr.philos. Elisabeth Lønnå i Store norske leksikon om Arbeiderpartiets kvinnebevegelse: «Arbeidsløsheten var stor gjennom mesteparten av mellomkrigstiden. Presset av denne situasjonen vedtok Arbeidernes Faglige Landsorganisasjon (LO) i 1925 å motarbeide at begge ektefeller hadde arbeid i hjem hvor det ikke var nødvendig for familiens eksistens. Det var et forslag som tok sikte på å skaffe arbeid til mannlige familieforsørgere ved å fjerne gifte kvinner fra lønnet arbeid. AP og Kvinnesekretariatet sluttet opp om vedtaket.

foreligger søknad av 7. februar 1922 fra sistnevnte Aslaug Skrede om å få beholde stillinga som lærerinne sjøl om hun gifta seg. Det ble innvilga.¹⁹⁰

Fra 1917 ser det ut til at husmorskolen fikk redusert krav på seg når det gjaldt arbeid med husholdninga til landbruksskolen. Da ble det leid inn ei ekstra kjøkkenjente om vinteren.¹⁹¹

Nesten heile førstesida av *Nordlandsposten* den 16. juni 1920 var imidlertid fylt av et innlegg fra «Kvindernes komité for husmorskolesaken». Disse «kvinderne» var fruene Myklebost, Løkke, Nøkleby, Torgersen, Hallan, Aas, Arntzen, Nystad, Johnsen, Støver, Holm, Schefloe og Holter, samt frk. Braaten, dvs. blant andre kona til landbruksskolebestyreren, husmora og håndarbeidslærerinna ved husmorskolen, husmorskolens styreformann, styremedlem og tilsynskvinner, samt kona til statskonsulenten i landbruksfag. Resten var formodentlig representanter for Bodins bondekoner.

Komitéen tok i artikkelen utgangspunkt i at landbruksskolens styre i sin tid fant det «formaalstjenlig og til økonomisk støtte for landbruksskolen at oprette en «kvindeskole» ved siden av landbruksskolen.» Den eneste utvidelsen som ble gjort for kvinneskolen, var å innrede et kjøkken. Komitéen nevnte at det hadde vært gjort «gjentakende» henvendelser til fylkestinget «om utskillelse av de to skoler». Akkurat i 1920 mente de det lå til rette for slik «utskillelse», «idet der iaar foretas nybygninger og omreguleringer paa landbruksskolen, disse forandringer dog kun til bedste for denne.» En del interesserte kvinner hadde derfor sammenkalt et møte og sendte 26. april 1920 et brev til fylkestinget om saken, der de ba om at husmorskolen skulle utskilles fra landbruksskolen, slik «at det blir opprettet en selvstændig husmorskole paa egen gaard og med 10 mndr. undervisningstid.» Tomt til husmorskolen var det på fylkets eiendom Vågøy ved Bodø. Brevskriverne viste til at forholdene ble forverra for husmorskoleelevene når det blir «enda flere gutteelever at stelle for», og de orientert om de lange arbeidsdagene for husmorskoleelevene med blant annet oppvask etter 50 – 70 mennesker hver dag. De avslutta brevet med at henvendelsen var støtta på det varmeste av bestyreren, lærerinnene og tilsynskvinnene ved husmorskolen. Dette brevet hadde blitt sendt til de forskjellige bygdene i fylket, hvor ca. 2 500 kvinner hadde skrevet under.

«Kvindernes komité for husmorskolesaken» avslutta sitt innlegg med å understreke at spørsmålet om hvor skolen skulle plasseres ikke burde være til hinder «for skolens tilblivelse. Man bør i saa

---

¹⁹⁰ AiN, Nordland fylkes husmorskole, Da-L0001

¹⁹¹ Amtsting 1918, s. 205

stor og viktig sak være saa almeninteressert at hverken lokalinteresser eller personlige interesser skal spille ind, men kun hensynet til den store sak og dens betydning.»¹⁹²

Det er grunn til å merke seg at kvinnekomitéen i sitt brev av 26. april 1920 hadde vist til den nærliggende husmannsplassen Vågøy som tomt for den framtidige husmorskolen, mens de avslutningsvis i avisartikkelen appellerte til allmeninteressen om verken å ta hensyn til lokale eller personlige interesser når det gjaldt hvor skolen skulle lokaliseres. Dette har sammenheng med at husmannsplassene Vågøy og Vågønes sommeren 1920 ble solgt til Staten som lokalitet for en forsøksstasjon for plantekultur, se avsnitt 7.5.

I 1921 sendte departementet ut «Bestemmelser vedkommende husmorskoler som er kombinert med landbruksskoler».¹⁹³ Der vises det til Stortingets beslutning av 1919 om at husmorskolens styre skal bestå av tre medlemmer, hvorav minst to kvinner. Ett medlem skulle oppnevnes av landbruksdepartementet og de øvrige av «distriktet». Ved husmorskoler som var knytta til landbruksskoler, ble det overlatt til «distriktet» sjøl å bestemme om det skulle være et felles styre for begge skolene eller om hver skole skulle ha sitt særskilte styre. I første tilfelle skulle antallet medlemmer være fire eller seks og like mange menn og kvinner; i det annet tilfellet burde formannen være felles for begge styrene. Videre bestemte departementet at landbruksskolen og husmorskolen skulle ha hvert sitt lærerråd. «Husmorskolens bestyrerinne, de fast ansatte lærerinner og landbruksskolens bestyrer danner husmorskolens lærerraad, den siste som selvskreven formann.» Husmorskolens bestyrerinne hadde imidlertid ingen plass i landbruksskolens lærerråd. «Naar der behandles saker som vedkommer begge skoler, trer begge lærerraad sammen og danner da den hele læreanstalts skoleraad».

Den departementsbestemmelsen som imidlertid fikk størst betydning for drifta i Bodin, var at det skulle bli slutt på at husmorskolen ble pålagt arbeidet med husholdet for landbruksskolen:

For å gjennomføre en mere planmessig matstellundervisning og for å hindre at der legges for sterkt beslag paa elevene til manuelt arbeide, har departementet bestemt at husmorelevne ikke skal delta i matlagning ved landbruksskolens internat.

Fra 1922 var de to skolene «separert», heter det i 50-årsberetninga.¹⁹⁴

---

¹⁹² *Nordlandsposten*, 16.06.1920

¹⁹³ AiN, Nordland fylkes husmorskole, Da-L0001

¹⁹⁴ AiN, Nordland fylkes husmorskole, Xa-L0001, 50-årsberetning, s. 9

6.2. Utvikling av den faglige kvalitet, men hva så?

Den ovenfor nevnte separasjonen mellom landbruksskolen og husmorskolen var faglig og pedagogisk sett åpenbart heldig. Arbeidsforholda ble lettere, og det ble lagt bedre til rette for systematisk opplæring. På den andre sida kan vel den storhusholdningsvirksomheten som ble lagt på husmorskolens lærere og elever, også ha hatt positive læringsmomenter. Men omorganiseringa skulle føre til alvorlig svikt i søkninga til husmorskolen. Landbruksskolebestyrer Myklebost skreiv i sin beretning om Nordland husmorskoles forkortede kurs 1. april til 17. desember 1921 følgende om «Optagelse av elever»:

Til 21. kursus fra mars 1921 søkte kun 17 fra Nordland (samt 1 fra Nord-Trøndelag). Av forskjellige grunde kunde bare 14 møte, så 2 plasser blev stående ledige. I de 5 foregående år har søkningens antall hvert år variert mellem 42 og 51. Denne sterke nedgang i søkningen, som også har gjentatt sig de to senere år, skyldes nok flere grunde. Den vesentligste tør kanskje være at da elevene ved den nedenfor nevnte omordning blev tatt bort fra landbruksskolens kjøkken og fikk sin egen husholdning, blev det nødvendig å avkreve elevene en del kostpenger. Dertil en voksende misnøie med husmorskolens kombinasjon med landbr.skolen.

Den nevnte omordning gjaldt blant annet

at der til den ene halvpart av klassen skal utdeles halve koststipendier og til de øvrige $\frac{3}{4}$ koststipendier, idet det er forutsetningen at de beløp av kostholdsutgiftene som ikke dekkes av statens og fylkets kostholdsstipendier, skal bæres av elevene selv.¹⁹⁵

I bestyrerinnas beretning for Nordland fylkes husmorskole for skoleåret 15/1 – 15/12 1923 opplyses det at det hadde meldt seg 15 søkere. «Man tilkalte så en, som hadde søkt før, for å få fullt tall. Der møtte dog kun 12.»¹⁹⁶

Til kurset i 1924 hadde søkninga tatt seg litt opp – 22 søkere -, 16 ble tildelt stipendier og møtte slik at det ble fullt kurs. Styret, som sia 1922 hadde bestått av to kvinner og en mann med en av kvinnene som formann, uttalte at dette viste at man ute i fylket – «trods de vanskelige tider» - hadde fått forståelse av husmorskolens betydning, og at skolen nå hadde blitt slik at den var i stand til å oppfylle de krav som ble stilt til den.¹⁹⁷

Men søkninga til skolen synes å ha holdt seg på dette relativt låge nivået; til 1925-kurset var det 25 søkere, til 1926-kurset 23 søkere, mens det til det siste kurset i 1934 var 34 søkere.¹⁹⁸

---

¹⁹⁵ Beretning: Nordland landbruksskole og husmorskole 1921 – 1922, s. 2: «På grunn av den nye plans bestemmelser om tiden for kursene, måtte kurset 1921 avsluttes etter 9 mdr., nemlig til jul.»

¹⁹⁶ Beretning 1923, s. 1

¹⁹⁷ Fylkesting 1924, s. 179

¹⁹⁸ Fylkesting 1926, s. 43, Fylkesting 1927, s. 53, Beretning 1934, s.2, AiN, Nordland fylkes husmorskole, Da-L0001

Den reduserte søkningen til opplæringstilbudet var én ting; langt alvorligere for husmorskolens framtid i Bodin var at den viktigste begrunnelsen for den kombinerte skolen hadde falt bort med husmorskolens fristilling fra ansvaret for og arbeidsoppgavene med husholdninga for landbruksskolen. Husmorskolen bidro ikke lenger til den «prisbillighet» som det var argumentert med i begynnelsen.

7. Klampen om foten

7.1. Innledning

Etter flere runder i amtsting og fylkesting fatta Nordland fylkesting endelig – etter en lengre debatt – 15. juni 1933 enstemmig vedtak om å flytte Nordland fylkes husmorskole fra landbruksskolens anlegg i Bodin til de tidligere sjukehusbygningene på Søvik i Alstahaug.¹⁹⁹ Vedtaket ble iverksatt fra årsskiftet 1934/35. Husmorskolen i Bodin var en liten, fylkesdekkende institusjon som årlig tok inn 12 – 16 elever, men i heile skolens tid i Salten ble det stilt spørsmål om dette var en viktig institusjon og spesielt om den var lokalisert på riktig sted. I tjueårsperioden 1913 til 1933 foregikk det en nærmest sammenhengende regionalpolitisk debatt basert på omfattende saksutredninger før det ble fatta endelig vedtak i saken. Landbruksskolebestyreren fra 1911 og til sin død i 1937, Samuel Myklebost, var sentral i denne saksbehandlinga. Det starta med hans redegjørelse til skolens overstyre sommeren 1913 og endte med det brevet han skrev, trolig i frustrasjon, mangfoldiggjorde og la på de enkelte ordførernes plasser i fylkestinget sommeren 1930.²⁰⁰

Debattene og saksutredningene fra 1913 og utover tok opp i seg de interne temaene som tidligere er behandla i denne oppgaven, men var i stor grad også prega av eksterne forhold som den generelle økonomiske situasjonen i landet og regionen. «Dyrtida» under første verdenskrigen prega det offentlige økonomi og begrensa i stor grad amtskommunens muligheter til å investere i bygg og anlegg som også ville ha driftsøkonomiske konsekvenser. Inflasjonen og parikrisa på 1920-tallet ga grunn for alvorlige, fylkeskommunale bekymringer, noe som bidro sterkt til at avgjørelsen om hva som skulle skje med husmorskolen, trakk ut i tid.²⁰¹

Diskusjonene om Nordland fylkes husmorskoles være eller ikke være inneholdt også temaer som sentral plassering av institusjoner opp imot desentral lokalisering med de utfordringene av kommunikasjonsmessig og annen art dette ville ha. Eller kanskje burde det lange Nordland fylke koste på seg flere, geografisk fordelte husmorskoler? Bynær eller landlig plassering av

---

¹⁹⁹ Fylkesting 1933, s. 353 - 354

²⁰⁰ Amtsting 1913, s. 413 – 416, AiN, Nordland fylkes husmorskole, Da – L0001.

²⁰¹ Furre 2000, s. 28, 38 – 42, Fylkesting 1927, s. 8 – 17.

institusjonen var også, som vi allerede har sett, et tema. I de regionalpolitiske vurderingene skulle også beslutninger innenfor andre sektorer enn landbrukspolitikken, som landhusholdningsopplæringa hørte inn under, få avgjørende betydning for lokaliseringa av Nordland fylkes husmorskole. Det samme kom statlige, organisasjonsmessige bestemmelser og landbruksfaglige initiativ til å få. I en så langtekkelig saksbehandlingsperiode som tjue år vil også reine tilfeldigheter, begivenheters tilfeldige rekkefølge, kunne bidra til å avgjøre utfallet av saken.

I det følgende fortelles historia om veien fram til iverksetting av beslutninga om flytting av husmorskolen etter at den hadde vært lokalisert ved landbruksskolen en mannsalder. I denne fortellinga hevdes altså på ulikt vis de forskjellige argumenter og påstander som er referert tidligere i oppgaven, om plassproblemer, prioritering av arealene, bekymringer for kjønnsmoralen, arbeidsbelastninga på husmorskoleelevene, de pedagogiske utfordringene, kostnadseffektiviteten («prisbilligheten») ved den kombinerte skolen, osv.

Nordlands amtsting vedtok imidlertid allerede 3. juli 1916 enstemmig at «[d]en nuværende kombination av landbruksskolen med husmorskolen ophæves saasntart dertil blir anledning.» I landbrukskomitéens innstilling het det at husmorskolespørsmålet «nu maa finde sin løsning.» Hvis ikke noen av alternativene som var nevnt i saken, kunne realiseres, måtte husmorskolen «helt nedlægges. Slik som forholdene nu er virker den helt ødelæggende paa landbruksskolen og denne er dog det viktigste.»²⁰²

Argumentene for å oppheve kombinasjonen av landbruksskolen og husmorskolen, eventuelt nedlegging av det som opprinnelig ble kalt Den praktiske Kvindeskolen, kan følges helt tilbake til sistnevnte skoles etablering. At dette ikke ble en realitet før midt på 1930-tallet, skyldes åpenbart først og fremst de nevnte vanskelige økonomiske tider og at amtstinget og seinere fylkestinget derfor ikke så seg råd til å ta på seg de ekstra kostnadene ved flytting. Men først må vi se på bakgrunnen for den trangboddheten som er et gjennomgående tema i historia om jentetilbudet ved landbruksskolen i Bodin.

7.2. Det blir likevel trangt om plassen

I sin «Skrivelse» av 25. april 1899, som det tidligere er referert fra, har bestyrer L.P. Nilssen en redegjørelse for hvorfor han foreslår at det bør holde med ni elever ved en eventuell kvinneskole i Bodin:

Efterat «Selskabet for Norges Vel» i 1889 opførte den første Husholdningsskole paa Berger i Asker, fulgte raskt efter en Række Skoler, der oprettedes med halvt Bidrag af nævnte

---

²⁰² Amtsting 1916, s. 216, 621 - 624

Selskab, (...) Ved de af «Selskabet for Norges Vel» understøttede Skoler var der oprindelig 6 Elever, men hvilket Tal nu er øget til fra 7 til 12. De andre Skoler optager oftest flere. Legges Skolens overveiende Betydning i det praktiske, da er det selvsagt, at Elevtallet bør være innskærpet. For herværende eventuelle Skole foreslaar jeg optaget 9 elever.²⁰³

I løpet av 1898 var den nye hovedbygningen ved landbruksskolen i Bodin blitt oppført – en toetasjes tømmerbygning, 27,5 meter lang og 11,25 meter brei. Den flotte prestegården viste seg nemlig snart å egne seg dårlig til skoleformål og var blitt revet. Hovedbygningen fra ca. 1750 mangla nesten grunnmur, og både syll og åser var råtne, så det var kaldt og trekkfullt.²⁰⁴ Det var også oppført en ny fjøsbygning, 38 meter lang og 19 meter brei og 8 meter høg til raftet, 14 meter til røstet. «Den nyanskaffede Besætning blev satt paa Baas den 8de Oktober og følgende Dage. (...) Det i 1897 opførte Drivhus blev færdigt for Indsætning af Planter i februar.» Konklusjonen på dette var at med «disse betydelige Byggearbeider er Skolegaarden nu i det Væsentlige vel forsynet, naar den store Udhusbygning Staldfløi dette Aar bliver opført.»²⁰⁵ I uttalelsen fra landbruksskolens overbestyrelse, dvs. amtmann R. Theisen, formann i landbrukskomitéen i amtstinget, I. Dundas²⁰⁶ og landbruksingeniør K. Wenger, sies det at med den nå fullførte «bebyggelse» av amtets landbruksskole vil det være mulig å skaffe boliger så vel til elevene som til «det forøgede Lærerpersonele» om enn i mer begrensa antall enn ønskelig.²⁰⁷ Overbestyrelsen mente til og med å kunne anbefale et høgere elevtall ved kvinneskolen enn bestyreren, dvs. 12 elever, «hvortil der haves Plads. Man vil derved bedre udnytte Skolens Lærerkrafter og samtidigt saavidt muligt øge Skolens Nytteeffekt.»²⁰⁸

Som man kan konstatere, var det ikke ved oppstart av kvinneskolen noen bekymring for eventuelle plassproblemer. Når bestyreren ville begrense opptaket av elever til ni, kan det – som han sjøl påpekte - være av pedagogiske hensyn ettersom dette skulle i hovedsak være en praktisk retta skole, «en praktisk Skole for vordende Husmødre paa Landet».²⁰⁹ Man kan også mistenke at han mente ni elever samt bestyrerinne og lærerinne var tilstrekkelig bemanning til å ta seg av matstell, rengjøring og annen indretjeneste ved skoleanlegget. Det var, som vi har sett, de moralske og ordensmessige utfordringene som bekymra bestyrer Nilssen. Landbrukskomitéen observerte

---

²⁰³ Amtsting 1899, s. 322

²⁰⁴ Haugen 2015, s. 50

²⁰⁵ Amtsting 1899, s. 6 - 7

²⁰⁶ Godseier Isak Jakob Dundas (1858 – 1922) var ordfører i Lurøy 1896 – 1922. Han overtok drifta av Lurøygården i 1878 og drev bl.a. de kvegrøtterkursene som er nevnt i avsnitt 2.1. Han var engasjert i landbruksorganisasjonene og omsetning av storfekjøtt. (Bang 2012, s. 146, 150, 228)

²⁰⁷ Amtsting 1900, s. 183

²⁰⁸ Ibid.

²⁰⁹ Ibid., s. 182

imidlertid ved sin første befaring av kvinneskolen i 1901 at «de kvindelige Elever var noget trangt sammenstuede paa sine Soveværelser» og henleda overbestyrelsens oppmerksomhet på dette «om den skulde finde Grund til at fortage nogen Forandring i saa Henseende.»²¹⁰

Budsjettet for 1905 forutsatte ytterligere økning i elevtallet – fra 12 til 14: «Komitéen er enig i, at denne Forøgelse, som har kunnet finde sted uden nogen Forandring i Pladsarrangementet, maa ansees meget heldig som øgende Skolens Nyttevirkning.»²¹¹

Bestyrer Nilssen beklaga seg så allerede i 1908 over at det hadde blitt trangt på skolen.²¹² Det hadde sammenheng med overgangen fra to-årige kurs med inntak av 20 elever annethvert år til 1 ½-årige kurs med opptak av 20 elever hvert år ved landbruksskolen. Fra 1908 ble det altså tatt inn 20 elever hver høst, slik at det var 40 agronomelever i vinterhalvåret. Fra 1921 ble det tatt inn 26 elever i hvert kull.²¹³ I tillegg ble elevtallet ved kvinneskolen fra kurset 1912 – 13 økt til 16 ved at den nye bestyreren, Sam. Myklebost, overlot et kvistværelse til to elever ved kvinneskolen.²¹⁴ I 1914 hadde trangboddheten blitt enda mer påtrengende. Myklebost nevner bl.a. at det i undervisningssalen holdes skole fra halv åtte om morgenen til klokka sju om kvelden.²¹⁵ Skolen burde ha hatt flere klasserom og elevrom/hybler. Sjøl om det nå på landbruksskolen var stuva sammen tre og til og med fire på enkelte rom, hadde de vært nødt til å leie rom til tre elever på Bodøgård. Flere av de tilsatte hadde også meget lite tilfredsstillende boligforhold.

Det ble ikke noen øyeblikkelig reaksjon fra amtskommunen på nødpet fra Myklebost. Det skjedde ingen ting i praksis, verken i 1915, 1916 eller 1917. Men i 1918 gjorde fylkestingets landbrukskomité vedtak om å bygge ny bestyrerbolig, mens den opprinnelige leiligheten for bestyrer ble vedtatt ombygd bl.a. til klasseværelser. Landbrukskomitéen slutta seg også til andre ombygginger av hovedbygningen.²¹⁶ Til tross for at alle instanser hadde slutta opp om denne planen, ble den utsatt i fylkestinget, men neste års fylkesting, i 1919, ble planen vedtatt – til og med bygging av en dobbel lærerbolig. Til tross for dyrtid og inflasjon sto både bestyrer- og lærerboligene ferdig i 1921. Ominnredninga av hovedbygningen etter planen fra 1918, ble gjennomført samtidig, «så skolen fremsto så å si i ny skikkelse fra høsten 1921.» Elevtallet kunne,

---

²¹⁰ Ibid. 1901, s. 143

²¹¹ Ibid. 1904, s. 127

²¹² Moe 1974, s. 92 - 95

²¹³ Ordninga med praksis ved landbruksskolen i to somre viste seg å være uheldig for bøndene, for de trengte sine sønners hjelp heime. (Bjørndal, 2005, s. 81)

²¹⁴ Amtsting 1913, s. 204

²¹⁵ Moe 1974, s. 92

²¹⁶ Ibid., s. 94

som nevnt, utvides til 26 i hvert kull for landbruksskoleelevene, og husmorskolen fikk plass til 16 elever i nyinnredede lokaler, og som vi har sett, med noe utvida leseplan.²¹⁷

Disse bygningsmessige tiltaka var de synlige resultatene av den saksbehandlingen som ble igangsatt fra 1913 og som varte ved og var grunnlag for debatter blant de nordlandske folkevalgte helt til det endelige vedtaket om flytting av husmorskolen i 1933.

7.3. Faglige utredninger 1913 – 1916: Vollen/Øvre Rønvik, Vågøy, Dønnes eller Søvik?

Landbruksskolebestyrer Sam. Myklebost ble våren 1913 bedt av overstyret om å utrede «hvorvidt kvindeskolen bør fortsætte ved landbruksskolen eller søkes flyttet.» I sin utredning av 10. juni 1913 skriver Myklebost at tanken om å flytte kvinneskolen var flere år gammel, idet forhenværende bestyrer Nilssen «hyppig fremholdt det uheldige ved en kombination mellom de herværende to skoler.» Også innen overstyret hadde spørsmålet ved flere anledninger vært diskutert. Myklebost nevnte at det var mye som talte både for og imot «de kombinerte ungdomsskoler». Han viste til at mange «fremragende skolemænd» hadde sterkt anbefalt felles skoler og fellesundervisning, noe som var gjennomført ved folkehøgskoler og amtsskoler, hvor det var i hovedsak teoretisk undervisning:

Det blir derved en heldig kappestrid, æresfølelsen og arbeidsiveren stimuleres, og samværet mellem ungdom av begge kjønn vil da som regel virke opdragende. Ulemperne vil derfor her bli smaa i forhold til nytten.

Naar det derimot gjælder de mere praktiske ungdomsskoler i landbruks- og husmorskoler, stiler saken sig noget annerledes. Disse skolerne har baade betydelig forskjel i kursenes længde og for en del ogsaa helt forskjellige fag (...). Man gaar derved glip av en væsentlig fordel ved de kombinerte skoler, og samværet mellem gutter og jenter vil da lett bidra til at begge parter lægger mindre alvor i sine studier og sit arbeide.²¹⁸

Den viktigste ulempen, framholder Myklebost, var imidlertid at jenteelevene ble altfor opptatt av felleleshusholdningen, noe bestyrerinnene hadde beklaga seg over. Om vinteren måtte de daglig lage mat til over 60 mennesker, om sommeren over 40. Det falt derfor altfor mye tungt og ensformig arbeid på kjøkkenpartiet. I tillegg kom de disiplinære forhold: Det var vanskelig å unngå noen «uregelmessigheter». Endelig kom trangboddheten. På to av jentenes elevværelser måtte det bo fem elever på hvert rom. Den vesentligste fordelene ved opplegget, skriver Myklebost, var at drifta ble mye rimeligere enn om hver skole skulle drives for seg. Men samværet mellom ungdom av

---

²¹⁷ Ibid., s. 94 - 95

²¹⁸ Amtsting 1913, s. 413 - 416

begge kjønn hadde også «sine lyse sider»; elevene kunne «leke sig og more sig indbyrdes, mens de ellers vil være tilbøielig til at søke adspredelse utenfor skolegården, blant bygdens ungdom.» Hvis det viste seg ikke mulig å flytte kvinneskolen til en annen gård, måtte det iallfall skaffes mer tjenerhjelp slik at jenteelevne i noen grad ble fritatt for koking og vask til landbruksskolen. Dessuten måtte det nybygging til fordi det som regel bare var plass til halvparten av søkerne.²¹⁹

På bakgrunn av bestyrerens utredning nedsatte amtstinget i 1913 en *specialkomité* for å utrede spørsmål rundt husmorskoleundervisninga. Komitéens innstilling på ni tettrykte boksider ble forelagt amtstinget i 1915. Komitéen hadde hatt problemer med å komme i gang med arbeidet fordi formannen og et medlem hadde trukket seg fra oppgaven, slik at det ble vandrelerer K. Kristiansen, S. Svendsen, Våg i Steigen og Peder Pedersen som gjennomførte utredninga. Komitéens konklusjon var at «den nuværende ordning ved skolen er høist utilfredsstillende og da i særlig grad for husmorskolens vedkommende.» Enten måtte det bli tilbygg på skolen eller så måtte husmorskolen bli flytta fra landbruksskolen. Komitéen utdypa de faglige og arbeidsmessige problemene som bestyreren hadde nevnt i sin utredning, og fant det «ganske uforstaaelig, at disse to skoler kan drives under saadanne forhold.» Som referert ovenfor i avsnittet om de moralske bekymringene, avsnitt 5.1., var også komitéen opptatt av de mulige uregelmessighetene som kunne sette begge skolers gode omdømme på spill.

I sin søken etter den ideelle ordning for husmorskolen hadde komitéen i avvisninger søkt etter eventuelle gårder som kunne kjøpes eller leies til skolegård for husmorskolen. Det hadde innkommet tilbud om kjøp av følgende gårder:

1. Volden i Bodin.
2. Gjærdet i Bodin.
3. Venset i Fauske
4. Dønnes i Dønnes.
5. Svinøy i Vesteraalen.
6. Sandnes i Stamnes.
7. Bodøgaard i Bodin.

Dønnes gård var imidlertid allerede solgt, men overtakelse av amtskommunen var ikke utelukket. Når det gjaldt Dønnes, fant *specialkomitéen* at denne eiendommen hadde for avsides beliggenhet og mindre gode kommunikasjoner. Komitéen mente husmorskolen burde ligge på et «centralt sted». Av de tilbudte gårdene mente komitéen at det var Vollen i Bodin som «uten tvil» hadde

---

²¹⁹ Ibid.

den heldigste beliggenheten, «idet der kun er ca. 2 km. god landevei fra Bodø.» Dessuten lå denne eiendommen såpass nær landbruksskolen at det kunne være mulighet for at landbruksskolens lærere kunne ta seg av en del av den teoretiske undervisninga om husmorskolen ble flytta dit. Det ble opplyst at eiendommens selger, enkefru H. Theisen, også var villig til å selge den tilstøtende eiendommen Øvre Rønvik. Til sammen dreide seg om 160 – 180 mål innmark. Fjøsbygningen hadde plass til 26 storfe og fire hester og dessuten grisehus med fem binger. Det måtte gjøres diverse bygningsmessige tiltak.

Komitéen nevnte også amtets eiendommer Vågøy og Vågøynes, men fant at disse eiendommene var for små. Her måtte det også settes opp nye bygninger. Imidlertid ville opprusting av sistnevnte eiendom bli rimeligere for amtskommunen enn innkjøp og nybygninger mv. av Vollen/Øvre Rønvik. Men avstanden fra Bodø var ca. fire km med «noget ubekvem» atkomst.

Komitéen hadde også beregna hvor mye dyrere drifta av skolene ville bli dersom kombinasjonen ble oppheva. Den billigste løsningen ble derfor å oppføre et større undervisningsbygg ved landbruksskolen. Husmorskoleelevene burde kunne slippe husvask mv. ved å ansette to – tre faste tjenestepiker. Konklusjonen ble dermed at «[b]esparelsen, der opnaas ved at husmorskolen som nu blir knyttet til landbruksskolen, tør nok veie ganske sterkt for at kombinationen fremdeles blir at bibeholde.» Komitéen fremma dermed to alternative løsninger for husmorskolen: Enten burde amtskommunen kjøpe eiendommen Vollen med Øvre Rønvik og «foreta her den nødvendige bebyggelse», samt bevilge lønn til de nødvendige «funksjonærer», eller beholde kombinasjonen med landbruksskolen og gi bevilgning til nødvendige nybygg og ombygginger, samt lønn til kjøkkenlærerinne.²²⁰ Komitéens innstilling ble behandla av amtstinget i 1915 som fatta enstemmig beslutning om å be overstyret bearbeide spørsmålet om nybygging på landbruksskolen «for derved at avhjelpe den nuværende bolignød dersteds». Resultatet av utredninga skulle forelegges neste års amtsting.²²¹

Den utredninga det ble bedt om, omfatter et saksframlegg stila til overstyret fra Tromsø Stifts Landbruksskoles Funktionærer, datert 23. mai 1916, undertegna Hanna Runde, Kristine Braaten, Eystein Gjelsvik, Karl Fjærvoll og A.S. Langballe, et saksframlegg likeledes stila til overstyret fra bestyrer S. Myklebost, også datert 23. mai 1916, protokoll fra Nordlands landbruksskoles overstyret

---

²²⁰ Amtsting 1915, s. 721 - 730

²²¹ Ibid., s. 596

datert 24. mai 1916, samt amtsmannens saksframlegg til Nordlands amtsting av 13. juni 1916. Til sammen utgjør dette 15 tettrykte boksider.²²²

Husmora, frøken Runde, lærerinna, frøken Braaten og de tre landbruksskolelærerne tok utgangspunkt i at det etter deres kunnskap forelå fem alternative løsninger av husmorskolesaken:

1. Indkjøp av eiendommen Volden og Øvre Rønvik i Bodin og husmorskolens flytning dertil etterat den nødvendige bebyggelse er foretat der.
2. Nybygning paa amtets eiendom Vaagøen i Bodin.
3. Bibehold av den nuværende kombination med landbruksskolen, hvorpaa der foretas den nødvendige nybygning.
4. Tilbud fra Vaagan folkehøiskole i Kabelvaag om opprettelse av en 5 maaneders husmorskole der.
5. Tilbud fra landbrukskandidat S.G. Knudsen om opprettelse av en 10 maaneders husmorskole paa hans private gaard Dønnes.²²³

Lærerne starta med det prinsipielle spørsmål om husmorskolen fortsatt skulle være kombinert med landbruksskolen eller ikke. De oppsummerte situasjonen slik:

At forholdene ved den herværende kombinerte skole nu er uholdbare, derom raader der en saa avgjort enstemmighet at det formentlig er overflødig at præcisere det nærmere. Saavel den specialkomite som tidligere har behandlet saken som landbruksskolens bestyrer og husmorskolens bestyrerinde har uttalt sig saa skarp om det, at man umiddelbart faar det indtryk, at her hersker en nødstilstand m.h.t. plads og utstyr som maaske tør være uten sidestykke ved nogen skole, og vi andre som arbeider under disse forhold kan kun bekræfte rigtigheden av dette indtryk.²²⁴

Grunnen til denne prekære situasjonen, sier lærerne, er at skolen var opprinnelig bygd for 20 landbrukselever med opptak annethvert år. Etter overgangen til 1 ½-årige kurs er det dobbelt opp med landbrukselever om vinteren, samt 16 husmorskoleelever, «og det uten at der er foretat den ringeste utvidelse av undervisningsrum og hellerikke nogen væsentlig utvidelse av pladsen for øvrig.» Spørsmålet var da om man ved nybygging kunne skaffe begge skoler – «og spesielt husmorskolen» - den plassen og det utstyret som måtte til for å tilfredsstillе kravet om en langsiktig ordning av husmorskoleundervisninga. I tillegg led også landbruksskolen under mangel på plass. De hadde ikke det seks måneders vinterkurset som sto i skolens plan. Bare av hensyn til landbruksskolen var det derfor behov for «en betydelig nybygning» for at den skulle leve opp til kravene for dens virksomhet,

og hertil kommer, at deri dette landets største amt, med de store og endnu for største delen unyttede utviklingsmuligheter paa jordbrukets omraade, stadig vil melde sig nye

---

²²² Ibid. 1916, s. 353 - 368

²²³ Ibid., s. 361

²²⁴ Ibid., s. 362

opgaver for landbruksundervisningen. (...) Det vil derfor ogsaa fra landbruksskolens synspunkt være i høieste grad ønskelig at der kommer i stand en ordning, som ikke kommer til at virke som en bremse paa dens utvikling.

Når det gjaldt husmorskolens organisering framover, mente lærerne at det ville være «et skjæbnesvangert feilgrep» å bygge en framtidig ordning på det opprinnelige «altfor snevre grundlag», og understreka husmorskoleundervisningas store betydning for amtets befolkning. Å koble den til en annen institusjons særlige utviklingskrav «vil utvilsomt komme til at hemme begge skolers utvikling, - og vel især dens som ogsaa hittil har været stedbarnet, husmorskolen.» Lærerne framheva de faglige ulempene ved kombinasjonen med landbruksskolen; husmorskolen ble for bundet til landbruksskolens arbeidstider. Med ansvar for et internat på ca. 70 mennesker ble det vanskelig å organisere undervisninga i matlaging og husstell og la elevene arbeide sjølstendig med oppgaver de ville bli stilt overfor i alminnelige heimer. Det ble for mye grovarbeid med vasking, som er nødvendig, men som her ble «kjedelig, trøttende og tidsspillende.»²²⁵

Etter å ha slått fast at samværet mellom guttene og jentene måtte «omgjærdes med strenge reglementariske bestemmelser» for å unngå «tilfældige uregelmæssigheter», konkluderte lærerne med at kombinasjonen mellom husmorskolen og landbruksskolen burde opphøre, og at begge skolene fikk slike arbeidsvilkår at de kunne bli i stand til å løse de «betydningsfulde opgaver som stilles dem nu, og at de faar et saadant grundlag at de kan utvikles efterhvert som opgaverne vokser.»²²⁶

Lærerne mente at innkjøp av eiendommen Vollen og Øvre Rønvik med nødvendige nybygginger kunne gi «et ganske brukbart grundlag for husmorskolen», men de syntes ikke det var nødvendig å gå til innkjøp av enda en eiendom i Bodin, «al den stund amtet i denne bygd allerede raader over mere jord end det for tiden kan utnytte helt ut.» De viste derfor til amtets eiendom Vågøy²²⁷ i Bodin med et samla areal på 133 mål, derav 76 mål dyrka og det meste av det øvrige lett, dyrkbar jord. «Skulde man finde eiendommen Vaagøen forliten, kan pladsen Vaagønes lægges til, saasnart det nuværende husmandsfæste ophører.» Dette var en eiendom på ca. 180 mål, hvorav vel 30 mål dyrka, og resten god dyrkingsjord. Eiendommens beliggenhet var «utmerket», tre til fire

---

²²⁵ Ibid., s. 362 - 363

²²⁶ Ibid., s. 363 - 364

²²⁷ Vaagøen. Denne dreves som underbruk til prestegaarden til 1840-aarene, hvorefter den var bortforpagtet. Der holdtes 2 hester, 10 kuer og 30 a 35 sauer. Den var anset som gaardens bedste kornjord, og presten Holm skriver i 60-aarene, at det var et stort spørsmaal om ikke prestegaarden burde flyttes dit, selv om den laa 1/8 mil fra kirken. (Myklebost 1918, s. 22)

kilometer fra Bodø og med brukbare uthusbygninger. Det måtte imidlertid oppføres ny hovedbygning.²²⁸

Når det gjaldt tilbudet om fem måneders husmorskole ved Vågan folkehøgskole, kommenterte lærerne bl.a. at amtet burde ha to husmorskoler, et kortere kurs på fem måneder og et lengre på ni måneder:

Husmorundervisningens viktigste oppgave er at opplære vordende husmødre i at anvende de produkter som jordbruksnæringen og fiskerinæringen kaster av sig. Her i dette amtet er forholdene saa, at i den sydligere del og i de indre bygder, er befolkningen væsentlig henvist til jordbruk, men i øydistriktene og den nordlige del av amtet væsentlig til fiskeri. Ved opprettelse av 2 skoler vil man kunne opnaa en meget ønskværdig spesialisering av undervisningen saaledes at den ene skole væsentlig tok sigte paa opplæring i fiskeribefolkningens husstell, og den anden væsentlig paa jordbruksbefolkningens. – Selvsagt maatte begge skoler staa aapen for søkning fra hele amtet.

Lærerne ga på denne bakgrunn tilbudet fra Vågan folkehøgskole sin «varmeste anbefaling». Men ved sida av disse kortere kursa var det behov for lengre kurs hvor man foruten «fyldigere» undervisning i husstell og håndgjerning også kunne få opplæring i fjøs- og mjølkestall og hagestell. Lærerne anså slike skoler som den viktigste delen av husmorundervisninga, «saa om amtet ikke finder at kunne avse midler til mere end en husmorskole, saa maa det bli en 9 maaneders».²²⁹

Med hensyn til tilbudet fra den private eier av Dønnes gård har lærerne en lengre redegjørelse for hvordan private tiltak innen landbruks- og landhusholdningsopplæring har utvikla seg i vårt land. De mente erfaring viste at «vi anser en flytning av skolen til privat gaard at være et tilbakeskritt saa skjæbnesvangert, at vi heller ser den nuværende kombination opretholdt, om ingen anden ordning kan komme istand.» Ifølge lærerne var det fare for at offentlige og private interesser kunne komme i strid med hverandre. «I saadanne tilfælder kan der meget let opstaa komplikationer som turde bli alvorlige nok for skolens fortsatte virksomhet.»²³⁰

Avslutningsvis nevner lærerne at dersom amtstinget mente at husmorskolen ikke burde ligge i Bodin, så hadde de erfart at spørsmålet om flytting av Søvik sjukehus ville bli avklart i nærmeste framtid. «Saafremt sykehuset skulle bli flyttet fra Søvik vil amtet sikkert ikke kunde nytte denne eiendom med paastaende huse bedre end ved at lægge husmorskolen dit.»²³¹ Det var altså

---

²²⁸ Amtsting 1916, s. 364 - 365

²²⁹ Ibid., s. 365 - 366

²³⁰ Ibid., s. 366 - 367

²³¹ Ibid., s. 367 - 368

landbruksskolens og husmorskolens lærere som allerede i 1916 antyda at Søyvik kunne være et høvelig lokaliseringssted for husmorskolen.

Etter at bestyrer Samuel Myklebost i sin utredning av 1916 hadde vist til at husmorskolen i 1901 ble oppretta og lagt til landbruksskolen «væsentlig av hensyn til de besparelser som derved vil indvindes», og tenkt som en hovedsakelig praktisk skole med få elever, la han vekt på at ved en slik kombinasjon ble altfor stor del av elevenes tid opptatt med tungt, manuelt arbeid i den store felleshusholdninga. Dessuten viste han til at kapasiteten ved skolen bare var halvparten eller en tredel av søkninga. Han nevnte også de disiplinære utfordringene, trangboddheten både med hensyn til elevhybler og undervisningsrom:

Under disse prekære forhold har nu skolen arbeidet i 8 aar. Der er overfyldt paa elevværelserne; for landbruksskolen optil 4 gutter, for husmorskolen optil 5 jenter. (...) Under disse forhold maa undervisningen lide, likesom ogsaa sundhetstilstanden blant eleverne har været mindre god, spesielt i tiden utover efter jul. Sidste vinter var saaledes daglig i et par maaneder (...) indtil halve klassen syk og borte fra undervisningen.²³²

Etter å ha gjennomgått blant annet de håpløse boligforhold for tilsatte konstaterte Myklebost at det blant alle som hadde arbeidet med saken, var enighet om at den eneste tilfredsstillende løsninga på saken var at amtet oppretta sin egen, sjølstendige husmorskole: «Alle andre planer vil kun bli en midlertidig nødhjælp, som vil forsinke saken og bringe økede utgifter.»

Myklebost opplyste at av de foreliggende prosjekter var landbruksskolens og husmorskolens tilsatte enige om å anbefale Vågøy som den heldigste plassen for husmorskolen. Amtet eide der en ut fra behovet passende stor gård. Hovedbygningen og fjøsbygningen kunne ved reparasjon og ominnredning gjøre full nytte for seg ei god tid framover, slik at det bare var behov for å oppføre en internat- og skolebygning.

Oppsummert var bestyrers konklusjon som følger:

Vaagøen byr (...) paa flere fordele for en husmorskole. Stedet ligger centralt i amtet og passende nær byen, det har god, letdreven jord og en meget vakker beliggenhet. Det har ogsaa en passende avstand fra landbruksskolen, saa der kan bli let anledning til i nogen grad at bruke fælles lærerkræfter. Spesielt vil landbruksskolens gartner kunne overta havebruksundervisningen ogsaa for husmorskolen. Likesaa kan elever fra begge skoler let komme sammen ved fester og foredrag, uten at stederne paa den anden side ligger saa nær at det behøver at volde diciplinære vanskeligheter.²³³

---

²³² Ibid., s. 356 - 358

²³³ Ibid., s. 358 - 359

Nordlands landbruksskoles overstyre holdt møte om saken på amtmannens kontor 24. mai 1916. Til stede var amtmann Jonas Pedersen²³⁴, ordfører Isak Dundas, Lurø og lensmann Joh. Jørgensen. Bestyrer Myklebost var også til stede på møtet. Overstyremedlem Dundas erklærte seg imidlertid inhabil på grunn av slektskapsforhold til eieren av Dønnes gård, som hadde tilbudt å overta husmorskolen. De øvrige to medlemmene var enige om å foreslå følgende for amtstinget:

1. Den nuværende kombination av landbruksskolen med husmorskolen ophæves saasntart dertil blir anledning.
2. Ny funktionærbolig for 2 lærere opføres paa landbruksskolens grund (...) Til grund- og fundamenteringsarbeider anbefales bevilget indtil kr. 3 000, som tages av landbruksskolens beholdning.
3. Særskilt husmorskole opføres paa amtets eiendom Vaagøen i Bodin (...). Til grund- og fundamenteringsarbeider anbefales bevilget indtil kr. 7 000.

Efter foranstaaende indstilling fandt man ikke at burde foreslaa bevilget noget til husmorskole paa Finnes i Kabelvaag eller på Dønnesgaard i Dønnes.

Dundas bemerkede, at oprettelse av en fuldt selvstændig husmorskole paa Vaagøen (...) vilde bli den mest ideelle ordning. Paa det nuværende tidspunkt med høikonjunktur paa alle omraader og verdenssituationens usikkerhet finder han dog ikke at kunde være med paa at foreslaa en ordning som med nybygning og anskaffelser av inventar, besætning m.v. vil koste amtet saa betragtelige beløp, som det her blir spørsmal om.²³⁵

På bakgrunn av den saksbehandling som det er redegjort for ovenfor, fremmet amtmannen denne innstillinga til beslutning i amtstinget:

1. Den nuværende kombination av landbruksskolen med husmorskolen ophæves, saasntart dertil er anledning.
2. Efter nærmere bestemmelse av et senere amtsting opprettes en særskilt husmorskole, som drives for amtets regning paa amtets grund.
3. Efter nærmere bestemmelse av et senere amtsting opføres på landbruksskolens grund ny funktionærbolig for 2 lærere (...). Til grund- og fundamenteringsarbeider bevilges indtil kr. 3 000, som tages av landbruksskolens beholdning.
4. Til utredning av spørsmålet om valg av sted for den vordende husmorskole (...) vælges en komité paa 3 medlemmer.
5. Andragendet fra Vaagan folkehøgskule om bevilgning til en fem maaneders husmorskole indvilges ikke.²³⁶

Når amtmannen ikke lenger fulgte opp forslaget om å flytte husmorskolen til Vågøy, skyldtes det at det var reist spørsmål om nedlegging av amtssjukehuset på Søvik i Alstahaug og føre opp et nytt sjukehus i Sandnessjøen. «Det bør derfor komme under overveielse, hvorvidt Søvik sykehusgaard med paastaaende husebygninger egner sig til bruk for en særskilt husmorskole», skreiv

---

²³⁴ Jonas Pedersen, amtmann/fylkesmann 1913 – 1921 (Fylkesmannsboka s. 131)

²³⁵ Amtsting 1916, s. 355 - 356

²³⁶ Ibid., s. 353 - 355

amtmannen. I sak om sjukehusstrukturen i samme amtsting ble det påpekt at Søvik sjukehus hadde en meget uheldig beliggenhet.²³⁷

I saksbehandlninga om ordninga av landbruksskolen og husmorskolen viste landbrukskomitéen til de administrative utredninger og forslag, som er referert ovenfor. «Efter amtstingets sammentræden» hadde det imidlertid kommet tilbud om kjøp av hovedbruket av Dønnes gård på Helgeland til oppretting av husmorskole. Med amtstingets samtykke hadde derfor komitéen sammen med landbruksskolens bestyrer besiktiga så vel denne eiendommen som sjukehusgården på Søvik.

Bestyreren hadde etter befaringa avgitt en fyldig uttalelse der han prinsipalt anbefalte Vågøy som sted for en sjølstendig husmorskole. Subsidiært anbefalte han Dønnes. Han hadde karakterisert jordvegen ved Dønnes som utmerket «og hvis store og parklignende have vil avgi udmerkede betingelser for havebruk.» De to våningshusa var i god stand og kunne med noen ombygginger og et mindre tilbygg ha tilstrekkelig plass for funksjonærer, tjenere og ca. 20 elever. Med litt større tilbygg kunne elevtallet økes til 30 uten at de øvrige lokalitetene ble for små. Det måtte imidlertid oppføres ny uthusbygning. «Tilstrekkelig brændsel forefindes paa gaarden i noget løvskog og i utmerkede torvmyrer». Som mangler nevnte bestyrer Myklebost stedets beliggenhet utafor hurtigruteleia, de noe vanskelige og usikre forhold når det gjaldt vassforsyning og manglende adgang til vasskraft til elektrisk lys og kraft.

Landbrukskomitéen var enig med amtmannen om at husmorskolen skulle flyttes fra landbruksskolen, og at det skulle bygges ny bolig for to lærere på landbruksskolens grunn. Komitéen var videre enig om å fraråde å flytte husmorskolen til Søvik. «Den finder bebyggelsen mindre skikket for øiemedet og dessuten er det uvist naar eiendommen blir ledig; ti husmorspørsmålet kræver sin løsning allerede iaar.»

Et flertall på fem ordførere anbefalte å kjøpe inn Dønnes gård og flytte husmorskolen dit. Et mindretall på to holdt fast ved Vågøy, men kunne subsidiært støtte Dønnes-prosjektet. Det ble opplyst at flertallets standpunkt «er væsentlig diktert av økonomiske hensyn», fordi behovet for nybygging var større på Vågøy. Mindretallet hadde merka seg manglene ved Dønna-prosjektet og nevnte i tillegg at nærmeste lege bodde på Nesna. Hvis husmorskolen ble lagt til Helgeland, fant landbrukskomitéen at det også burde opprettes en husmorskole «i amtets nordlige del». Derfor

---

²³⁷ Ibid., s. 352

anbefalte komitéen å imøtekomme søknaden fra Vågan folkehøgskole om tilskott til igangsetting og drift av en fem måneders husmorskole tilknytta folkehøgskolen som sommerkurs med 24 elever.

Komitéen understreka til slutt at husmorskolespørsmålet

nu maa finde sin løsning. Enten maa et av de opstillede alternativer realiseres – eller husmorskolen helt nedlegges. Slik som forholdene nu er virker den altfor ødelæggende paa landbruksskolen og denne er dog det viktigste.²³⁸

For flere av dem som i møtet 3. juli 1916 ga uttrykk for at de ville stemme for flertallsinnstillinga, altså kjøp av Dønnes gård, var det økonomiske fordelaktige som var utslagsgivende, sjøl om de var på det rene med ulempene med avsides beliggenhet, problemer med vatn og elektrisitet.

Torvmyrene ble imidlertid sett på som et stort aktivum ved Dønnes-prosjektet; her var brensel «i nærsagt uoverskuelig fremtid», som ordfører Jørgen A. Selsø fra Rødøy uttrykte det.²³⁹ Vega-ordføreren P. Nikolaisen ville ikke at alt skulle ligge i senteret: «De har hat husmorskolen, og de har hat og faar beholde landbruksskolen.» Han viste til at det var langt mer jord på Dønnes enn det trengtes, og ble den realisert, ville man tjene mange tusen kroner. Videre påpekte Nikolaisen at sjøl om Dønnes lå litt avsides,

saa var det ikke syke folk, som skulde dit, men friske, unge kvinder. De greidde sig, om der var en kilometer længer vei. Og Vaagøen laa heller ikke ved dampskipskaien. De kunde reise like let fra Bodø til Dønnes som fra Dønnes og der sør til Bodø. Og nordenom Bodø kunde de søke Vaagan. Det var kanskje ikke det heldigste, at de unge kvinder og landbruksskolens mandlige elever kom i saa umiddelbar nærhet. De unge piker blev ofte skuffet, men de kunde ogsaa selv bli en skuffelse, naar de fik smak paa bylivet. Det blev til et stort tap for de herreder, som fostret dem. I mange tilfælder kom de ikke tilbage. De fandt det for simpelt paa landet. (...) De reiste til hovedstaden og andre kjøbstæder og vendte ikke tilbage.²⁴⁰

De ordførerne som signaliserte at de ville stemme med mindretallet i landbrukskomitéen og derfor ønska at husmorskolen skulle flytte til amtets gård Vågøy, la vekt på at skolen da ville være sentralt plassert i amtet, som folk både nordfra og sørfra enkelt kunne komme til: «det var uriktig å legge den største skolen avsides, saa søkningen blev mindre», hevda ordfører Gylseth fra Nordfold. Flere av ordførerne argumenterte for at det burde etableres husmorskoler med kortere kurs både i nord og sør, for eksempel knytta til folkehøgskoler. Det ble også framheva at Vågøy

---

²³⁸ Amtsting 1916, s. 615 - 621

²³⁹ Ibid., s. 758

²⁴⁰ Ibid., s. 760

hadde god tilgang vatn, 7 – 800 meter fra Vågøyvatnet, samt elektrisk lys, mens det på Dønna var dårlige kommunikasjoner og vatn bare fra en djup brønn som kunne gå tom. Husmorskole på Vågøy kunne også benytte seg av landbruksskolens lærere.²⁴¹

Både landbruksskolebestyreren og amtmannen hadde ordet i debatten; amtmannen bemerkte blant annet at landbrukskomitéen hadde gått nokså lett over spørsmålet om Søvik. Det var bare anført at den var mindre skikka og ikke ledig med en gang. Når det gjaldt prosjektet på Dønnes, var amtmannen meget tvilende og frykta for at man ville bli skuffa. Han ville gjerne at vassproblematikken hadde blitt utreda og dessuten undersøkt «om det var saa aldeles umulig paa Søvik. Det laa jo ogsaa litt avsides, men laa ellers vakkert til nær dampskibsekspedition.» Amtmannen framheva også Vågøy når den ble tidsmessig bebygd. Der trengtes bare ei bestyrerinne og ei lærerinne, og så kunne de få jevnlig besøk av landbruksskolens lærere med foredrag og på annen måte støtte undervisninga. Ellers framheva han at det var «sundt og opdragende» for de unge gutter og jenter at de kom sammen – ikke daglig og så at det forstyrta, men det var heldig for de unges utvikling at de kunne møtes og veksle tanker. «Det var jo her de de bedste gutter og jenter vi har i amtet.»²⁴²

Debatten fortsatte samme dag, 3. juli, klokka fem på ettermiddagen. Man gikk raskt over til avstemning. Dette var en investeringssak som etter amtstingets tidligere bestemmelse måtte vedtas med 2/3 flertall. Komitéens flertallsforslag ble vedtatt med 27 mot 16 stemmer. Amtmannen viste til at dette ikke var 2/3 flertall, og det ble bestemt at det skulle foretas ny avstemning med navneopprop. Da ble flertallsinnstillinga vedtatt med 28 mot 15 stemmer, som fremdeles ikke var 2/3 flertall, det mangla én positiv stemme. Det ble deretter en lengre debatt om innstillingas punkt om oppretting av en fem måneders husmorskole i Vågan også falt bort ettersom Dønnes ikke fikk kvalifisert flertall. Til slutt ble dette punktet enstemmig vedtatt. Videre ble det reist spørsmål om husmorskolen ved landbruksskolen i og med denne saksbehandlinga var nedlagt. Amtmannen opplyste at han ikke kjente til at amtstinget hadde beslutta nedlegging. Det ble videre bemerkta at ved neste års behandling ville det være tilstrekkelig med simpelt flertall ved votering om kjøp av Dønnes gård. Det ble derfor enstemmig vedtatt å be eier om at «haandgivelsen» ble forlenga til neste års amtsting. Dette ble enstemmig vedtatt.²⁴³

---

²⁴¹ Ibid., s. 759 - 760

²⁴² Ibid., s. 761, 764

²⁴³ Ibid., s. 764 - 768

7.4. Målet er tre husmorskoler

Sak om ordninga av landbruksskolen og husmorskolen kom opp i amtstinget igjen i 1917. I sin innstilling av 15. juni til amtstinget viste amtmann Jonas Pedersen til forrige års enstemmige beslutning om at «kombinationen» mellom landbruksskolen og husmorskolen skulle oppheves «saa snart dertil blir anledning.» Videre viste amtmannen til vedtaket om kjøp av Dønnes gård som ikke fikk tilstrekkelig flertall, slik at avgjørelsen ble utsatt til neste års amtsting, men av «vedliggende skrivelse datert 4. ds. fra hr. kirkesanger Joh. W. A. Sand fremgaar imidlertid, at Dønnes gaard er solgt 7. januar 1917 og at eiendommen saaledes ikke er salgsledig for tiden.» Spørsmålet om innkjøp av denne gården var dermed bortfalt. Husmorskolens overstyre, dvs. landbruksskolens overstyre hadde imidlertid 19. februar 1917 bedt landbruksingeniøren om å besiktige sjukehusbygningene på Søvik og komme med forslag om forandringer og eventuelt nybygg med sikte på bruk av disse bygningene til husmorskole.²⁴⁴

Landbruksingeniøren uttalte at

[a]v uthusene er doktorgaarden i god stand mens sykehuslaaven og stalden maa ha en større reparation, antagelig helt ombygges. Stabburet er stort og rummeligt og i god stand. Hvad bygningerne for øvrig angaar skal jeg tillate mig bemerke: Nogen egentlig nybygning skulde jeg anse for unødvendig for anlæggets anvendelse som husmorskole utenom det netop nævnte. Det er tilstrækkelig mange og store bygninger til øiemedet.

Landbruksingeniøren fant altså eiendommen godt skikka til husmorskole med 30 – 34 elever når bygningene hadde blitt satt i stand. Til gården hørte en jordeiendom «tilstrækkelig for behovet likesom der er rikelig med skog og torvmyrer til brændsel.»²⁴⁵ Eiendommen ble imidlertid fremdeles brukt til sjukehus, men landbrukskomitéen gikk ut fra at det i nærmeste framtid ville bli nedlagt. I tråd med komitéens innstilling beslutta derfor amtstinget enstemmig at «[o]rdningen av husmorskolespørsmålet utstaar indtil videre.»²⁴⁶

Allerede i 1919 kom saken opp igjen - nå i fylkestinget. Da hadde landbruksskolens overstyre avgitt slik enstemmig innstilling:

Overstyret er av den opfatning, at der trænges 3 særskilte husmorskoler for fylket, nemlig en for Helgeland, en for Salten og en for Lofoten og Vesteraalen. Man avgir derfor saadan indstilling:

---

²⁴⁴Ibid. 1917, s. 331

²⁴⁵Ibid., s. 531 - 532

²⁴⁶Ibid., s. 533

1. Særskilt husmorskole opprettes for Helgeland paa Søvik sykehusgaard. Indtil saa kan finde sted, søkes husmorskolen anbragt i leiet lokale paa sorenskrivergaarden Herten i Alstahaug. (...)
2. Særskilt husmorskole opføres paa fylkets eiendom Vaagøen i Bodin (...). Til grund- og fundamenteringsarbeider bevilges indtil kr. 10 000. (...)
3. Bevilgning til husmorskolen i Vaagan opretholdes indtil spørsmålet om opprettelse av særskilt husmorskole for Lofoten og Vesteraalen paa egen grund kan bli utredet.

Fylkesmannen, som for øvrig var leder av overstyret, ba fylkestinget følge denne innstillinga.²⁴⁷

Landbrukskomitéen var enig i at det burde opprettes en husmorskole for Helgeland, en for Salten og en for Lofoten og Vesterålen, men komitéens flertall på fire ordførere fant ikke å kunne anbefale noen bevilgning dette året til en husmorskole på Vågøy fordi de mente at «de store byggeforetagender» som fylkestinget hadde igangsatt, ville tyngte fylkets bæreevne så sterkt at «der for tiden ikke kan bli tale om at gaa til et saa stort og kostbart byggeprosjekt». De «store byggeforetagender» som var igangsatt, var fylkets sjukehusutbygging.²⁴⁸

Dessuten opplyses det at departementet hadde avslått å leie ut embetsgården Herten, slik at opprettelse av husmorskole på Helgeland også måtte utstå.

Mindretallet på to ordførere i komitéen støtta fylkesmannens forslag «under hensyntagen saavel til landbruksskolens som husmorskolens nøkne tarv» og anbefalte at man påbegynte den prosjekterte husmorskolebygginga på Vågøy. Denne var i 1916 beregna til kr. 65 000, men i 1919 kalkulert til kr. 125 000 ut fra «nutidens byggeforhold».

Flertallsinnstillinga ble vedtatt mot åtte stemmer for mindretallsinnstillinga.²⁴⁹

Under debatten i fylkestinget om denne saken gjorde fylkesmann Jonas Pedersen en viktig presisering:

Det var en misforstaaelse, naar man sa at Salten har sin husmorskole. Det er fylkets. Der blev optat fortrinsvis en fra hvert herred, til nød 2. Men aldrig hadde Bodin, Kjærringøy, Fauske og Saltdalen faat flere enn de andre. Vefsn var av de mest tilgodesete herreder. Hvis man fik en skole for Vesteraalen og en for Helgeland, vilde de kanske fortrinsvis oppta elever fra disse steder. Men den planlagte skole paa Vaagøen skulde være for hele fylket og knyttet til et gaardsbruk, men ta elever fra Andenes til Bindalen.²⁵⁰

²⁴⁷ Fylkesting 1919, s. 339 - 340

²⁴⁸ Rinde 2015, s. 148 - 153

²⁴⁹ Fylkesting 1919, s. 553

²⁵⁰ Ibid., s. 664

7.5. Forsøksstasjon prioriteres

Men året før – i 1918 – hadde det kommet henvendelse til amtmannen om eventuell avhendelse av eiendommene Vågøy og Vågøynes til Staten «ianledning den forestaaende oprettelse av en forsøksstasjon i plantekultur for Nord-Norge». Henvendelsen kom fra Nordlands amts landhusholdningsselskap.²⁵¹ Landbruksskolebestyrer Myklebost fikk henvendelsen til vurdering. Han anbefalte at Vågøy og Vågøynes ble tilbudt Staten: Det ville være heldig for amtet om forsøksgården ble lagt til et sentralt sted. Likeledes ville det være av stor betydning for skolen at lærere og elever kunne følge med i forsøksarbeidet.

Landbruksskolebestyreren nevnte overhodet ikke eventuell flytting av husmorskolen til Vågøy i sin uttalelse i 1918.²⁵² Landbrukskomitéen la også vekt på at dette skulle være en forsøksstasjon for «Nord-Norge», og «vil man ogsaa av hensyn hertil anbefale stedet som centralt beliggende.» Amtmannen ble derfor bemyndiga til å selge Vågøy og Vågøynes til Staten som forsøksstasjon i plantekultur: «Under forutsetning av at overstyret overveier sakens alle sider – deriblandt ogsaa hensynet til husmorskolens besluttede utskillelse fra landbruksskolen».²⁵³

Det hadde tydeligvis dratt ut med forsøksstasjonssaken, fordi i 1919 hadde landbruksselskapet på nytt henvendt seg til fylkesmannen om plassering av den kommende forsøksstasjonen.

Landbruksskolebestyreren hadde på denne bakgrunnen foreslått salg av ca. 100 mål innmark av plassen Vågøynes og ca. 180 mål «havnegang med skog i Frostfjeldet.»²⁵⁴ I landbrukskomitéens innstilling i saken ble det opplyst at ettersom «pladsen Vaagøen blir helt uberørt av prosjektet, vil dette saaledes ikke influere noget paa spørsmålet om oprettelse av husmorskole dersteds.»

Da innstillinga forelå 25. juni 1919 sendte landbrukskomitéen følgende telegram til landbruksdepartementet:

Nordland fylkesting henstiller indtrængende om at forsøksstasjon for plantekultur placeres inden Nordland fylke og i dettes mest centrale del. Som sted tilbydes parcel av landbruksskolegaarden ved Bodø. Dette i overbevisning om at formaalet for stationens virksomhet derved best tilgodesees.²⁵⁵

---

²⁵¹ Amtsting 1918, s. 431. Riksantikvaren viser til at Nordlands amtsting i 1914 søkte Staten om å opprette en forsøksstasjon for Tromsø stift. Nordlands Landhusholdningsselskap fremma en lignende søknad i 1916. (<https://www.riksantikvaren.no/content/download/16714/105313/file.pdf>), Amtsting 1914, s. 504, 645 – 647.

²⁵² Amtsting 1918, s. 432

²⁵³ Ibid., s. 595 - 596

²⁵⁴ Fylkesting 1919, s. 528 - 529

²⁵⁵ Ibid.

Fylkestinget ga på denne bakgrunn fylkesmannen fullmakt til å selge «saameget av pladsen Vaagønes, som av landbruksdepartementet ansees tilstrækkelig til stationens behov», samt havnegang og skog.²⁵⁶

Under en befaring av landbruksskolens eiendom sommeren 1920 av Stortingets landbrukskomité og landbruksdirektøren ble det imidlertid uttalt ønske om å få kjøpe begge eiendommene Vågøynes og Vågøy med havnegang. I møte i fylkesutvalget etterpå ble det enstemmig beslutta å erklære seg villig til for en rimelig pris å avhende «den fornødne jord til forsøksstation» av gårdene Vågøy og Vågøynes «under forutsætning av en hensiktsmæssig arrondering».²⁵⁷ Etter «besiktigelse av de omhandlede eiendomme sammen med den nyansatte forsøksleder» vedtok fylkesutvalget bl.a. følgende:

Fylkesmanden bemyndiges til at sælge til staten for oprettelse av en forsøksstation i plantekultur husmandsplassene Vaagønes og Vaagøen med paastaaende huse og 300 maal skoggrund i Tronenglien (...) for en kjøpesum av kr. 50 000,- (...)

Forsaavidt husmorskole besluttedes opprettet paa Vaagøen, forbeholdes fylket i 10 aar ret til tilbakekjøp av 80 maal samlet jord av Vaagøen med paastaaende huse for en samlet kjøpesum av kr. 12 000,- (...), i hvilket fald forsøksstationen tilstaaes beiteret for indtil 2 heste og 7 kjør i fælles havnegang i den havnestrækning, som utlægges for husmorskolen.»²⁵⁸

Landbruksdepartementet kunne imidlertid ikke akseptere prisen og henstilte til fylkesmannen å «bevirke» at fylket enten ga fra seg eiendommene gratis, eller iallfall til en meget lav pris.

Departementet gikk med på at fylket fikk anledning til seinere å kjøpe tilbake 80 mål jord til husmorskole. Seinere kom det til enighet om at prisen skulle være kr. 30 000,-.

Landbruksdirektøren hadde imidlertid ifølge fylkesmannens saksframlegg av 10. juni 1920 henstilt til fylket om å frafalle forbeholdet om tilbakekjøp av 80 mål jord «forsaavidt husmorskole besluttes opprettet, da det var forbundet med vanskeligheter nu at faa omgjort tilbudet om kjøp.»²⁵⁹ Fylkestinget godkjente deretter «Det stedfundne salg og betingelserne for dette».²⁶⁰

Dermed forelå det ikke lenger mulighet for å flytte husmorskolen til Vågøy/Vågøynes, men ordførerne syntes å være godt fornøyd med resultatet:

---

²⁵⁶ Ibid.

²⁵⁷ Ibid. 1920, s. 234 - 235

²⁵⁸ Ibid., s. 235

²⁵⁹ Ibid., s. 235 - 237

²⁶⁰ Ibid, s. 410

Kjøpesummen var lav (30 000 kroner), men den institusjon som skal legges der, er av overmaate stor betydning, saa om man hadde git eiendommen bort for ingenting vilde den være vel anvendt, da den vilde lette jordbruket i at fremme den heldigste anvendelse,

bemerka ordfører William Martinussen, Bø i Vesterålen.²⁶¹

7.6. Intern prioritering av husmorskolen på landbruksskolen

Samtidig som fylkestinget i 1919 bevilga midler til bygging av ny bestyrerbolig og lærerboliger, ble det også beslutta at det som hittil hadde vært bestyrerbolig i skolens hovedbygning, skulle ominnredes til klasse- og elevværelser til landbruksskolen. Da saken om landbruksskolen skulle opp i fylkestinget i 1921, forelå det imidlertid forslag både fra landbruksskolens og husmorskolens styrer om at bestyrerleiligheta skulle stilles til rådighet for husmorskolen, «som derved antages at faa bedre arbeidsvilkaar», heter det i landbrukskomitéens innstilling.²⁶² «Bestyreren har ogsaa sluttet sig til forslaget, men under sterk tvil.» Se avsnitt 3.3. ovenfor. Forslaget forutsatte at de romma som hadde blitt benytta av husmorskolen, dvs. vevsalen, håndgjernings- og kjøkkenlærerinnenenes og husbestyrerinnas værelser ble overlatt landbruksskolen. Husmorskolen skulle beholde sine elevværelser «trods disses uhensigtsmæssighet.»²⁶³

Debatten i fylkestinget i 1921 ble meget skarp – med en god del personlige utfall mot enkeltrepresentanter og mot skoleledelsen. Det var først og fremst sterk kritikk vedrørende de to byggeprosjektene – bestyrerboligen (nåværende Alberthaugen skole) og lærerboligene (nåværende Kirkely) - som nå var ferdigstilt og som hadde blitt en god del dyrere enn forutsatt. Ordføreren i Bø i Vesterålen, W. Martinussen innleda debatten med å si at han

gik med en viss tvil til behandlingen av denne sak og hadde en sterk følelse av, at den var svært daarlig forberedt og planlagt. Der trengtes hus til funktionærer og til skolen men i stedetfor blev der bygget en bolig til bestyreren, som hadde godt hus fra før. Nu var det foreslaat at husmorskolen skulde flytte ind i den nye bestyrerbolig, som imidlertid fandtes meningsløs luksuriøs til husmorskole, der passet bedre i et enkelt, greit hus. Den nye bestyrerbolig blev overmaade kostbar, - næsten en rikmandsbolig fra jobbetiden.

En annen ordfører, lærer P. Leiros, Ankenes, sa at «Norges statsminister uten gene kunde bruke bygningen».²⁶⁴

---

²⁶¹ Fylkesting 1920, s. 554, William Martinussen var ordfører i Bø i to perioder: 1889 – 1910 og 1917 – 1934. I hele den siste perioden ble han valgt til formann på hvert amts-/fylkesting, de siste årene valgt med akklamasjon. Han satt i fylkesutvalget til 1938. Han møtte på Stortinget 1898 - 1900 (Bøfjerding -83, s. 62 – 68, Nordland amt-/fylkestings forhandlinger 1917 – 1938)

²⁶² Fylkesting 1921, s. 484

²⁶³ Ibid.

²⁶⁴ Ibid., s. 582 – 583, 586

Ordføreren i Lurøy, Isak Dundas, viste til at «det springende punkt i innstillingen» var flyttinga av husmorskolen til bestyrerleiligheten. «Landbruksskolen hadde hittil været fylkestingets kjælebarn, og husmorskolen hadde etterhaanden blit landbruksskolens smertensbarn»:

Nu hadde husmorskolen sprængt rammen og var i nødtilstand. Verst var det med hensyn til undervisningslokalerne. Nogen plan for undervisningsbygning var ikke vedtat. Saa gik man til bygning av ny bestyrerbolig for at den naaværende bestyrerbolig skulde bli undervisningslokale. Planen knæsattes av fylkestinget. Der skulde bli samme vilkaar for mandlige og kvindelige elever og øket elevantal. Man hadde dog altid gaat ut fra at landbruksskolen var den viktigste. Men nu foreslaaes et brudd paa forutsætningen, den skal omgjøres for at skaffe husmorskolen bedre vilkaar, i stedetfor at være et appendiks. Nu vilde man av høflighet gi damerne rangen ogsaa her.

I et seinere innlegg understreka ordfører Dundas at forutsetninga var at husmorskolen skulle flyttes snarest mulig, men taleren var ikke i tvil om at hvis flertallet flytta husmorskolen til bestyrerboligen, så ble den ikke flytta til Sjøvik, «men vilde vedblive at være en klamp om foten paa landbruksskolen – en union, som man skulde være klar med nu i Norge.»²⁶⁵ Bestyrer Myklebost var inne på det samme i sitt innlegg, der han bekrefta det som sto i landbrukskomitéens innstilling om at han hadde «mange betænkeligheter ved» husmorskolens flytting til bestyrerboligen: «Der var mange planer fra styrets side, men det var vel mere en kvindesaks sak end en skolesak. Det blev aldrig bra før den blev flyttet helt ut», ytra en tydelig frustrert landbruksskolebestyrer.²⁶⁶

7.7. «- herværende husmorskole indstilles»

Nei, kvinnesaksargumentasjon burde vike for viktigere hensyn! I skolerådsmøte ved landbruksskolen 6. februar 1922 vedtok samtlige «funksjonærer» ved landbruksskolen – bestyrer, første- og andrelærer, gartner, verksmester og fjøsmester – å foreslå overfor overstyre og fylkesting «at herværende husmorskole indstilles indtil der kan skaffes den en tilfredsstillende plads enten paa egen eller leiet gaard.» Ifølge de seks herrene var forholdene nå blitt slik at den ene skolen i altfor høg grad stengte for den andre. Særlig ble det uholdbart for landbruksskolen, hvor antallet søkere de seinere år hadde vært i rask stigning. Sist høst søkte 60 til 26 plasser. De mente også at husmorskolens kombinasjon med landbruksskolen hadde fått sin dom overalt. Styret hadde forsøkt mange reformer med tap for den praktiske opplæringa, og skolen hadde blitt dyrere både for det offentlige og for elevene:

Og ute i distriktet ser det ut for at man i stor utstrekning har tapt troen paa vor nuværende husmorskole. Mens ansøkeres antal til og med vaaren 1920 har svinget fra 42 til over 50,

²⁶⁵ Fylkesting 1921, s. 583 – 584, 587

²⁶⁶ Ibid., s. 587 - 588

har der de to sidste aar ikke været ansøkere nok til at fylde de 16 elevpladser, og det tiltrods for at der begge aar har været reklamert med at husmorskolen vilde bli mere utskilt fra landbruksskolen og faa bedre arbeidsvilkaar. I fjor var det 14 elever, hvorav 2 var antat efterat kurset var begyndt. Iaar er det hittil kun mødt 10. Under disse forhold er det umuligt at faa en hensigtsmæssig partiinndeling og dermed en ordnet praktisk undervisning, saa de kvindelige funktionærer ofte har været rent fortvilet. Dertil kommer at naar saa at si alle som søker skal optas, blir det altid nogen undermaalselever, som det ikke lønner sig at koste skolegang paa.

Skolerådet gikk videre med å påpeke hvor dyr den enkelte elev ble med et så lågt elevtall. Til sammen viste dette at «om husmorskolen i sin nuværende form blev indstillet en 2 a 3 aar, vil det neppe spille nogen større rolle for fylkets husmorundervisning i sin helhet.» Nedlegginga ville tvert imot forhåpentligvis «paaskynde oprettelsen av en virkelig husmorskole». Og hvis husmorskolen forsvant, ville det med en gang bli helt andre forhold for landbruksskolen, og man kunne med «rimelige utgifter» realisere en gammel plan om påbygning av en halv etasje på hovedbygningen

og indredning av elevværelser i loftetagen, faa plads for 10 a 12 aarselever eller 20 a 24 vinterelever mer end nu, samtidig vil man til fjøsmesteren kunne faa en meget bra familieleilighet i 2den etage, hvor nu lærerinderne bor, likesom man i 1ste etage vil faa tegnesal og læse- og samlingsværelse for eleverne.

Subsidiært foreslo skolerådet at husmorskolen ble innstilt mens byggearbeidene pågikk, og at husmorskolen deretter inntil videre fortsatte som fem måneders sommerkurs.²⁶⁷

Skolens overstyre skjøt ned skolerådets forslag ganske umiddelbart. Saken ble forelagt overstyret i møtet 8. februar, og i møte 31. mars – 1. april 1922 uttalte styret bl.a. følgende:

Tanken om at nedlægge husmorskolen om end kun midlertidig eller at nedsætte dens kurser til 5 maaneder, efterat den for mindre end et aar siden har faat sine nuværende lokaler og sin av fylke og Landbruksdepartement godkjendte ordning, finder overstyret ikke at kunne gi sin tilslutning.²⁶⁸

Overstyret hadde seinere, 27. april, også sterke reservasjoner til et overslag som angivelig viste hvor billig det ville være å gjøre de bygningsmessige tiltak som skolerådet omtalte for å «gjøre landbruksskolen baade med hensyn til lærerbekvemmeligheter og elevrum komplet for en aarrække fremover.» Overstyrets formann, J. Nicolaisen, sier at «der ikke kan findes nogen mildere betegnelse for det end slurv, forhaabentlig ikke tilsigtet.»²⁶⁹

---

²⁶⁷ Fylkesting 1922, s. 222 - 223

²⁶⁸ Ibid., s. 223

²⁶⁹ Ibid., s. 224

Husmorskolen hadde som en del av omorganiseringa nå fått sitt eget styre med fru sokneprest Dagny B. Holter som formann (samt en kvinne og en mann). I brev av 25. april 1922 til fylkestinget protesterte formannen på at reformene skulle ha vært «til tap for den praktiske opplæring» i husmorskolen. «Hvad angaar reformer der tangerer så vel landbruks- som husmorskolen, saa er de sket efter samraad med og under fuld tilslutning av landbruksskolens overstyre, men dog meget ofte ikke efter bestyrerens ønske.»²⁷⁰

I sin innstilling til fylkestinget av 1. juni 1922 fulgte konstituert fylkesmann Roald Theisen uttalelsene fra landbruksskolens overstyre og husmorskolens styre med hensyn til landbruksskolerådets forslag. Han antok at «grunden til minskningen» i søkninga til husmorskolen «alene er av økonomisk art»:

Skolen var før fri, nu maa eleverne betale gjennemsnitlig kr. 33,75 pr. mnd. i elevavgift. Det siger sig selv at saa forandrede vilkaar selv i økonomisk ordinære tider vilde ha forringet søkningen, hvormeget mere ikke da nu i denne sterke nedgangstid.

Fylkesmannen viste til at to av søkerne trakk seg «av pekuniære grunde og en ansaaes undermaals.»²⁷¹

Landbrukskomitéen fulgte opp fylkesmannens anførsler i sin innstilling. Komitéen hadde for øvrig ved sitt personlige nærvær på skolen brakt i erfaring at «husmorskolens lærerinder og elever var tilfreds med skolen som den nu er, siden den blev mere utskilt fra landbruksskolen og har faat sit matstel m.v. for sig selv.» Det framkommer også av innstillinga at bestyreren hadde tilbakeholdt testamoniene for noen husmorskoleelever som ikke hadde betalt kostpenger for to måneder fordi lokalene da ennå ikke var kommet i orden. Komitéen foreslo derfor å etterbevilge tilstrekkelige beløp til å dekke manglende innbetalte kostpenger. Komitéens innstilling ble enstemmig vedtatt.²⁷²

Men året etter, i 1923, kom spørsmålet om å nedlegge husmorskolen opp igjen. Et mindretall på tre medlemmer i landbrukskomitéen ønska å påpeke at ved en mulig nedlegging av husmorskolen ville det kunne skaffes «nødvendig bekvemmelighet» til fjøsmesteren, «og mindretallet forbeholder sig derfor at staa frit overfor et eventuelt forslag i den retning.»

Den store saken nå, som også hadde vært tilfellet tidligere, var fjøsmesterens uholdbare boligforhold. Han hadde bodd midlertidig i annenlærerens leilighet, som ikke hadde noen

---

²⁷⁰ Ibid., s. 225 - 226

²⁷¹ Ibid., s. 203 - 207

²⁷² Ibid., s. 440 - 450

familie.²⁷³ Nå hadde han han blitt oppsagt til utflytting denne måneden, juni 1923, og overstyret og bestyrer anså det nødvendig «straks at gaa til bygning av bolig for fjøsmesteren.»²⁷⁴ Fylkesmannen hadde imidlertid av økonomiske hensyn strøket denne ekstraordinært foreslåtte bevilgninga til ny fjøsmesterbolig.²⁷⁵

I debatten i fylkestinget ga ordfører og gårdbruker O.E.Paasche, Tjøtta, uttrykk for at man måtte «stoppe med at kaste i det store svælg. Tal. vilde nedlægge husmorskolen helt. Den kunde undværes nu.» Ordfører og gårdbruker Nils Mjaavatn, Vefsn, anså imidlertid husmorskolen

nære paa like viktig som den mandlige skole, og trodde man maatte være lidt forsigtig, ellers ga det indtryk av, at man hadde tapt hodet, naar man la ned den eneste videregaaende husmorskole efter at man for 2 aar siden hadde bragt store ofre for at faa skolen i den rette gjænge.

I et seinere innlegg understreka Mjaavatn at utdanning i «kvindelig gjerning» hadde større betydning enn mange var klar over. Det nytta lite hva en mann kunne tjene hvis ikke kona kunne stelle. «Og manden kunde bli syk, og det kunde bli smaat stel; men i det hus hvor en dygtig husmor styrer, blir det aldrig elendighet.»

Ordfører Paasche, som ville nedlegge husmorskolen, ville bare ta hensyn til skattyterne, «hverken til Roald Amundsen paa nordpolen eller jarlerne i Nordland.»

Etter flere innlegg fra ordførere som mente at «husmorskolen ikke var av vital betydning», innrømte Mjaavatn at fjøsmesterens hus som han nå måtte flytte tilbake til, var dårlig,

men mange av skatyterne har dem ikke bedre. Naar komitéen fæstet sig ved dette saa var det med hensyn til det skrikende misforhold mellem denne og de andre funktionærboliger ved skolen.

Ved avstemninga i fylkestinget satte ordfører og gårdbruker Chr. Tidemann, Meløy, fram slikt forslag:

Husmorskolen ophæves fra indeværende aars slut og den gamle bestyrerbolig blir for fremtiden at benytte bl.a. til bolig for fjøsmesteren og hvad der for øvrig har interesse for landbruksskolen.

Ordfører Paasche foreslo at «[g]rundet fylkets vanskelige økonomiske stilling nedlægges husmorskolen ved landbruksskolen foreløpig.»

---

²⁷³ Ibid., s. 442

²⁷⁴ Ibid. 1923, s. 580

²⁷⁵ Ibid., s. 259

Protokollen viser at hr. Tidemanns forslag falt mot seks stemmer. Ved alternativ votering mellom komitéens innstilling om å bevilge de ordinære kr. 8 200,- til husmorskolen og hr. Paasches forslag

vedtokes innstillingen med 29 mot 21 stemmer, som avgaves for hr. Paasches forslag. Da innstillingen saaledes ikke er vedtatt med kvalifisert flertal, blir ny votering at foreta i et senere møte.²⁷⁶

Nedlegging av husmorskolen var med andre ord fremdeles en mulighet – «grundet fylkets vanskelige økonomiske stilling».

7.8. Et fylke på økonomisk gyngende grunn

I juni 1927 sendte Nordland fylkesting på nytt en «henvendelse til statsmaktene om løsning av de lovbundne utgifter». Fylkestinget hadde årlig sia 1923, da forslag om nedlegging av husmorskolen fikk ikke langt unna halvparten av stemmene i fylkestinget, gjort vedtak med bønn om at «de lovbundne utgifter må løses og tillempes etter kommunenes og befolkningens ydeevne.»²⁷⁷ I 1923 gikk henvendelsen til kirkedepartementet om

å søke utvirket lovendring, hvorefter staten helt eller i alt vesentlig overtar utredelsen av lærernes fylkes- og alderstillegg og ihvert fall av fylkestilleggene, da det ikke er mulig for fylkesskolekassen å bære disse utgifter med de krav de stiller til fylkets ydeevne, likesom dens virksomhet allerede nu lammes av disse lovbefalte utgifter.

Fylkestinget var åpent for lovendringer for «omregulering av tjenestemennenes lønninger», dvs. «lønnsnedslag for å opnå denne nødvendige lettelse for fylket».²⁷⁸ I 1926 ble det bedt generelt om lovendringer som ville gi «adgang til å regulere budgettene nedover på en rettferdig og rimelig måte.»²⁷⁹

I fylkesmannens utredning av 2. desember 1926 ble det vist til at en tredel av fylkets samlede utgiftsbudsjett gikk til renter og avdrag på gjeld for sjukehusa i Sandnessjøen (til erstatning for Sjøvik), Stokmarknes og Bodø,

som ulykkeligvis i det vesentlige er blitt bygget under høikonjunkturen. Også de fleste andre fylker har vel lignende byrder eller utgifter av en tilsvarende størrelse, som de frivillig har påtatt sig. Men desto mere nødvendig er det, at statsmaktene øver begrensningens kunst med hensyn på lovbundne reformer og formål.²⁸⁰

---

²⁷⁶ Ibid., s. 729 - 733

²⁷⁷ Fylkesting 1927, s. 8 - 17

²⁷⁸ Ibid., s. 8

²⁷⁹ Ibid., s. 9

²⁸⁰ Ibid., s. 12 - 13

Da den tidligere stortingsrepresentanten og justisministeren, Olaf Amundsen²⁸¹, overtok fylkesmannsembetet i Nordland i 1923, hadde skatteinngangen fra herredene til fylket for alvor begynt å svikte, og inntektene strakk ikke engang til å dekke de lovpålagte utgiftene. En god del av de låna som fylket hadde tatt opp til sjukehusbygginga, hadde gått med til å finansiere andre utgifter, og fylket satt med betydelige udekte regninger. De fleste herredene skyldte fylket penger for manglende innbetalt skatt. En grunn til at restansene var så store, var at betaling av fylkesskatten sto langt nede på lista over herredenes prioriteringer. Det lønte seg for dem å betale ned på annen gjeld først fordi renta på ubetalt fylkesskatt var låg. Det var «under yderst vanskelige forhold» fylkestinget kom sammen i 1923, konstaterte formannen, ordfører William Martinussen fra Bø. «Man befandt sig paa gyngende grund.»²⁸²

I slike tider var det ikke rom for litt ambisiøse, nye initiativ i politikken som bygging av nye lokaler til en husmorskole hvis det fantes fylkeseide anlegg som var anvendelige til formålet. Sjøl istandsetting og flytting til en annen av fylkets gårder så man seg lenge ikke råd til heller. På fylkesnivå virker det som særlig helsetjenestene ble skjermet, skriver Rinde i sitt bind av Nordlandshistoria:

Utbyggingen av nye sykehus ble fullført, selv om de opprinnelige planene ble en del beskåret og ferdigstillelsen trakk noe ut i tid. Også andre helsetilbud ble opprettholdt, slik som jordmortjenesten. I 1938 stod 107 jordmødre på fylkeskommunens lønningsliste, tjue flere enn ved århundreskiftet.²⁸³

Tiltak for å redusere spedbarnsdødeligheten i det spredtbygde fylket ble forståelig nok oppfatta å være viktigere enn å lære de som skulle bli barnas mødre, opplæring i hus- og fjøsstell.

Det nye sjukehuset i Sandnessjøen sto ferdig høsten 1926. Allerede våren 1926 forelå det ifølge fylkesmannens innstilling av 31. mai 1926 om «fremtidig anvendelse av Søvik sykehus» en «inntrengende» henvendelse fra landbruksskolens skoleråd om at man nå måtte nytte anledningen til å skille landbruksskolen og husmorskolen og flytte husmorskolen til Søvik. Det ble i henvendelsen påpekt at fylket nå hadde en «enestående anledning» til å få en «virkelig husmorskole». Landbruksskolen ville på denne måten også kunne skaffe en bra leilighet til fjøsmesteren uten behov for nybygg. Skolerådet ved landbruksskolen påpekte også at sjøl «det lille Troms fylke» årlig utdanna flere elever enn Nordland. Til dette kommenterte fylkesmannen at

---

²⁸¹ Olaf Amundsen var fylkesmann i Nordland 1922 – 1939 (Fylkesmannsboka, s. 131)

²⁸² Rinde 2015, s. 153 - 156

²⁸³ Ibid., s. 156

«[b]evilgningen i Troms for inneværende budgettermin utgjorde kr. 26 847,25 og bevilgningen i Nordland kr. 43 900,00. Bevilgningen til husmorskolens drift utgjorde kr. 8 000,00.»²⁸⁴

Både Stamnes og Alstahaug herredsstyrer hadde anbefalt at eiendommen på Søvik skulle bli tatt i bruk som husmorskole – ikke som tuberkuloseheim, som også var et forslag. Tilsynet for Søvik sjukehus hadde forslått at sjukehusjorda med fjøs og stallbygning, sommerfjøs og torvsjåer ble solgt. Denne delen av eiendommen ville dermed bli forvandla til et godt gårdsbruk. «Resten av eiendommen tillikemed sykehusbygningen foreslåes også av tilsynet anvendt til husmorskole.»²⁸⁵ Fylkesmannen var usikker på hvilken kjøpesum som kunne oppnås ved å fraselge en del av eiendommen og om dette ville

bli tilstrekkelig til å foreta de fornødne ombygninger av sykehuset og til å skaffe det nødvendige inventar m.v. Hvis ikke må det manglende dekkes ved fylkesskatt å utligne på vanlig måte. Jeg øiner imidlertid ingen utvei for at fylket kan skride til opførelse eller ominnredninger av flere byggverker på direkte bekostning av skattyderne, så lenge der ikke er blitt nedbetalt noget på gjelden vedkommende sykehusanleggene, og så lenge de lovbundne utgifter er av den nuværende høide.

Fylkesmannen gjorde rett i å avvente eventuelle inntekter på salg av deler av eiendommen fordi gårdsbruket ble ført videre av husmorskolen da den starta på Søvik i 1935. En del av jorda ble imidlertid solgt til forpakteren, noe som ga en inntekt som ble satt i banken med sikte på ominnredninger av sjukehusbygningene mv.²⁸⁶ Det ble bygd nytt fjøs før skolen overtok ettersom husmorskolen skulle drives slik et alminnelig nordlandsk småbruk ble drevet på den tida. I tillegg til mjølkekyr hadde de høns, sauer, hest og gris. De dyrka poteter og grønnsaker, i tillegg til lin som skolens elever brukte til veving, forteller tidligere rektor Bodil Lillegaard.²⁸⁷

Fylkesmannen var i 1926 også opptatt av driftsutgiftene som han regna med ville bli «betydelig» høgre enn når skolen delte både lokaler og lærere med landbruksskolen: «Jeg finner det under de nuværende forhold ikke forsvarlig at fylket går i gang med nye ting, som volder utgifter, uten at i det minste et tilsvarende beløp kan spares.»²⁸⁸ For

i tider som disse, da private skattydere mangen gang har mere enn nokk (sic) med å berge hus og hjem for auksjonshammeren, enten det nu gjelder banklån eller skatter, må hensynet til dem bli det avgjørende, og alle som har nogen del i ansvaret må gjøre sitt til å sette en stopper for det stadig økende skattetrykk.

---

²⁸⁴ Fylkesting 1926, s. 344 - 347

²⁸⁵ Ibid.

²⁸⁶ Ibid. 1929, s. 156

²⁸⁷ Lillegaard 2001, s. 20

²⁸⁸ Fylkesting 1926, s. 346

Dermed ble spørsmålet om oppretting av husmorskole på Sjøvik utsatt.²⁸⁹

Fra 1926 og resten av husmorskolens levetid i Bodin var husmorskolesaken et tilbakevendende tema i nordlandspolitikken - med skjulte eller åpne innspill fra landbruksskolens bestyrer.

I samme fylkestingssamling som etterbruken av sjukehusbygningene på Sjøvik ble diskutert, signaliserte et mindretall på tre i landbrukskomitéen at de forbeholdt seg «adgang til å stemme for at husmorskolen nedlegges fra 31/12 1926». Ordfører og kjøpmann I.V. Hansen, Lurøy, framsatte derfor forslag om midlertidig nedlegging av husmorskolen, «og det blir å undersøke planen for opprettelse av en husmorskole på Sjøvik basert på en billig og hensiktsmessig måte og forelegges neste års fylkesting.»²⁹⁰

Ordfører i Velfjord, kirkesanger Einar Winter, la imidlertid fram forslaget som flertallet i landbrukskomitéen støtta: «Spørsmålet om nedleggelse av husmorskolen ved landbruksskolen utstår til neste år, idet tanken om flytning av skolen til Sjøvik utredes og forelegges neste års fylkesting.»²⁹¹ Dette forslaget fikk flertall – 37 mot 18 stemmer avlagt for Hansens forslag.

16 ordførere i tillegg til fylkesmannen hadde ordet i saken – flere med fra to til fire innlegg. Seks av talerne representerte mindretallet. Ordfører Tidemann fra Meløy ville nedlegge husmorskolen, for «skulde man bli istand til å føre frem de store saker måtte der spares i det små.»²⁹² Ordfører Hansen, Lurøy, viste til at skolen opprinnelig ble oppretta som skole for unge gutter, og han hadde fått opplyst fra bestyreren at landbruksskolen kunne ta inn seks flere elever hvis husmorskolen ble flytta bort. Husmorskolen var også dyr i drift, hevda Hansen, og mente man burde «få utarbeidet en plan for husmorskole på Sjøvik, som kunde bli billig og praktisk».²⁹³ Tidemann var imidlertid ikke så sikker på at en husmorskole på Sjøvik ville bli så billig, men husmorskolen burde nedlegges «så at landbruksskolen får utvikle seg fritt».²⁹⁴

Korgen-ordføreren, Jakobsen, ville nedlegge husmorskolen av to grunner, for det første av økonomiske hensyn; man måtte «ta rev i seilene. Vi kan ikke ha bare restanselister og tomme kasser overalt». Som referert ovenfor under avsnittet om vurderinger av elevene og deres opplæring, mente han også at skolen var forfeila fordi elevene ikke lærte hva de hadde bruk for

---

²⁸⁹ Ibid., s. 346 – 347, 591

²⁹⁰ Ibid., s. 556

²⁹¹ Ibid.

²⁹² Ibid., s. 709

²⁹³ Ibid., s. 710

²⁹⁴ Ibid., s. 711

som gårdbrukerkoner. Saltdalsordfører A. Krane og ordføreren i Vik på Helgeland, Cornelius Enge, hevda mange av de samme synspunktene som Jakobsen både når det gjaldt nødvendigheten av å spare, og at husmorskolen var forfeila. Krane påpekte at de «økonomiske tilstande» nå mer enn noen gang var slik at det måtte spares:

Å nedlegge skolen er lett, og jeg tror det kan bli like lett å opprette den igjen. Der skal kun en beslutning til av fylkestinget. Det er intet svært apparat å få i gang. Så snart vi ser os råd til det, og når skolen blir anlagt slik, at den kommer landsbygden til gode, bør den gjenoprettes, men foreløpig kan den nedlegges uten skade.²⁹⁵

I løpet av debatten hadde ordfører Enge kommet til at han likevel ville stemme for utsettelsesforslaget fra flertallet i landbrukskomitéen.²⁹⁶ Det skjedde etter at blant andre fylkesmannen hadde advart mot å fatte forhastede beslutninger. Han mente det først burde utredes om sjukehusbygningene på Søvik i Alstahaug egne seg til husmorskole og hvilke utgifter som ville følge av tilrettelegging og drift der. «Jeg tror derfor man bør vente til neste år og se tiden an. Man håper jo også, at til neste år kan man få løst noen av de lovbundne utgifter», avslutta fylkesmann Olaf Amundsen.²⁹⁷

Flere av de ordførerne som uttalte seg mot umiddelbar nedlegging av husmorskolen, var redde for at det ville bli vanskelig å få gjenoppretta en skole som var nedlagt. Det mente ordfører Anders Svare, Vefsn og ordfører i Kjerringøy, kjøpmann Gerh. Kristiansen, som også viste til de ominnredninger som nylig hadde blitt gjennomført på landbruksskolen, «og jeg tror ikke der er så liten plass på landbruksskolen at de ikke kan ha husmorskolen der.»²⁹⁸ Som vist under avsnittet om evalueringer foran, avsnitt 4.2., var en rekke ordførere på fylkestingets talerstol og snakka varmt om behovet for opplæring av framtidens husmødre.

Under behandling av saka om landbruks- og husmorskolen året etter – i 1927 – antok Kjerringøy-ordføreren Gerh. Kristiansen at «det blir vanskelig å skaffe noen billigere skole» enn husmorskolen i Bodin, «og det kommer nettop av at man kan benytte samme hus og de samme lærere som landbruksskolen.» For øvrig hadde landbrukskomitéen redusert budsjettet til husmorskolen fordi de hadde «nærmest tenkt, at skal den legges ned om et års tid, vilde det riktigste være, at der blev innkjøpt minst mulig.»²⁹⁹ Imidlertid ba styret for husmorskolen i 1929 fylkesmannen om «at Nordlands husmorskole får anledning til å uttale sig om husmorskolens

---

²⁹⁵ Ibid.

²⁹⁶ Ibid., s. 714

²⁹⁷ Ibid., s. 713

²⁹⁸ Ibid. s. 709 - 710

²⁹⁹ Ibid. 1927, s. 650, 652

flytning, plasering og ordning førend endelige planer for en skole på Søvik fremlegges for fylkestinget til avgjørelse.»³⁰⁰

Økonomien for landbruksskolen var slett ikke så ille; fram til og med 1929 hadde skolen spart til sammen kr. 83 494,63 av budsjettet. På grunn av fylkeskommunens økonomiske situasjon hadde til sammen kr. 30 000,- blitt inndratt i løpet av de tre siste åra, slik at skolen i 1930 hadde en beholdning på over 50 000 kroner. Til sammenlikning balanserte utgifter og inntekter for gårdsbruket i 1930 på kr. 46 400,-.³⁰¹

7.9. Fra sjukehus til husmorskole på Søvik i Alstahaug

I 1929 la fylkesmannen fram et utkast til anleggsbudsjett og driftsbudsjett basert på 24 elever ved en eventuell husmorskole på Søvik i Alstahaug. Anleggsbudsjettet omfatta ombygginger og inventar, samt kyr, grisunger, kyllinger, kalkuner, gjess, ender, geiter og saulam. Hest kunne kjøpes for salgssummen for den tidligere hesten, og en del av de øvrige utgiftene kunne dekkes av inntektene etter den delen av jordeiendommen som hadde blitt solgt. Alternativ bruk av deler av det tidligere sjukehusanlegget var som institusjon for forpleining av tuberkulosestruede (ikke smittede) barn, men fylkesutvalget kom til at det var bruk for hele anlegget hvis hele fylkets husmorskole skulle flyttes dit. «Når fylket først har denne vakre eiendom, vet derfor fylkesutvalget ikke nogen bedre bruk for den enn til husmorskole», uttalte fylkesutvalget.³⁰²

I saksframlegget i 1929 om anvendelse av fylkets eiendom på Søvik nevnte fylkesmannen målet om å ha tre husmorskoler i fylket, men noe sånt forbød de økonomiske realiteter: «å bibeholde husmorskolen i Salten knyttet til landbruksskolen på samme måte som nu, hvis der også blir husmorskole på Søvik, forbyr de økonomiske hensyn». Fylket var stilt overfor valget mellom å nyttiggjøre seg eiendommen som husmorskole «eller å skille sig ved den for en forholdsvis liten betaling», hevda fylkesmannen.

I 1930 ble spørsmålet om flytting av Nordland husmorskole til Søvik behandla på nytt – dog uten at fylkesmannen hadde lagt fram noe forelegg. Av landbrukskomitéens innstilling framgår det at husmorskolens styre hadde frarådd at skolen ble flytta til Søvik, og at man heller fikk utreda bygging av et internat ved landbruksskolen. Fylkesutvalget hadde videre uttalt at det på grunn av den økonomiske situasjonen ikke lot seg gjøre å vedta å opprette en husmorskole på Søvik «i

---

³⁰⁰ Ibid. 1929, s. 175

³⁰¹ Ibid. 1930, s. 96 - 97

³⁰² Ibid., s. 156 - 157

kommende budgettermin» eller å flytte husmorskolen dit, da det under alle omstendigheter ville bety en merutgift for fylket. Ellers mente landbrukskomitéen at bygging av nytt internat «ligger så langt ute i periferien av det opnåelige at det er nytteløst å foreta nogen utredning og beregning derav.»

Ordføreren i Alstahaug, Jens Steiro, anså imidlertid at saken var tilstrekkelig utreda til at fylkestinget kunne vedta flytting av husmorskolen til Søvik, men han slutta seg subsidiært til flertallsforslaget om at slik flytting skulle utsettes til endelig avgjørelse ved neste års fylkesting.³⁰³

Som nevnt, utarbeida ikke fylkesmannen noe saksforelegg om husmorskolen til samlinga i 1930. Landbruksskolebestyrer Sam. Myklebosts brevskrivning sommeren 1930 uten å følge tjenestevei må ses i denne sammenheng. Det ene var hans brev om den angivelige umoralen mellom gutter og jenter på skolen, det andre brevet ble mangfoldiggjort og lagt på bordet til de enkelte ordførerne. Brevet, som er stila til «Herr ordfører» og datert 12. juni 1930, refererer kort heile den historia som det er redegjort for i denne oppgaven. Han innleda brevet slik:

Spørsmålet om hvorvidt husmorskolen ved landbruksskolen skal flytte til Søvik må vel bli endelig avgjort av dette års fylkesting. Da jeg ikke kan være tilstede, vil jeg gjerne som begge skolers bestyrer gi en utredning og si min mening om denne sak. Jeg har nu arbeidet her i 29 år og besøkt lignende skoler i omtrent samtlige fylker søndenfor (sic), så jeg håper mine ord må ha en del vekt.

Myklebost nevner at det tidligere var flere slike husmorskoler i fylkene kombinert med landbruksskoler, «dog mest som sommerkurser, i den tid der er få gutteelever ved skolen». Han hevder at disse kombinasjonene overalt har fått «en enstemmig dom som uheldige», og fylke etter fylke hadde oppheva kombinasjonene og oppretta sjølstendige husmorskoler på egne gårdsbruk, slik at «vårt fylke er nu det eneste som har en fullstendig husmorskole knyttet til landbruksskolen, altså året rundt.» Myklebost går videre med å redegjøre for utredningene i 1913, vedtaket i 1916 om at kombinasjonen skulle oppheves «såsnart dertil blir anledning» og vedtaket fra 1919 om oppretting av husmorskole på Søvik. I brevet omtales initiativet i 1920 fra «kvinder fra Bodin med fru Holter i spidsen» om oppretting av en særskilt husmorskole. Han siterer hele avslutninga av innlegget i *Nordlandsposten* om at man måtte heve seg over lokale og personlige interesser når det gjaldt lokalisering av skolen. Så nevner han at Vågøy er blitt forsøksgård og det økonomisk urealistiske ved å etablere husmorskole ved en annen gård ved Bodø. Det fins derfor ingen bedre løsning enn å bruke Søvik til husmorskole, skriver bestyreren:

---

³⁰³ Fylkesting 1930, s. 538 - 539

Det som serlig (sic) legges Sjøvik til last er avsides beliggenhet og mangel på elektrisk kraft. Jeg mener begge disse anker er sterkt overdrevet. Det har vært et godt bondesyn at man ikke skulde legge disse skoler for nær inn på byene, og flere landbruks- og husmorskoler ligger derfor likeså «avsides» som Sjøvik.

Myklebost mente om at den første husmorskole i Nordland først var lagt til Tjøtta gård og deretter til Dønnes. For ham var det mer uheldig at skolen ble liggende i den sydlige del av fylket, «men hvis husmorskolene viser sig å ha livets rett, kan der siden komme en også i nordfylket.» Ellers mente han at «[i]ngen behøver nogen skolegang for å kunne bruke lyspærer og varmeapparater.»

Investeringsbehovet i Sjøvik kunne dekkes av inntektene ved jordsalget og oppsparte midler i Bodin, og driftskostnadene per elev ville bli mindre på grunn av muligheten til å ta inn flere elever i Sjøvik enn ved landbruksskolen. Enda en gang påpeker bestyreren plassmangelen ved landbruksskolen:

Her er kun bygget for enn (sic) skole, men installert to. I det stykke er forholdet nu verst for landbruksskolen. (...) Og spørsmålet om en bedre leilighet for fjøsmesteren har lenge stått på dagsordenen. Alle disse vanskeligheter og flere til vil med et slag kunde løses ved husmorskolens flytting (sic).

Husmorskolen ville først da bli en virkelig husmorskole som kunne forvalte sin egen gårds produkter og hvor det ville være mulig å ordne seg etter moderne regler, plass til utvidelse, og hvor det kunne holdes stevner, kurs for eldre husmødre o. l., slik det var ved andre, lignende skoler. Mot slutten i sin redegjørelse gir Sam. Myklebost honnør til Bodins ordførere, «både den forrige og den nuværende», for «at de i dette spørsmål har lagt stedspatriotismen tilside for saklige hensyn.»³⁰⁴

Myklebost fikk en skarp irettesettelse for denne brevskrivninga. Fylkesutvalget, dvs. fylkesmannen og fire politikere uttalte:

I anledning av at landbruksskolebestyrer Myklebost har latt fremlegge i fylkestinget på ordførernes plasser en mangfoldiggjort skrivelse, hvori han fremholder ulempene ved den nuværende ordning, vil fylkesutvalget ha uttalt at det ikke var riktig av ham som fylkets funksjonær å gå frem på denne måte. Han burde ha rettet henvendelsen gjennom skolens overstyre og fylkesmannen. Enda mer uheldig var det, at han i brev til en enkelt ordfører fremkom med spesielle opplysninger, som visstnok muligens var ment som konfidensielle, men som i alle fall blev benyttet av vedkommende ordfører under ordskiftet i fylkestinget.³⁰⁵

---

³⁰⁴ AiN, Nordland fylkes husmorskole, Da-L0001

³⁰⁵ Fylkestinget 1931, s. 139

Fylkestinget vedtok i 1930 at sakens dokumenter skulle sendes til Statens konsulent for husmorskoleundervisning. Konsulent Dina Larsen konkluderte en lengre utredning til landbruksdepartementet, som forelå til fylkestinget i 1931, med at hun ikke kunne tilrå «at flytningsprosjektet realiseres.»³⁰⁶ Av forhold som det ikke var tatt hensyn til eller i for liten grad tatt hensyn til i de planene som var utarbeida, nevnte konsulent Larsen at hovedbygningen måtte ha en større kjeller. Videre var det hygieniske tilstander ved sjukehusbygningen som gjorde at det ikke var forsvarlig å disponere den til en skole for unge mennesker uten at det ble iverksatt diverse arbeider. Dessuten mangla det elektrisitet, og et «nytt husmorskoleprosjekt uten adgang til elektrisitet synes (...) ikke å være helt i pakt med fremtiden.» Det var også problemer med vassforsyninga.

Om stedets beliggenhet kommenterte konsulenten at erfaring viser

at enhver skole av denne art er best tjent med en central beliggenhet. Det gir lettere og økonomisk sett rimeligere arbeidsvilkår, og det gir større utviklingsmuligheter, både for lærerne og elever. Ikke minst har det betydning for lærerne, som er de der alltid skal yde, at de har lett adgang til å få nye inntrykk og impulser utenfra. Med disse hensyn for øie er Søviks beliggenhet ikke helt tilfredsstillende. (...) At skolen ved å flyttes til Søvik vilde få foten under eget bord, er selvsagt en stor fordel. Kombinasjon med en annen skole er ikke nogen god ordning. De lokaler som står til rådighet for husmorskolen i Bodø er dessuten så ufullkomne, at en nærsagt hvilkensomhelst forandring vel vilde bety et fremskridt. Det er høist påkrevet at skolen så snart som mulig får nye og bedre arbeidsforhold. Men i en sak som den foreliggende må man selvsagt først og fremst ta hensyn til hvad skolen i det lange løp vil være tjent med. Andre hensyn enn de som har skolens fremtid for øie, bør ikke spille for sterkt inn.

Så hennes konklusjon var at man ville «utvilsomt» kunne oppnå større og mer regningsvarende verdier både faglig og økonomisk sett ved å disponere pengene på en annen måte, «og da fortrinsvis i et nybygg.»³⁰⁷

Fylkesmannen forsto ikke konsulentens uttalelse slik at eiendommen ikke kunne brukes til husmorskole, og sammen med de andre medlemmene i fylkesutvalget hadde han kommet til at de mangler som konsulenten hadde påpekt, kunne bringes i orden ved bruk av de vinmonopol-pengene som tilfalt Nordland. Fylkesutvalget mente at formålet med disse pengene, nemlig å bekjempe tuberkulosen og fremme folkehelsa, ble ivaretatt ved de «unge pikers opplæring i matstell og husstell»:

---

³⁰⁶ Ibid., s. 303 - 306

³⁰⁷ Ibid., s. 305 - 306

Fylkesutvalget vil ha tilføiet, at det synes å være på tide, at der nu også blir gjort noget for de friske folk i samfundet og for dem, som endnu er istand til å greie sig selv, og så rikelig som inntektene av disse penger nu flyter, må det være rimelig å bruke en del av pengene også på denne måte. Det forebyggende arbeide er vel så viktig som det kurative.³⁰⁸

Den kombinerte social- og landbrukskomité forsterka dette synspunktet og viste til at husmorskolen gir unge, vordende husmødre opplæring i matstell, husstell og hygieniske fag. Komitéene ville sette av «inntil kr. 50 000,-, for å sette eiendommen i brukbar stand som husmorskole.» Skulle Sosialdepartementet imidlertid ikke finne å kunne gå med på at vinmonopolpengene ble brukt til dette formålet, foreslo komitéene at Sjøvik ble brukt til heim for tuberkulosetruede barn. Dette var komitéenes subsidiære innstilling. Den prinsipale innstillinga om å oinnrede Sjøvik til husmorskole hadde tillegget «idet husmorskolen i Bodin overflyttes dit.» Denne siste formuleringa ble imidlertid etter en lengre debatt i fylkestinget vedtatt strøket, da man var redd for at Staten sannsynligvis ikke ville tillate å bruke vinmonopolpengene til et allerede oppretta skoletilbud som bare ble flytta.³⁰⁹

Nordfold-ordfører Vinknes fremma et eget forslag om at eiendommen Sjøvik skulle brukes til tuberkulosetruede barn. De midlene man ville få ved å avhende arealer på Sjøvik mv., skulle brukes til oppretting av «en tidsmessig husmorskole på fylkes eiendom landbruksskolen ved Bodø.» Ellers forutsatte Vinknes i sitt forslag at det skulle være en fem måneders husmorskole i Vågan og tilsvarende på Helgeland – Halsøy eller Fredheim. Vinknes oppnådde i den endelige avstemminga 13 av 61 stemmer for sitt forslag.³¹⁰

Debatten i fylkestinget før avstemminga er gjengitt over 11 tettrykte boksider. Det er tydelig at dette var en vanskelig sak for fylkespolitikerne. Muligheten for at Nordland skulle kunne ha tre husmorskoler ble tatt opp av flere av ordførerne, der noen mente at Bodin burde ha den store skolen med 10 måneders kurs, mens Lofoten og Helgeland fem måneders kurs. Dette var blant annet synspunktet til ordføreren i Korgen, Ludv. Jakobsen. Ordfører M. Sørensen, Stamnes, viste til at Vest-Agder med 60 000 innbyggere hadde to husmorskoler, «og da burde vel Nordland fylke

---

³⁰⁸ Ibid., s. 301 – 302. Vinmonopolloven av 19. Juni 1931, jf Vinmonopolordningen. Sist oppdatert 23.01.2017. Sett 30. april 2018. <https://www.regjeringen.no/no/tema/helse-og-omsorg/psykisk-helse/innsikt/vinmonopolordningen/id2528183>. I Hamran og Myrvang 1989 omtales «brennevinspenger til gode formål» allerede fra Samlagsreformen av 1871, der overskudd skulle brukes i «almennyttig Øiemed». I Trondheim støtta Samlaget husholdningsskole for kvinner av arbeiderklassen. Skole, samferdsel, kulturelle og sosiale formål ble støtta i Kristiansand.

³⁰⁹ Fylkesting 1931, s. 475 - 477

³¹⁰ Ibid., s. 477 - 478

med 180 000 innbyggere og med mangedobbelt lengde iallfall ha 3.» Sørensen kommenterte også den manglende elektrisiteten på Sjøvik ved å spørre:

I hvor mange hjem blant den almindelige befolkning koker man med elektrisitet? Jeg tør påstå, at det ikke er i mere enn 1 a 2 prosent av hjemmene på landsbygden. Det er opplæring av husmødre til de tusen hjem denne skole skal baseres på og ikke til rikmannshjem.³¹¹

Flere ordførere var inne på at det ville være vanskelig for Salten-ordførerne å gå med på å legge ned skolen i Bodin: «I dette kommer lokalpatriotismen frem», sa Hemnes-ordfører K. Mollestad, mens Kjerringøy-ordfører Gerh. Kristiansen spurte hvorfor disse «velsignede» vinmonopolpengene ikke kunne «anvendes til hus for husmorskolen i Bodin.»³¹² Ordførerne Jakobsen, Korgen, Chr. Tidemann, Meløy og Agv. Vinknes, Nordfold, mente «at det billigste vil bli å utvide skolen i Bodin.»³¹³

To år seinere – i 1933 – vedtok imidlertid Nordland fylkesting enstemmig å flytte Nordland husmorskole «til fylkets eiendom Sjøvik, som istandsettes til dette øiemed».³¹⁴ Da hadde fylkesmannen vært i dialog med Sosialdepartementet om de såkalte vinmonopolpengene. Men etter at vinmonopolpengene i 1932 «ble frigitt», som det het, til å kunne anvendes til å lette skattetrykket, ville det ifølge fylkesmannen ikke kunne gjennomføres flere nybygg eller ombygginger ved hjelp av de vinmonopolpengene som ble tildelt fylket.³¹⁵

Bestyreren ved landbruksskolen hadde foreslått spørsmålet om utvidelse av landbruksskolen løst i to alternativer. Utgangspunktet var reising av et nybygg til kr. 36 000,- finansiert av skolens beholdning på kr. 44 003, 23 av innsparte fylkesbevilgninger. Det første alternativet var et redusert nybygg til kr. 23 000,-, samt flytting av husmorskolen til Sjøvik. Alternativ to var nybygg til 36 000,- med bibehold av husmorskolen. Etter alternativ *en* kunne det ifølge bestyrerens opplegg skaffes plass til sju nye årselever, etter alternativ *to* bare to nye elever. Landbruksskolens overstyre fant at «alternativ 1 blir å anbefale, idet en sådan bygning vil være nødvendig for skolen, enten husmorskolen flyttes eller ikke.» Bestyreren hadde foreslått at 12 000,- av de oppsparte midlene ble brukt til delfinansiering av bygningene på Sjøvik. Overstyret reduserte dette til kr. 10 000,-. Resten av ombygginga skulle dekkes av kr. 15 000,- som sto i Alstahaug Sparebank etter salg av

---

³¹¹ Ibid., s. 561

³¹² Ibid., s. 558 - 569

³¹³ Ibid., s. 568

³¹⁴ Ibid. 1933, s. 353 - 354

³¹⁵ Ibid., s. 218. Fylkesmannens forelegg.

noen av jordene på Søvik. Fylkesutvalget ville ikke motsette seg at husmorskolen ble flytta til Søvik, «selv om det skulde medføre en mindre økning av driftsutgiftene.» På denne bakgrunn uttalte landbrukskomitéen:

Komitéeen skal bemerke, at man er enig i at en avgjørelse med hensyn til anvendelse av Søvik nu ikke lengere kan utstå, da den verdifulle eiendom forringes mer og mer. Da kravet om mere elevplass blir større og større år for år, så vel ved landbruks- som ved husmorskolen, kan man nu ikke avvise dette lengere, men må gjøre noget for å avhjelpe dette krav. Ifølge beretningen søkte siste år 60 elever om optagelse ved landbruksskolen og 32 ved husmorskolen. Der kan optas henholdsvis 25 og 16 pr. år. Komitéen er enstemmig av den opfatning, at den heldigste løsning av spørsmålet om å skaffe mere elevplass, må bli at husmorskolen flyttes til Søvik og at et mindre nybygg foretas ved landbruksskolen efter bestyrerens forslag alternativ 1.³¹⁶

Det mindre nybygget som landbrukskomitéen omtalte, er den toetasjes bygningen som ble kalt Valhall, med bl.a. en stor undervisningssal og 10 tomannshybler. I tillegg ble den halvdelen av hovedbygningen Valkyrien der det hadde vært drevet husmorskole, ominnreda til leiligheter til fjøsmesteren og praksislæreren.³¹⁷ Men dette skjedde først etter at husmorskolen forlot ved årsskiftet 1934/35, og etter at fylkestinget – til tross for en enstemmig innstilling fra landbrukskomitéen - på ny - i møte 15. juni 1933 - hadde hatt en lang debatt om de gamle temaene, referert over 11 tettrykte boksider, der Ankenes-ordfører P. Leiros avslutta ordskiftet med å uttrykke betenkeligheter ved at man «i disse tider innlater sig på 2 store byggeforetagender, men det er nu vel snart åpenlyst for alle at landbruket er den næringsgren som sist svikter oss, selv om det også kaster litet av sig.»³¹⁸

8. Nordland fylkes husmorskole reetableres på Søvik i Alstahaug

Bygningene på Søvik hadde vært i bruk som sjukehus fra 1865 til 1926. I 1850-åra hadde eiendommen vært brukt som landbruksskolegård, jfr. avsnitt 1.2. Da Nordland husmorskole starta på nytt igjen på Søvik 1. mars 1935, hadde bygningene altså stått ledige i ni år. For å få bygningene brukbare til sitt nye formål måtte det foretas en del ominnredning og en større restaurering og oppussing. Blant annet ble det, slik Statens konsulent for husmorskolene hadde stilt krav om, gravd ut og innreda flere kjellerrom, murt nye piper mm. Som nevnt ovenfor, hadde man 25 000 kroner til disposisjon for dette (15 000 kr fra salg av jord, samt 10 000 kr av

---

³¹⁶ Fylkesting 1933, s. 352

³¹⁷ Moe 1974, s. 113

³¹⁸ Fylkesting 1933, s. 475

landbruksskolens oppsparte midler). Det ble også skaffa elektrisk lys ved utbygging av et lite kraftverk i Søvikelva.³¹⁹

Søvikeiendommen hadde opprinnelig vært «ganske stor», men som nevnt, var noe solgt fra for å skaffe midler til restaureringsarbeidene. Skolen fikk beholde ca. 60 dekar innmark, samt ca. 1 800 dekar «fjell, skrapmark og skog».³²⁰

I desember 1934 avslutta husmorskolen sitt siste kurs på landbruksskolen i Bodin. Det gamle, velbrukte og enkle utstyret ble pakka for flytting. Landbruksskolen besørger kjøringa til kai i Bodø, og i Alstahaug kjørte naboene flyttelasset til de nye skolelokalene.³²¹Til det som trengtes av nytt inventar og utstyr, ble det bevilga 4 000 kroner.

På Søvik ble elevtallet økt fra 16 til 24, seinere til 30. Skolen fikk nå meget rommelige lokaler. Her var både internatplasser nok og leiligheter til personalet foruten undervisningskjøkken, håndarbeidssal, skolesal, spisestue og dagligstue.³²²Bestyrerinna, frøken Petra Hofsvang, og handarbeidslærerinna, frøken Borghild Lie, fulgte med skolen fra Bodin til Alstahaug. Elevfordelinga på det første kurset hadde en overvekt av elever fra Helgeland med 14 elever, mens det var fem hhv. fra Salten og fra Nordfylket.³²³

9. Behov for husmorskole i Salten?

Av saksdokumentene for fylkestinget i 1938 framgår det at det ble behandla en søknad fra «Komitéen for opprettelse av husmorskole i Saltendistriktene». Styret for landbruksskolen hadde gått med på å selge 60 dekar jord av landbruksskolens innmark for en planlagt husmorskole, samt overdra en «høilade» som sto på parsellen.

Landbrukskomitéen var i tvil om hensiktsmessigheten av å legge en husmorskole så nær inn på landbruksskolen og i umiddelbar nærhet av byen, men kunne

allikevel gå med på å selge parsellen, da avståelsen ikke vil medføre nogen ulempe for driften av eiendommen for øvrig. Da parsellen ligger like inn til bygrensen, mener man at en pris av kr. 400,00 pr. dekar er rimelig. Man er enig med styret i at betingelsen for avståelsen er at salgssummen utbetales landbruksskolen der trenger mange penger til påbygning av fjøset m.m.

---

³¹⁹ AiN, Nordland fylkes husmorskole, Xa-L0001, 50-årsjubileumsheftet, s. 10 - 12

³²⁰ Ibid.

³²¹ Ibid.

³²² Ibid., Lillegaard 2001, s. 19 - 20

³²³ Lillegaard 2001, s. 19 - 20

Fylkestinget slutta seg enstemmig til landbrukskomitéens innstilling om dette.³²⁴ I saksdokument til fylkestinget i 1939 skriver fylkesmannen at «[o]m dette foreligger ennå ikke noe mer», men *socialkomitéen* i fylkestinget hadde mottatt innstilling fra komitéen til utredelse av spørsmålet om ny husmorskole i Saltendistriktet.³²⁵ Så kom krigen, og den fylkeskommunale husmorskolen i Salten sto først ferdig på Erikstad i Fauske i 1959 – på trygg avstand fra landbruksskolen, som for øvrig ble flytta til Marka i Vefsn i 1967.³²⁶

10. Årsakene til at skolen ble foreslått nedlagt og vedtatt flytta

Den praktiske kvinneskolen ved landbruksskolen i Bodin ble oppretta for å skolere de framtidige gårdbrukerkonene til å kunne tilberede god og velsmakende mat på en økonomisk rimelig måte basert mest mulig på lokale råvarer, noe som bl.a. omfatta produksjon og oppbevaring av grønnsaker. Videre skulle de læres opp i kvinnelig håndgjerningsarbeid og stell og reingjøring av hus og heim. Dessuten omfatta opplæringa dyktiggjøring i krøtterhold, fjøsdrift og behandling av mjølkeprodukter. Med dette var skolen også et ledd i moderniseringa av det nordlandske landbruket.

Etableringa av kvinneskolen kombinert med agronomutdanninga gjorde det mulig å drive landbruksskoleanlegget på en kostnadseffektiv måte med økt kvalitet på kost og losji for landbruksskolens elever og tilsatte. Det var landbruksskolens behov på dette området som de første åra var styrende for husmorskoleelevenes arbeidsinnsats. Kvinneskolen ble altså oppretta i stor grad på landbruksskolens premisser, noe som innebar en stor utfordring for en systematisk opplæring i husholdningsfaga slik disse burde ivaretas i «de tusen hjem». Det ble etter hvert gjort noen få lettelsar i husmorskoleelevenes arbeidsoppgaver, og ved inngripen fra landbruksdepartementets side ble det i prinsippet oppnådd fristilling for husmorskolen fra landbruksskoledrifta i 1921.

Avviklinga av husmorskolens rolle i drifta av landbruksskolen førte til innføring av skolepenger, dog med muligheter for at elever kunne tildeles stipend. I de økonomisk vanskelige tidene for befolkninga førte dette til svikt i søkninga til husmorskolen, noe som ble utnytta av landbruksskolens folk til å foreslå husmorskolen nedlagt i 1922. Med denne fristillinga av husmorskolen representerte den ikke lenger de samme økonomiske fordelene for

---

³²⁴ Fylkesting 1938, s. 434

³²⁵ Ibid., s. 14, 581

³²⁶ Skoglund 2006, s. 7

landbruksskoledrifta som før, slik at de økonomiske grunnene for å opprettholde husmorskolen ikke lenger var til stede i samme grad som før.

Et gjennomgående tema som ble drøfta i de regionalpolitiske sakspapirene og etter hvert også i debattene i amtsting og fylkesting fra før etableringa av kvinneskolen heilt til 1930-tallet, var de ordensmessige og disiplinære utfordringene som en skole med både mannlige og kvinnelige elever representerte. Antydninger om at det kunne foregå ting som ikke tålte dagens lys i samværet mellom kvinnelige og mannlige elever, ble stadig brukt som et tilleggsargument for oppheving av den såkalte kombinasjonen.

Med opptak av et økende antall elever både på landbruksskolen og husmorskolen ble mangelen på arealer til undervisning og boliger for elever og tilsatte opplevd stadig mer prekær.

Landbruksskolebestyreren ønska ikke å prioritere husmorskolen når det gjaldt disponering av lokaler og eventuelle nybygg fordi målsettinga fra tidlig i husmorskolens historie syntes å være at kvinnetilbudet burde bort. Bestyreren var lite villig til å forbedre undervisningssituasjonen for husmorskoleelevene fordi det ville redusere mulighetene for flytting. Sjøl om bestyreren var forsiktig med å bruke penger slik at landbruksskolen la seg opp budsjettmidler, var det ikke aktuelt å bruke disse pengene til investeringer til beste for husmorskolen. I åra 1919 til 1921 ble det brukt betydelige fylkeskommunale midler til bygging av bestyrerbolig og lærerboliger for landbruksskolelærere. Oppsparte midler ble brukt til å reise et relativt stort bygg med undervisningsrom og elevhybler etter at husmorskolen var vedtatt flytta til Søvik i Alstahaug. Bestyreren sørga imidlertid for at oppsparte midler ble brukt til nødvendige investeringer i Alstahaug.

Flere av ordførerne som ikke så det problematisk å nedlegge eller flytte husmorskolen, argumenterte med at skolen var et forfeila prosjekt, blant annet fordi skolen var lokalisert for nært byen. Bylivet hadde uheldig innflytelse på de unge damer fra landsbygda. I vanskelige økonomiske tider for skoleeier kunne det brukes mot skolen at en del elever endte som tjenestejenter i kondisjonerte heimer eller som kokker eller servitører ved etablissementer i byene. At noen av elevene ble meiersker, sydamer og håndgjerningslærerinner ute i herredene, ble imidlertid ikke nevnt i debattene. Det er i denne sammenhengen grunn til å merke seg at tilsatte ved husmorskolen bidro aktivt til formidling av elever til slik tjeneste. Noen av ordførerne påsto også at opplæringa ved husmorskolen var forfeila fordi elevene angivelig ikke lærte det de ville ha behov for som gårdbrukerkoner. Det kan være grunn til å spørre om slikt ble ytra mot bedre vitende.

Amtstinget og seinere fylkestinget vegra seg mot å investere i lokaler til husmorskolen med henvisning til at fylket var på økonomisk gyngende grunn. Men som nevnt, la landbruksskolen seg samtidig opp midler som seinere ble brukt til investeringer ved skolen og ved de tidligere sjukehusbygningene på Søvik. Da Staten ba om å få overta de nærliggende husmannsplassene Vågøy og Vågøynes til et nordnorsk fellesprosjekt for landbruksnæringa, måtte hensynet til en eventuell gunstig ordning for husmorskolen vike. Det som til slutt avgjorde flyttinga fra Bodin, var den prekært dårlige økonomien i fylkeskommunen som følge av «dyrtid» og parikrise. De ledige lokalene etter fylkessjukehuset på Søvik i Alstahaug kunne med relativt små investeringer ominnredes til gode lokaler for Nordland fylkes husmorskole, som dermed kunne reetableres på egen gård.

11. Oppsummering og konklusjoner

I argumentasjonen for en praktisk «Kvindeskole» lokalisert til Tromsø Stifts Landbrugsskole ble det hevda at husmoras kyndighet kunne være viktigere for økonomien til familien på et gårdsbruk enn det mannen sjøl kunne bidra med. Likevel var det ikke tvil om at husmorskolen bare var et «appendiks» til landbruksskolen, som var det viktigste skoletilbudet. Husmorskolen ble oppfatta å være «en klamp om foten» på landbruksskolen som ble hindra i sin utvikling av husmorskolen, jfr. avsnitt 7.6. For folk flest i Nordland på den tida var nok ikke dette kontroversielle synspunkter. Likeverdigheten mellom menn og kvinner på landsbygda, som Melby refererer til med utgangspunkt i at kvinnene var viktige vareproduserende partnere til mennene, kom i liten grad til uttrykk på landbruksskolen, se avsnitt 1.6. Det viste seg ved prioritering av undervisningslokaler og i faglige og administrative tilrådninger og ikke minst i debatter og vedtak i amtsting og fylkesting. Kanskje kom likeverdigheten mellom kvinner og menn i vurderinga av den kjønnsdelte arbeidsinnsatsen bedre til uttrykk på de enkelte gårdsbruk enn i fylkestingssalen, der den eneste kvinna som var til stede, var referenten, og hun hadde jo ikke adgang til talerstolen.³²⁷ Med unntak av innlegg fra noen ordførere i debattene var husmorskolen smertensbarnet ved landbruksskolen, som det var lett å finne argumenter for å ønske bort.

Kildene viser imidlertid at tilstedeværelsen av både jenter og gutter ved skoleanlegget ble oppfatta svært positivt av begge parter. Jentene bidro vesentlig til det rike skolemiljøet. Tiltak fra skoleledelsens side støtta også opp om dette. Det dreide seg om kulturelle aktiviteter som sangkor og teatervirksomhet, jfr. avsnitt 5.2. Men for ledere, lærere og mange politikere var det sider ved samkvemmet mellom de unge kvinnene og mennene som ble oppfatta som meget

---

³²⁷ Fylkesting 1933, s. 343. Frk. Ingeborg Aasen var referent flere år på 1930-tallet.

problematiske, for å benytte Foucaults antydende språkbruk, jfr. avsnitt 5.1. Som Foucault sier, er det som dreier seg om seksualitet, påtvunget et tredobbelt påbud: forbud, ikke-eksistens og taushet. Det utvikles og brukes et språk om kjønn og seksualitet slik at dette ikke benevnes direkte, men omskrives. Faren for at det skulle forekomme kjønnslig samkvem, var noe som bekymra skoleledelsen i vurderinga av om det skulle opprettes et kvinnetilbud ved landbruksskolen. Det ga seg uttrykk ved at til tross for at søkerne til husmorskolen måtte legge fram attest for sedelighet, dvs. for kjønns moralsk uklanderlig vandel, ble de kvinnelige elevene oppfatta å representere ordensmessige utfordringer; det var vanskelig å opprettholde den nødvendige «orden» ved en skole hvor gutter og jenter var sammen. Dette var «de andre årsaker» til at det snart ble lufta tanker om at den kombinerte skolen burde avvikles. Dette var problemer av en annen art enn de alvorlige, disiplinære tildragelsene med fyll og spetakkel ved gutteskolen før kvinneskolen ble oppretta.

Specialkomitéen av 1913 påpekte at de kvinnelige elevene på landbruksskolegården gjorde det nødvendig for de tilsatte på begge skolene å «utvise den største agtpaagivenhet overfor eleverne, for at man kan sikre sig mot uregelmessigheter, der kan komme til at sætte begge skolers gode omdømme ute i distriktene på spil.» Denne aktpågivenheten virka i lengda «trættende og ubehagelig.» I sin utredning av 1916 var lærerne åpne for at samværet mellom gutter og jenter på samme skole virka «opdragende og forædlende» på begge parter. Samværet måtte imidlertid underkastes en nokså inngående kontroll og «omgjærdes med strenge reglementariske bestemmelser» for å sikre seg mot «tilfældige uregelmessigheter». Ved omorganiseringa og ombygginga av hovedbygningen i 1921 oppnådde man at jenter og gutter «slap at krydse hinanden» i utrengsmål, noe som også var fordelaktig for disiplin og moral. Til tross for strenge reglementariske bestemmelser, aktpågivenhet fra lærerne og bygningsmessige grep hadde det - som bestyrer Samuel Myklebost hadde opplyst i et angivelig konfidensielt brev som Alstahaug-ordføreren refererte fra på fylkestingets talerstol i 1930 – likevel hendt ting som ville ha ført til utvisning av både gutter og jenter hvis de hadde blitt kjent før elevene hadde reist.

Etablering av institusjoner for utdanning i agronomfag og husholdnings- og kvegrøkerfag var et viktig ledd i moderniseringa av landbruket i Nordland. Elevene kom i all hovedsak fra fylkets fiskerbondesamfunn, og de kvinnelige elevene fikk opplæring i de oppgavene som tradisjonelt lå til kvinnene blant fiskerbøndene. De mannlige agronomelevne mottok imidlertid ei heilhetlig landbruksfaglig undervisning som også omfatta fjøsstell og bearbeiding av mjølkeprodukter. Dette var stikk i strid med den tradisjonelle arbeidsdelinga mellom menn og kvinner i landbruket. Det

framtidretta jordbruket forutsatte imidlertid mannlige heiltidsbønder som burde være sjef i fjøset også. Den næringspolitiske eliten mente at en videreføring av kombinasjonen av fiske og landbruk ville hemme utviklinga av begge næringene, som påpekt av Rinde. Når mannen skulle være heiltidsbonde, svekka dette også behovet for at landhusholdningsutdanninga skulle kombineres med en landbruksfaglig skole, se avsnitt 1.6.

Men noen erkjente at utdanning av framtidige husmødre var viktig for økonomien i heimene, for hygien og for folkehelsa: «Riktignok kan der bli fattigdom også i hjem, hvor der en dyktig husmor, men der kan aldri bli elendighet», sa formannen i fylkestinget, ordføreren i Bø i Vesterålen, William Martinussen, i en debatt i 1931.³²⁸ Ordfører Mjaavatn i Vefsn, ordfører Vm. P. Olsen i Borge i Lofoten, Hadsel-ordføreren K.L. Leknæs og ordfører i Tysfjord, Sig. Storjord uttrykte seg på tilsvarende måte i debatter på 1920-tallet. Disse ordførerne kommenterte dermed kvinnas ansvar for respektabiliteten som Astri Andersen skriver om, og som dreier seg om lydighet, sedelighet, orden og reinslighet, jfr. avsnitt 1.6.

Utviklinga av Nordland fylkes husmorskole var et tema som opptok et stort antall ordførere når sak om forholdet mellom de to opplæringstilbudene ved landbruksskolen i Bodin var til behandling. Dette var en institusjon som angikk ordførere i alle deler av fylket. I forbindelse med spørsmålet om oppretting av husmorskoler i sørfylket, midtfylket og nordfylket i 1919 fant øverste administrative og faglige leder i fylket, fylkesmann Jonas Pedersen, behov for å presisere at det ikke dreide seg om Saltens husmorskole: «Det er Fylkets.» Se avsnitt 7.4. Fylkesøkonomien tillot imidlertid ikke mer enn én husmorskole i fylket på 1920- og 1930-tallet, og da husmorskolen ble flytta til Alstahaug, skjedde det med enstemmig vedtak i fylkestinget, og bestyrerinnen og håndarbeidslæreren fulgte med fra Bodin. Dette viser at Nordland i noen sammenhenger ble oppfatta som en regionalpolitisk enhet – og ikke bare som en føderasjon av mindre regioner som antyda av Rinde.³²⁹

Som det framgår av avsnitt 7.3. foran, var 1916 et skjebneår i historia til husmorskolen ved landbruksskolen i Bodin. Flere sentrale problemstillinger i utviklinga av husmorskolen ble aktualisert det året. Det lå da til rette for flytting av husmorskolen de få kilometrene til naboeiendommene i Bodin, Vågøy/Vågøynes. Lærerne både ved landbruksskolen og husmorskolen og landbruksskolebestyreren argumenterte overbevisende for ei slik løsning. Landbruksskolens overstyre med amtmanden i spissen slutta seg også til denne konklusjonen. I

---

³²⁸ Fylkesting 1931, s. 561

³²⁹ Rinde 2015, s.162 - 165

innstillinga si til amtstinget nevnte amtmannen imidlertid ikke denne lokaliseringa fordi det forelå planer om å fraflytte sjukehusbygningene på Søvik til et eventuelt nytt sjukehus i Sandnessjøen. Lærerne hadde faktisk også nevnt at disse bygningene ville kunne egne seg til husmorskole. Det skulle imidlertid ta heile ti år før flyttinga av sjukehuset fra Søvik til Sandnessjøen ble realisert og ytterligere ni år før husmorskolen ble reetablert i de tidligere sjukehusbygningene. «Dyrtid», inflasjon og parikrise gjorde at det måtte leites etter løsninger for skolene som krevde minimale investeringer, mens derimot programmet for sjukehusutbygging ble, som fylkesmann Olaf Amundsen skreiv i 1926, «ulykkeligvis i det vesentlige» realisert «under høikonjunkturen», se avsnitt 7.8. Så dukka muligheten for å kjøpe Dønnesgården opp i 1916, og et flertall av ordførerne gikk for denne løsninga fordi utbyggingsbehovet der angivelig var mindre enn på Vågøy. Noe som talte for Dønnes for noen, eventuelt mange ordførere, var den desentrale beliggenheten langt fra byen. At det dermed ikke ville være mulig å utnytte felles lærerkrefter ved landbruksskolen og husmorskolen, ble derimot ikke vektlagt. Det som til slutt skulle bli den endelige løsninga, Søvik, tilfredstilte de samme krava til desentral beliggenhet i landlige omgivelser, mens fagfolka gjerne var opptatt av at skolen burde ha sentral lokalisering i fylket. Dette var et viktig punkt for Statens konsulent for husmorskoler, jf. avsnitt 7.9. I brevet fra 1930 viste landbruksskolebestyreren imidlertid til at det var «et godt bondesyn at man ikke skulde legge disse skoler for nær inn på byene», se avsnitt 7.9. Tilfeldigvis kom Statens initiativ om etablering av en forsøksstasjon for plantekultur for Nord-Norge samtidig med at Vågøy-prosjektet var under utvikling omkring 1920, og Staten var opptatt av at institusjoner for forskning og utvikling burde ligge sentralt. Dermed ble det satt en endelig stopper for planene om å etablere husmorskolen noen kilometer fra landbruksskolen, se avsnitt 7.5.

Så kan vi helt avslutningsvis stille spørsmålet om de forventninger som ble stilt til dette opplæringstilbudet, ble innfridd. Bidro husmorskolen i det hele tatt til moderniseringa av det nordlandske landbruket? Det er vel grunn til å anta at det var vanskelig for de unge kvinnene å innføre retningslinjene for krøtterhold og fjøsdrift som de hadde øvd inn i det store, moderne fjøset i Bodin når de kom tilbake til de trange fjøsa på småbruka på bygdene i Nordland. Som vi har sett holdt fiskerbondetilpassinga seg lenge, kanskje til etter andre verdenskrig, jf avsnitt 1.7. Beretninga om livet til Kristine Kosmo fra Valnesfjord, elev 1919 – 1920, har trekk som kanskje er typisk for mange elever. Kristine rydda gård sammen med sin veivoktermann Peder Slettvoll. Hun hadde noen kyr, geiter og sauer på det lille gårdsbruket. Barnebarnet mener hun hadde god nytte av praktiske kunnskaper hun fikk på skolen i Bodin. Veving, spinning, sying, hekling og sjølsagt

matlaging beherska hun godt. «Kokeboka fra skolen kan jeg huske hun brukte enten det var mat til hverdag eller høytid», forteller Per Kristen Løkås.³³⁰

---

³³⁰ Per Kristen Løkås på facebook 30.august 2017

12. Kilder og litteratur

12.1. Kilder

Arkiv i Nordland (AiN)

Bokhyller med årbøker med Nordlands Amtsthings, Nordlands Amtstings og Nordland fylkestings forhandlinger

Bøker med følgende tekst på bokryggene: Nordland Amtsformandskabs Forhandlinger fram til og med 1903, Nordland Amtst(h)ings Forhandlinger fram til og med 1918, Nordland fylkestings forhandlinger deretter:

1893

- Sak 31. Om Landbrugsskolen, Bilag 45, s. 137 – 148

1899

- Bilag 1. Beretning om Tromsø Stifts Landbrugsskoles virksomhed for 1898, s. 6 – 7
- Bilag 86. Angaaende Oprettelse af en Husmoder- Kvægrøgter-Skole, s. 321 – 327

1900

- Bilag 49. Udtalelse fra Landbrugsskolens Overbestyrelse angaaende Forslaget om Oprettelse af en praktisk Skole for vordende Husmødre paa Landet, s. 182 – 184
- Bilag 66. Skrivelse fra Landbrugsdirektoriet angaaende Statsbidrag til en Jenteskole ved Landbrugsskolen, datert 1ste Mai 1900, s. 264

1901

- Landbrugskomiteens Indstilling i Sag No. 1. Om Landbrugsskolen, s. 140 – 145

1902

- Bilag 1. Beretning om Tromsø Stifts Landbrugsskole i 1901, s. 3 – 28
- Landbrugskomiteens Indstilling i Sag No. 1. Om Landbrugsskolen, s. 113 -119

1903

- Bilag 6. Beretning om den til Tromsø Stifts Landbrugsskole kombinerede praktiske Kvindeskole for 1902, s. 51 – 58

1904

- Landbrugskomiteens Indstilling i Sag No. 1. Om Landbrugsskolen, s. 126 – 130

1905

- Bilag 17. Beretning om den praktiske Kvindeskoles 4de Kursus 1ste April 1904 til 31Marts 1905, s. 94 – 97

1907

- Bilag 120. Beretning om den praktiske Kvindeskoles 6te Kursus 1ste April 1906 til 31te Marts 1907, s. 281 - 283

1908

- Bilag 3. Beretning om «den praktiske kvindeskole» for 1ste april 1907 til 31Marts 1908, s. 42 – 49

1910

- Udskrift av Tromsø stifts landbruksskoles overstyres forhandlingsprotokol forsaavidt efterstaaende angaar, s. 53 – 55

1913

- Tillæg til sak nr. 8. Om Tromsø stifts landbruksskole. Beretning om Nordland amts praktiske kvindeskole (ved landbruksskolen) for skoleaaret 1912 – 13, s. 203 – 207
- Sak nr. 89. Angaaende ordningen av landbruksskole og den praktiske kvindeskole, s. 412 – 416. Inneholder S. Myklebosts utredning til landbruksskolens overstyre av 10. juni 1913, s. 413 – 416.
- Landbrukskomiteens indstilling i sak nr. 89, s. 508 – 509.

1914

- Sak nr. 116 Om oprettelse av en forsøksstation i plantekultur for Tromsø stift, s. 504
- Nordlands amts landhusholdningsselskabs aarsmøte 20. juni 1914: Henstilling til amtstinget om at indgaa til regjeringen andragende om, at kgl. Proposition fremsættes om oprettelse av en forsøksstation i plantekultur for Tromsø stift. Enstemmig vedtatt i Landbrukskomiteens indstilling i sak nr. 116, s.645 - 647

1915

- Sak nr. 106. Om ordningen av landbruksskolen og husmorskolen, s. 455 – 456
- Tillæg til sak nr. 106. Om ordningen av landbruksskolen og husmorskolen, s. 721 – 730. Inneholder «Den av Nordlands amtsting i 1913 nedsatte komite til utredning av spørsmålet – omordning av amtets husmorskole»s innstilling.
- Landbrukskomiteens innstilling i sak nr. 106. Om ordningen av landbruksskolen og husmorskolen, s. 594 – 596
- Sak nr. 106. Om ordningen av landbruksskolen og husmorskolen (referat fra plenumsdebatt i amtstinget), s. 703 - 704

1916

- Sak nr. 57. Om ordningen av landbruksskolen og husmorskolen. Utskrift av Nordlands landbruksskoles forhandlingsprotokoll forsaavidt efterstaaende angaar 1. Om ordningen av landbruksskolen og husmorskolen. Brev av 23. mai 1916 fra S. Myklebost til Landbruksskolens overstyre. Brev av 23. mai 1916 fra Tromsø Stifts Landbruksskoles Funktionærer til overstyret ved Nordlands landbruksskole, s. 353 – 368.
- Landbrukskomiteens innstilling i sak nr. 57. Om ordningen av landbruksskolen og husmorskolen, s. 615 – 624.
- Sak nr. 57. Om ordningen av landbruksskolen og husmorskolen (referat fra plenumsdebatt i amtstinget), s. 756 – 768.

1917

- Sak nr. 68. Om ordningen av landbruksskolen og husmorskolen, s. 331
- Landbrukskomiteens innstilling i sak nr. 68, s. 531 – 532

1918

- Sak nr. 133. Om salg av Vaagøen og Vaagønes til staten som forsøksstasjon i plantekultur, s. 431 – 432.
- Landbrukskomiteens innstilling i sak nr. 133, s. 595 – 596

1919

- Sak nr. 93. Om ordning av husmorskolen, s. 339 – 340.
- Landbrukskomiteens innstilling i sak nr. 93, s. 551 – 553.
- Sak nr. 107. Om salg av Vaagønes til staten som forsøksstasjon i plantekultur, s. 413 – 414.
- Forsøksstasjon paa Vaagønes, s. 633
- Landbrukskomiteens telegram, s. 514
- Landbrukskomiteens innstilling i sak 107, s. 528 – 529
- Sak nr. 107. Salg av Vaagønæs til staten (referat fra plenumsdebatt i fylkestinget), s. 651

1920

- Sak nr. 64. Om salg av Vaagønes og Vaagøen til staten som forsøksstasjon i plantekultur, s. 234 – 237
- Landbrukskomiteens innstilling i sak nr. 64, s. 409 – 410

1921

- Sak nr. 50. Nordland Landbruksskole, s. 187 – 209
- Landbrukskomiteens innstilling i sak nr. 50, s. 484 - 493
- Sak nr. 50. Landbruksskolen (referat fra plenumsdebatt i fylkestinget), s. 582 – 590

1922

- Sak nr. 46. Nordlands landbruksskole og husmorskole, s. 203 – 226
- Landbrukskomiteens innstilling i sak nr. 46, s. 440 – 450

1923

- Sak nr. 37. Nordland landbruksskole og husmorskole, s. 259 – 275
- Landbrukskomiteens innstilling i sak nr. 37, s. 580 – 583
- Landbruksskolen (referat fra plenumsdebatt i fylkestinget), s. 729 – 733

1924

- Sak nr. 30. Nordland landbruksskole og husmorskole, s. 162 – 179

1925

- Sak nr. 1. Nordland landbruksskole og husmorskole, s. 7 – 40
- Tillæg til sak nr. 1, s. 282

1926

- Sak nr. 1. Nordland landbruksskole og husmorskole, s. 7 – 44
- Tillegg til sak nr. 1. Nordland landbruksskole og husmorskole, s. 190 – 201
- Landbrukskomiteens innstilling i sak nr. 1, s. 553 – 557
- Sak nr. 1. Nordland landbruksskole og husmorskole (referat fra plenumsdebatt i fylkestinget), s. 709 – 715
- Sak nr. 65. Om fremtidig anvendelse av Sjøvik sykehus, s. 344 – 347
- Medisinalkomiteens innstilling i sak nr. 65, s. 590 – 591
- Sak nr. 65. Om fremtidig anvendelse av Sjøvik sykehus (referat fra plenumsdebatt i fylkestinget), s. 741 - 743

1927

- Sak nr. 1. Henvendelser til statsmaktene om løsning av de lovbundne utgifter, s. 7 - 17
- Sak nr. 2. Beretning om Nordland landbruksskole ved Bodø, s. 19
- Sak nr. 2. Beretning om Nordland fylkes husmorskole, s. 53 – 55
- Tillegg til sak nr. 2. Nordland landbruksskole og husmorskole, s. 191 – 202
- Landbrukskomiteens innstilling i sak nr. 2, s. 534 – 536
- Sak nr. 2. Nordland landbruksskole og husmorskole (referat fra plenumsdebatt i fylkestinget), s. 650 – 652

1928

- Sak nr. 23. Nordland landbruksskole og husmorskole, s. 105 – 118
- Sak nr. 64. Anvendelse av fylkets eiendom på Sjøvik, s. 304 – 305
- Landbrukskomiteens innstilling i sak nr. 64, s. 396

1929

- Sak nr. 27. Anvendelse av fylkets eiendom på Sjøvik (det gamle sykehus), s. 156 – 161
- Landbrukskomiteens innstilling i sak nr. 27, s. 441 – 442
- Sak nr. 27. Anvendelse av fylkets eiendom på Sjøvik (referat fra plenumsdebatt i fylkestinget), s. 530 – 534

1930

- Sak nr. 26. Nordland landbruksskole og husmorskole, s. 90 – 103
- Sak nr. 102. Om flytting av Nordland husmorskole til Sjøvik, s. 398 (intet saksframlegg)
- Landbrukskomiteens innstilling i sak nr. 102, s. 537 – 540
- Sak nr. 102. Om flytting av Nordland husmorskole til Sjøvik (referat fra plenumsdebatt i fylkestinget), s. 626 – 632.

1931

- Sak nr. 29. Nordland landbruksskole og husmorskole, s. 127 – 139
- Landbrukskomiteens innstilling i sak nr. 29, s. 430 – 432
- Sak nr. 60. Anvendelse av fylkets eiendom Sjøvik, s. 300 – 302
- Brev av 12. januar 1931 fra Landbruksdepartementet. Konsulenten for husmorskolene. Om flytning av Nordland husmorskole til Sjøvik, s. 303 – 306.
- Den kombinerte social- og landbrukskomiteens innstilling i sak nr. 60, s. 474 – 478
- Sak nr. 60. Anvendelse av fylkets eiendom Sjøvik (referat fra plenumsdebatt i fylkestinget), s. 558 – 569.

1932

- Sak nr. 22. Nordland landbruksskole og husmorskole, s. 136 – 143
- Landbrukskomiteens innstilling i sak nr. 22, s. 381 – 383
- Sak nr. 22. Nordland landbruksskole og husmorskole (referat fra plenumsdebatt i fylkestinget), s. 500 - 501

1933

- Sak nr. 48. Nordland landbruksskole og husmorskole, s. 216 – 228
- Landbrukskomiteens innstilling i sak nr. 48, s. 351 – 354
- Sak nr. 48. Nordland landbruksskole og husmorskole (referat fra plenumsdebatt i fylkestinget), s. 464 - 475

1934

- Sak nr. 64. Nordland husmorskole, s. 280 – 284

- Landbrukskomiteens innstilling i sak nr. 64, s. 421 – 423
1938
- Landbrukskomiteens innstilling i sak nr. 11. Nordland landbruksskole, s. 433 – 434.

AiN Nordland fylkes husmorskole
Boksene Da-L0001 og Xa-L0001

Bodø bibliotek

Nordlandsposten, 16. juni 1920

Facebook

Den praktiske kvindeskolen/ Nordland husmorskole 1901 – 1934 (offentlig gruppe)

Lill Sølvi Lamo, under Viggo Eide, 23. februar 2016

Viggo Eide, 17. april 2016

Idar Gustav Hunstad, 25. oktober 2016

Ragnhild Idunnsdatter Skoglund, 6. mars 2016

Siv Idunnsdatter Skoglund, under Ragnhild Idunnsdatter Skoglund, 6. mars 2016

Gro Hjemgaard, 17. juli 2017

Per Kristen Løkås, 30. august 2017

Store Norske Leksikon

Garvik, Olav og Anne Eilertsen: Det Kongelige Selskap for Norges Vel, sist oppdatert 3. juli 2017, sett 23. april 2018

https://snl.no/Det_Kongelige_Selskap_for_Norges_Vel

Gjerdåker, Brynjulf: Jonas Smitt, landbruksleder, sist oppdatert 13. februar 2009, sett 23. april 2018

https://nbl.snl.no/Jonas_Smitt

Hysing, Dorthea: Carl Frederik Diriks, fyrdirektør og tegner, sist oppdatert 13. februar 2009, sett 23. april 2018

https://nbl.snl.no/Carl_Diriks

Lønnå, Elisabeth: Arbeiderpartiets kvinnebevegelse, sist oppdatert 7. februar 2017, sett 22. april 2018

https://snl.no/Arbeiderpartiets_kvinnbevegelse

Notaker, Henry: Dina Larsen, hustellærer, sist oppdatert 13. februar 2009, sett 18. april 2018

https://nbl.snl.no/Dina_Larsen

Omholt, Anton Thorkildsen, sist oppdatert 14. februar 2009, sett 24. april 2018

https://snl.no/Anton_Thorkildsen_Omholt

NSD – Norsk senter for forskningsdata AS

Folketellingene 1910, 1920 og 1930

Wikipedia

Amtsskole, sist redigert 6. september 2017, sett 23. april 2018

<https://no.wikipedia.org/wiki/Amtsskole>

Utrykte notater, blogg, e-post m.v.

Eggen, Liv: Postkort av 16. april 1917 fra Hanna Dahl

Eide, Viggo: Tid & rom, 17. april 2016 om Oldine Lyngved Larsen fra Mjønes 1878 – 1973

Landmark, Bjørg Th.: e-post 18. april 2016 om Signy Jelstad

Skoglund, Anders: Nordland fylkesskolestyre. Kort historikk, 14. mai 2006

(Valberg, Kari): Historie i et grasrotperspektiv. Glimt fra et liv levd fra 1889 til 1967, (2001)

Muntlige kilder

Samtale med Helene Sophie Breivik, 24. juli 2017

Samtale med Gerd Karin Lysholm, 19. september 2017

Gunnar Dahl i møte 8. februar 2018

12.2. Litteratur

Administrasjonsdepartementet: Fylkesmannsboka, Oslo 1995

Andresen, Astri: «Kvinner i moderne byers sosial- og kulturhistorie», s. 41 – 51, i *Heimen*. Lokalhistorisk tidsskrift 1/2000

Bang, Rune: Lurøy-Onøy gårdene og folket, (Lurøy) 2012

Bjørndal, Ivar: *Videregående opplæring i 800 år* – med hovedvekt på tiden etter 1950, Halden 2005

Bratrein, Håvard Dahl: «Det tradisjonelle kjønnsrollemønster i Nord-Norge» i *Drivandes kvinnfolk*. Om kvinner, lønn og arbeid, Tromsø-Oslo-Bergen 1976

Danielsen H. et al (red.): *Norsk likestillingshistorie*, 1814 – 2013, Bergen 2013

(Diriks, C.F.): Fyrdiriks tegner og forteller. Trykt og uttrykt av fyrdirektør C.F. Diriks, Kristiania 1924

Dørum, Knut: «Slektsarv og marknad. Odelsbøndenes forhold til gården på 1700-tallet» i *Historisk tidsskrift* nr. 1/2000, s. 22ff

Dørum, Knut (red.): *Politikk, profesjon og vekkelse*. Kvinner i Norge på 1800- og 1900-tallet, Bergen 2014

Elstad, Åsa: «Drivandes kvinnfolk og late mannfolk?» i *Nordnorsk kulturhistorie 2*. Det mangfoldige folket, Oslo 1994

Elstad, Åsa: «Arbeidsliv i fiskarbondeshushald. Kulturelle perspektiv på sosialisering og kjønnsidentitet. Bø og Hadsel i Vesterålen 1870 – 1970». Avhandling for dr.art.-graden, Tromsø 2002

Elstad, Åsa og Alan Hutchinson, *I amtsmandens dager*. Nordlands historie 2. 1600 – 1900, Bergen 2015

Foucault, Michel: *Seksualitetens historie 1* (Viljen til å vite) og 2 (Bruken av nytelsene), oversettelse ved Espen Schaaning, Oslo 1995 og 2001

Fuglerud, Gerd: *Husstellskolenes historie*, Oslo 1980

Furre, Berge: *Norsk historie*, 1914 – 2000, Oslo 2000

Gjengedal, Evy Karin Myrmel: «En analyse av norsk folkeopplysning innenfor mat- og husstell i perioden 1845 – 1909». Hovedoppgave i pedagogikk, Trondheim 1995

Gjerdåker, Brynjulv: *Norges Landbrukshistorie*, bind III 1814 – 1920, Kontinuitet og modernitet, Oslo 2002

Grove, Knut og Svein Michelsen: Lærerforbundet – mangfold og fellesskap. Historia om Lærerforbundet og organisasjonane som danna forbundet, Bergen 2005

Hamran, Olav og Christine Myrvang: FIIN GAMMEL. Vinmonopolet 75 år, Oslo 1998

Haugen, Jorulf: *Landbruksskolen*. Fra prestegård til kultursenter, Bodø 2015

Hagemann, Gro: «De stummes leir? 1800 – 1900» i Blom, Ida og Sølvi Sogner (red.) *Med kjønnsperspektiv på norsk historie*. Fra vikingtid til 2000-årsskiftet, Oslo 2005/2014

Hjeltnes, Guri: «Drømmen om Sorø» i Oltedal, Audgunn og Arnhild Skre (red.): *Formødrenes stemmer*. Kvinneliv rundt stemmeretten, Oslo 2013

- Hovland, Edgar: Hadsel bygdebok 1: De bygde landet, Bergen 1995
- Haarstad, Kjell: «Perspektiver på hamskiftet» i *Historisk tidsskrift*, nr. 1/1976, s. 113ff
- Krokann, Inge: «Det store hamskiftet i bondesamfunnet» i *Norsk kulturhistorie*, bind 5, Oslo 1942, *Det store hamskiftet i bondesamfunnet*. Med etterord av Tore Pryser, Oslo 1982
- Larsen, Øivind: *Sunnhetsloven – mer enn en helselov* i Michael 2010; 7 Supplement 8
- Lillegaard, Bodil Laugsand: *Alstahaug videregående skole*. En dans på roser, (Sandnessjøen) 2001
- Melby, Kari: «Husmortid. 1900 – 1950» i Blom, Ida og Sølvi Sogner (red.): Med kjønnsperspektiv på norsk historie. Fra vikingtid til 2000-årskiftet, Oslo 2005/2014
- Moe, Knut: *Nordland landbruksskole Bodø og dens forløper*, Bodø 1974
- Moe, Knut: *Bygdefolket i Nordland*. Nordland landbruksselskap 100 år, Bodø 1976
- Myhre, Jan Eivind: *Norsk historie 1814 – 1905*. Å byggje ein stat og skape ein nasjon, Oslo 2012
- Myklebost, S.: *Nordlands landbruksskole i fem og tyve aar 1893 – 1918*, Bodø 1918
- (Myrvang, Finn red.): *Bøfjerding -83*, 1983
- Nilsen, Ragnar: «Ho Vanna i Vågen og andre sjølstendige nordlendinger» i *Nordnorsk kulturhistorie*. Det mangfoldige folket 2, Oslo 1994
- Nøkleby, S. M.: *Nordlands landbruk i 100 aar*, Bodø 1914
- Rinde, Harald: *Det moderne fylket*. Nordlands historie 3. Etter 1900, Bergen 2015
- Rovde, Olav: *I kamp for jamstelling 1896 – 1945*. Norges Bondelags historie band 1, Oslo 1995
- Smitt, J.: *Norges Landbrug i dette Aarhundrede*. Et Tidsbillede, Kristiania 1883
- Steen, Sverre: *Det gamle samfunn*. Det frie Norge. 4, Oslo 1957
- Strand, Inge: «Kvinnernes og markens grøde» i *Nordnorsk kulturhistorie*. Det mangfoldige folket 2, Oslo 1994
- Stugu, Ola Svein: *Norsk historie etter 1905*, Oslo 2012
- Tranberg, Anna: *Korn og classeskille*, Ringsakerboka III, Ringsaker 1993
- Tranberg, Anna og Knut Spauten: *Norsk bondeøkonomi 1650 – 1850*, Oslo 1996
- Tveite, Stein: *Jord og Gjærning*, Trekk av norsk landbruk i 150 år. Det Kongelige Selskap for Norges Vel 1809 – 1959, Kristiansand S 1959
- Wiggen, Asbjørg: «Kvinner i jordbruket» i *Drivandes kvinnfolk*. Om kvinner, lønn og arbeid, Tromsø-Oslo-Bergen 1976
- Østerud, Øivind: «Nytt perspektiv på hamskiftet» i *Historisk tidsskrift* nr. 2/1975, s. 120ff
- Østerud, Øivind: «Tilsvaret til hamskiftet» i *Historisk tidsskrift* nr. 3/1976, s. 356ff